

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Εθνικόν και Καποδιστριακόν

Πανεπιστήμιον Αθηνών

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

ΕΝΙΑΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΑΣΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΤΟΣ: 2016-2017

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

της Ευτυχίας Γιαννοπούλου

του Σπύρου και της Δανάης

A.M.: 7340010116004

«Η ΑΝΑΚΛΗΣΗ ΤΗΣ ΔΩΡΕΑΣ»

Επιβλέπουσα:

κ. Ελισάβετ Πούλου – Οικονομίδου, Λέκτορας

ΑΘΗΝΑ, Νοέμβριος 2017

Copyright © [Ευτυχία Γιαννοπούλου, Νοέμβριος 2017]

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή – Παρουσίαση του θέματος.....	8
1^ο Κεφάλαιο: Η Δωρεά	10
α) Έννοια - Ορισμός	10
β) Πρακτική αξία	11
γ) Τα πρόσωπα.....	12
δ) Νομική Φύση.....	12
ε) Οι προϋποθέσεις σύναψης.....	13
1) Περιουσιακή επίδοση.....	13
2) Πλουτισμός δωρεοδόχου – Μείωση περιουσίας δωρητή.....	14
3) Συμφωνία των μερών για έλλειψη ανταλλάγματος.....	15
στ) Τύπος.....	16
ζ) Εικονικότητα.....	17
η) Υποχρεώσεις – Ευθύνη Δωρητή	19
θ) Ιδιαίτερες μορφές Δωρεάς.....	21
1) Δωρεά υπό τρόπο.....	21
2) Δωρεά υπό ιδιαίτερο καθήκον ή λόγους ευπρέπειας.....	22
3) Δωρεά αιτία θανάτου – Δωρεά υπέρ τρίτου σε περίπτωση θανάτου.....	23
4) Ανταποδοτική δωρεά.....	24
ι) Σχέση με παρεμφερείς συμβάσεις	24
1) Δωρεά και χρησιδάνειο.....	24
2) Δωρεά και άτοκο δάνειο.....	24
3) Δωρεά και εντολή.....	24
4) Δωρεά και σύμβαση υπέρ τρίτου.....	25

2° Κεφάλαιο: Η ανάκληση της δωρεάς	25
α) Εισαγωγή.....	25
β) Νομική Φύση δικαιώματος.....	25
γ) Λόγοι ανάκλησης δωρεάς.....	26
1) Αχαριστία.....	25
α.α. Ορισμός όρων «Αχαριστίας» και «Βαρέος Παραπτώματος».....	25
β.β. Υπαιτιότητα και Καταλογισμός.....	27
γ.γ. Σύζυγος ή στενός συγγενής.....	27
δ.δ. Κρίση του δικαστηρίου – Νομολογία.....	27
ε.ε. Παράλειψη Διατροφής.....	30
2) Θανάτωση του δωρητή – Παρεμπόδιση ανάκλησης δωρεάς.....	31
3) Παράλειψη τρόπου.....	33
4) Γέννηση / Αναγνώριση τέκνου.....	35
δ) Τρόπος άσκησης του δικαιώματος ανάκλησης.....	36
ε) Αμφισβήτηση της συνδρομής του λόγου ανάκλησης.....	38
στ) Αποτελέσματα.....	39
ζ) Απόσβεση / Αποκλεισμός του δικαιώματος.....	42
1) Συγγνώμη του δωρητή.....	41
2) Με τη πάροδο ετήσιας αποσβεστικής προθεσμίας.....	43
3) Με τον θάνατο του δωροεδόχου.....	43
4) Με την παραίτηση του δωρητή.....	44
3° Κεφάλαιο: Η Γονική Παροχή	45
α) Έννοια.....	45
β) Προϋποθέσεις.....	46

γ) Σκοποί	48
1) Για τη δημιουργία ή τη διατήρηση οικονομικής ή οικογενειακής αυτοτέλειας	48
2) Για την έναρξη ή την εξακολούθηση επαγγέλματος	48
δ) Το αναγκαίο μέτρο	49
ε) Νομική φύση της Σύμβασης	50
στ) Τρόπος Σύστασης	50
ζ) Ειδικά θέματα / Διάκριση από δωρεά	51
4^ο Κεφάλαιο: Σύγκριση μονομερών τρόπων λύσης μίας σύμβασης με την ανάκληση της δωρεάς	53
1. Υπαναχώρηση	53
α) Έννοια	53
β) Είδη	54
γ) Πεδίο εφαρμογής	55
δ) Άσκηση του δικαιώματος	55
ε) Αποτελέσματα	56
1) Λύση της ενοχικής σχέσης και απόσβεση των συμβατικών υποχρεώσεων	56
2) Αναζήτηση της καταβληθείσας παροχής με αδικαιολόγητο πλουτισμό	57
3) Γέννηση ή όχι δικαιώματος αποζημίωσης	57
στ) Αποκλεισμός και απόσβεση του δικαιώματος	58
ε) Σύγκριση ανάκλησης δωρεάς και υπαναχώρησης από τη σύμβαση	59
1) Ομοιότητες	59
2) Διαφορές	60
3) Αποτέλεσμα σύγκρισης	61
2. Καταγγελία	62

α) Έννοια	62
β) Φύση	62
γ) Άσκηση του δικαιώματος	64
δ) Αποτελέσματα	64
1) Λύση της σύμβασης	65
2) Απόσβεση των υποχρεώσεων	65
3) Αποζημίωση	65
ε) Σύγκριση ανάκλησης δωρεάς και καταγγελίας	65
1) Ομοιότητες	65
2) Διαφορές	66
3) Αποτέλεσμα σύγκρισης	68
3. Ακύρωση	69
α) Έννοια	69
β) Λόγοι ακύρωσης	69
1) Πλάνη	69
2) Απάτη	70
3) Απειλή	71
γ) Άσκηση του δικαιώματος	72
δ) Αποτελέσματα	72
ε) Απόσβεση δικαιώματος	74
στ) Σύγκριση ανάκλησης δωρεάς με ακύρωση	74
1) Ομοιότητες	74
2) Διαφορές	75
3) Αποτελέσματα σύγκρισης	77
4. Απρόοπτη μεταβολή των συνθηκών – Ανατροπή του δικαιοπρακτικού θεμελίου	78

α) Έννοια	78
β) Προϋποθέσεις	79
1) Αμφοτεροβαρής σύμβαση	79
2) Μεταβολή των συνθηκών	79
3) Ύστερη μεταβολή των συνθηκών	80
4) Έκτακτοι και απρόβλεπτοι λόγοι	80
5) Υπέμετρα επαχθής παροχή	80
γ) Άσκηση του δικαιώματος	80
δ) Αποτελέσματα της ανατροπής	81
ε) Αποκλεισμός του δικαιώματος	82
στ) Σύγκριση ανάκλησης δωρεάς με ανατροπή δικαιοπρακτικού θεμελίου	82
1) Ομοιότητες	82
2) Διαφορές	83
3) Αποτελέσματα σύγκρισης	84
5. Επίλογος κεφαλαίου: Απλά διαφορετική νομική ορολογία ή κατ' ουσίαν διαφορές	85
Συμπεράσματα αντί επιλόγου	89
Βιβλιογραφία- Αρθρογραφία.....	93

ΕΙΣΑΓΩΓΗ – ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ

Στη παρούσα διπλωματική εργασία, θα ασχοληθώ με το θέμα της ανάκλησης δωρεάς, το οποίο προβλέπεται στο άρθρο 505 του Αστικού Κώδικα (Κεφάλαιο Δέκατο Τρίτο).

Στο πρώτο κεφάλαιο, ώστε να γίνει ομαλή μετάβαση και εμβάθυνση στο θέμα της ανάκλησης της δωρεάς, θα παρουσιαστεί η δωρεά ως ενοχική δικαιοπραξία στο σύνολο της, όπως παρουσιάζεται στα άρθρα 496 έως 504. Συγκεκριμένα, θα εκκινήσω δίνοντας τον πρώτο ορισμό της έννοιας, αλλά και τον πρώτο αντι-ορισμό, ήτοι τι ακριβώς δεν συνιστά δωρεά. Μετά την κατανόηση του ορισμού, θα παρουσιαστούν τα συμβαλλόμενα μέρη, η πρακτική της αξία στις συναλλαγές, η νομική της φύση, καθώς και οι προϋποθέσεις που είναι απαραίτητο να πληρούνται για τη νόμιμη σύσταση της. Θα επικεντρωθώ στο θέμα του τύπου και της εικονικότητας, θέματα που έχουν απασχολήσει τόσο τη θεωρία, όσο και τη νομολογία, παρουσιάζοντας το σύνολο των απόψεων που δημιουργούνται γύρω από αυτά. Τέλος, εν συντομία, χάριν πληρότητας, θα γίνει μία συνοπτική περιγραφή των ιδιαίτερων μορφών που μπορεί να λάβει η δωρεά, αλλά θα πραγματοποιηθεί και ο απαραίτητος διαχωρισμός από παραπλήσιες έννοιες με τις οποίες συχνά δημιουργείται μία σύγχυση σχετικά με τη διαφοροποίησή τους.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, θα επικεντρωθώ, στο βασικό θέμα της παρούσας, ήτοι στην ανάκληση της δωρεάς. Θα μελετήσουμε τη φύση του δικαιώματος, τον τρόπο άσκησης αυτού, και κυρίως τους λόγους ανάκλησης της δωρεάς, μη εμμένοντας σε αυστηρά θεωρητικά πλαίσια, αλλά παράλληλα παρουσιάζοντας νομολογιακά παραδείγματα, τα οποία θα μας βοηθήσουν να καταλάβουμε σε μεγαλύτερο βάθος την πολυπλοκότητα των λόγων ανάκλησης. Ιδιαίτερη βάση θα δοθεί στον λόγο της αχαριστίας, ο οποίος παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς αποτελεί μία μορφή «τιμωρίας» του αχάριστου δωροεodόχου. Στη συνέχεια, θα γίνει αναφορά στο πρακτικό ζήτημα της δικαστικής διαμάχης περί αμφισβήτησης του δικαιώματος του δωρητή για την ανάκληση της δωρεάς και της απόδοσης του δωρηθέντος και τα πιθανά αποτελέσματά της.

Στο τρίτο κεφάλαιο θα γίνει μία αναφορά σε μία ιδιαίτερη μορφή περιουσιακής επίδοσης από ελευθεριότητα, της γονικής παροχής. Εκεί θα εξετάσουμε τη φύση της εν λόγω σύμβασης και φυσικά τη σχέση της με τη δωρεά εν γένει και συγκεκριμένα όσον αφορά το θέμα της ανάκλησης.

Στο τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο θα προχωρήσουμε ένα βήμα παραπάνω. Με σκοπό να κατανοήσουμε πλήρως τη φύση της ανάκλησης δωρεάς, θα μελετήσουμε σε βάθος τους λοιπούς τρόπους μονομερούς λύσης μίας σύμβασης, και συγκεκριμένα τις περιπτώσεις της υπαναχώρησης, της καταγγελίας, της ακυρώσιμης δικαιοπραξίας και της απρόοπτης μεταβολής των συνθηκών. Αφού παρουσιαστούν οι μορφές αυτές, θα προχωρήσουμε σε μία σύγκριση της κάθε μίας με την ανάκληση της δωρεάς, παρουσιάζοντας τις ομοιότητες και τις διαφορές σε κάθε πτυχή τους. Από τη στιγμή που θα έχω συγκεντρώσει τις ομοιότητες και διαφορές, και μάλιστα καταλήγοντας στους λόγους που παρουσιάζεται αυτή η διαφοροποίηση θα πρέπει να καταλήξουμε στο συμπέρασμα αν όλοι αυτοί οι τρόποι μονομερούς λύσης μίας σύμβασης, στην πραγματικότητα είναι ο ίδιος, με ελάχιστες διαφοροποιήσεις και απλώς αλλάζει η νομική ορολογία λόγω της διαφορετικής νομικής τους εξέλιξης, ή αν πρόκειται για κατ' ουσίαν διαφορές, εντασσόμενες φυσικά στο πλαίσιο της μονομερούς λύσης της σύμβασης, αλλά η κάθε μία ανεξάρτητα από την άλλη.

1^ο Κεφάλαιο: Η Δωρεά

Έννοια – Ορισμός - Πρακτική αξία - Πρόσωπα - Νομική Φύση – Προϋποθέσεις - Τύπος – Εικονικότητα - Ευθύνη Δωρητή - Ιδιαίτερες μορφές – Σχέση με παρεμφερείς συμβάσεις

α) Έννοια – Ορισμός

Υπό την αρχική του μορφή το άρθρο 496 ΑΚ έδινε τον εξής ορισμό της δωρεάς «*Η προς τινα παροχή αντικειμένου περιουσίας αποτελεί δωρεάν, εάν η παροχή αυτή γίνεται συμφωνούντων των μερών άνευ ανταλλάγματος*»¹ Υπό την σύγχρονή του μορφή, το ως άνω άρθρο αποδίδεται ως εξής: «*Η παροχή σε κάποιον ενός περιουσιακού αντικειμένου αποτελεί δωρεά, αν γίνεται κατά τη συμφωνία των μερών χωρίς αντάλλαγμα*».

Δωρεά, επομένως, είναι η σύμβαση, με την οποία ο δωρητής αναλαμβάνει την υποχρέωση να παράσχει στον δωρεοδόχο ένα περιουσιακό αντικείμενο χωρίς αντάλλαγμα, με αποτέλεσμα να μειωθεί η περιουσία του δωρητή και παράλληλα να αυξηθεί η περιουσία του δωρεοδόχου κατά την αξία του αντικειμένου της δωρεάς.

Το αμέσως επόμενο άρθρο του ΑΚ έχει να μας δώσει τον «αντι-ορισμό» της δωρεάς, δηλαδή στην ουσία μας υποδεικνύει **τι δεν θεωρείται δωρεά**. Σύμφωνα λοιπόν με το άρθρο αυτό «*Το να παραλείπει κάποιος, προς όφελος ενός άλλου, να αποκτήσει περιουσία ή το να παραιτηθεί από ένα δικαίωμα που δεν απέκτησε ακόμη, καθώς και το να αποποιηθεί μια κληρονομία ή κληροδοσία, δεν αποτελεί δωρεά*».

• «Η προς όφελος άλλου παράλειψη κτήσεως περιουσίας»

Πρόκειται για τη περίπτωση, κατά την οποία κάποιος δεν εκμεταλλεύεται μια ευκαιρία που προκύπτει για να αποκτήσει κάποιο περιουσιακό όφελος, π.χ. παραλείπει να καταλάβει αδέσποτο. Ακόμη και όταν η παράλειψη αυτή γίνεται σε συνεννόηση με κάποιον άλλον, ώστε να αποκτήσει αυτός το περιουσιακό όφελος, δεν υπάρχει δωρεά κατά της ΑΚ 497, όπως επίσης δεν υπάρχει δωρεά όταν κάποιος υπόσχεται σε άλλον ότι δεν θα αναμιχθεί σε ορισμένο κύκλο εργασιών για να ωφεληθεί από τούτο ο άλλος. Η αποχή από έναν πλειστηριασμό, για παράδειγμα, η οποία γίνεται για να επωφεληθεί κάποιος άλλος και να πλειοδοτήσει δεν αποτελεί δωρεά. Στις περιπτώσεις αυτές δεν υπάρχει δωρεά, αφού αυτός που παραλείπει να αποκτήσει,

¹ Ο ορισμός αυτός αφορά τη δωρεά με άμεση εκπλήρωση, ισχύει όμως και για την υποσχετική δωρεά (βλ. κατωτέρω).

δεν προσφέρει στον άλλον δικό του περιουσιακό αγαθό, δηλαδή δεν υπάρχει εδώ το στοιχείο της μείωσης της περιουσίας του δίδοντος.

• **«Η παραίτηση από δικαίωμα μη κεκτημένο»**

Στη περίπτωση αυτή δεν έχει γεννηθεί κάποιο δικαίωμα, παρά μόνο υπάρχει η προσδοκία κτήσεως κάποιου δικαιώματος. Επομένως, και στην περίπτωση αυτή, η εν λόγω παραίτηση δεν αποτελεί μείωση της περιουσία του παραιτούμενου και κατ' επέκταση δεν μπορεί να θεωρηθεί δωρεά. Δεν συμβαίνει όμως το ίδιο με το δικαίωμα υπό αίρεση, καθώς αυτό είναι δικαίωμα κεκτημένο, αλλά με τον περιορισμό της αιρέσεως, κατά συνέπεια η παραίτηση από δικαίωμα υπό αίρεση είναι δυνατόν να αποτελεί δωρεά, εφόσον συντρέχουν και οι υπόλοιπες προϋποθέσεις της.²

• **«Η αποποίηση κληρονομίας ή κληροδοσίας»**

Εν προκειμένω υπάρχει κεκτημένο δικαίωμα, το οποίο όμως τελεί υπό την εξουσιαστική αίρεση της αποποίησης της κληρονομίας ή κληροδοσίας, που αν τελικά πραγματοποιηθεί (η αποποίηση) θεωρείται ότι το δικαίωμα δεν γεννήθηκε ποτέ. Επομένως, κανένα περιουσιακό στοιχείο δεν προσφέρει ο παραιτούμενος³.

Η δωρεά, η σύσταση, η ενέργεια, τα αποτελέσματα της και ο τρόπος ανάκλησης της, προβλέπονται στα άρθρα 496 – 512 ΑΚ.

β) Πρακτική αξία:

Η δωρεά έχει μεγάλη πρακτική αξία, καθώς καλύπτει βασικούς τομείς της κοινωνικής ζωής και εξυπηρετεί πρακτικές ανάγκες, όπως για παράδειγμα την εκπλήρωση ηθικού καθήκοντος, την εξυπηρέτηση κοινωφελών σκοπών και την τακτοποίηση θεμάτων οικογενειακής περιουσίας. Παράλληλα, όμως, είναι πιθανόν μέσω του θεσμού αυτού να ανακύψει κίνδυνος για τον δωρητή,

² ΑΠ 1248/2009: «Εξάλλου, από το συνδυασμό των διατάξεων των άρθρων 1142, 496 και 497 ΑΚ προκύπτει ότι η, δια συμφωνίας μεταξύ του ψιλού κυρίου ακινήτου και του επικαρπωτή αυτού, επέκταση του δικαιώματος επικαρπίας του τελευταίου επί αυτοτελών διαιρετών χώρων μελλούσης να ανεγερθεί επ' αυτού οικοδομής, περιληφθείσας στο νομίμως μεταγραφέν συμβολαιογραφικό έγγραφο σύστασης οριζόντιας ιδιοκτησίας, αποτελεί κεκτημένο δικαίωμα, η παραίτηση εκ του οποίου υπέρ του ψιλού κυρίου, χωρίς αντάλλαγμα, μπορεί να αποτελέσει δωρεά.»

³ Μπορεί να υποκρύπτεται σύμβαση μεταβίβασης της κληρονομίας

τόσο όσον αφορά τα συμφέροντα του ίδιου, όσο και των δανειστών και των κληρονόμων του (βλ. κατωτέρω).

γ) Τα πρόσωπα:

Δωρητής ή δωρεοδόχος μπορεί να είναι κάθε πρόσωπο, φυσικό ή νομικό.

Ο ανήλικος αποδέχεται τη δωρεά, εφόσον έχει συμπληρώσει το δέκατο έτος της ηλικίας του, με την προϋπόθεση ότι, από την εν λόγω δωρεά αποκομίζει αποκλειστικά έννομο όφελος και δεν βαρύνεται με κάποια υποχρέωση (ΑΚ 134). Για τον λόγο αυτό, ο ανήλικος δεν μπορεί να αποτελέσει το συμβαλλόμενο μέρος σε σύμβαση δωρεάς υπό τρόπο, η οποία εξ' ορισμού συνεπάγεται κάποια ρητώς αναφερόμενη υποχρέωση προς τον ανήλικο⁴, καθώς και όταν αντικείμενο της δωρεάς είναι ακίνητο, το οποίο βαρύνεται με υποθήκη και επικαρπία.

Ο νόμος κατ' εξαίρεση δεν επιτρέπει σε ορισμένα πρόσωπα να συστήσουν δωρεά, καθώς αυτή μειώνει την περιουσία τους⁵.

Οι ειδικές διατάξεις του ΑΝ 2039/1939 και ΕισΝΑΚ 119, ρυθμίζουν τις δωρεές υπέρ του Κράτους και των κοινωφελών σκοπών. Κοινωφελής σκοπός κατά την έννοια του νόμου είναι «*πας κρατικός, θρησκευτικός, φιλανθρωπικός, εν γένει δε επωφελής εις το κοινόν εν όλω ή εν μέρει σκοπός.*»

δ) Νομική Φύση:

Η σύμβαση της δωρεάς είναι σύμβαση **ενοχική**, καθώς με την κατάρτισή της γεννώνται ενοχικά δικαιώματα και υποχρεώσεις και **υποσχετική**, καθώς δεν επιφέρει μεταβολές στις εμπράγματα σχέσεις των μερών, αλλά γεννά το δικαίωμα του δωρεοδόχου και αντίστοιχα την υποχρέωση του δωρητή ως προς την παροχή.

⁴ΜΠΘεσ 12452/2009: «Με το περιεχόμενο αυτό η αγωγή αρμοδίως εισάγεται για να συζητηθεί ενώπιον αυτού του Δικαστηρίου με την προκείμενη τακτική διαδικασία, πλην όμως, πρέπει, πρωτίστως, να απορριφθεί ως μη νόμιμη διότι: α) κατά τα εκτιθέμενα στο δικόγραφο της αγωγής ακόμη και αν η ανωτέρω δωρεά συνήφθη υπό τον όρο (τρόπος) η εναγόμενη να γηροκομεί την ενάγουσα, η σχετική αυτή υποχρέωση (που δεν δύναται να αναλάβει ανήλικος), πάντοτε κατά τα εκτιθέμενα στην αγωγή, δεν περιελήφθη στο σχετικό συμβόλαιο δωρεάς.»

⁵ ΑΚ 1524: « Οι γονείς δεν μπορούν να προβαίνουν σε δωρεές από την περιουσία του τέκνου (...)», ΑΚ 1617: «Ο επίτροπος δεν δικαιούται να καταρτίζει δικαιοπραξίες με χαριστική αιτία σε βάρος της περιουσίας το ανηλικού (...)» ΕισΝΑΚ 32: « Εξακολουθούν να ισχύουν και μετά την εισαγωγή του ΑΚ οι διατάξεις νεότερων νόμων που απαγορεύουν ή περιορίζουν τις δωρεές».

Επιπλέον, είναι σύμβαση **χαριστική**, καθώς η περιουσιακή μεταβίβαση γίνεται χωρίς κάποιο αντάλλαγμα, αλλά εκκινεί από την πρόθεση ελευθεριότητας από την πλευρά του δωρητή. Η σχέση μεταξύ ελευθεριότητας και δωρεάς είναι σχέση γένους προς είδος, καθώς η δωρεά αποτελεί μία από τις περιπτώσεις της ελευθεριότητας ανάμεσα σε κάθε πράξη δικαίου με την οποία παρέχεται περιουσιακό όφελος χωρίς αντάλλαγμα ⁶.

Στην περίπτωση κατά την οποία παράλληλα με την υπόσχεση γίνεται και η εκτέλεση της δωρεάς, η σύμβαση είναι «υποσχετική άμα και εκποιητική» ή αλλιώς «δωρεά με άμεση εκπλήρωση». Ακόμα και στην περίπτωση αυτή, η σύμβαση της δωρεάς παραμένει υποσχετική, αφού η **μεταβίβαση του περιουσιακού αντικειμένου είναι νομική πράξη (ΑΚ 1034) διακριτή από την υπόσχεση μεταβίβασης αυτού (ΑΚ 501)** και απλώς τυγχάνει να συμπίπτει χρονικά.

Αντιθέτως, στην μορφή της υποσχετικής δωρεάς, ο δωρητής αναλαμβάνει την υποχρέωση να παράσχει στον δωρεοδόχο ένα περιουσιακό αντικείμενο και αργότερα, σε κάποιο μεταγενέστερο χρονικό σημείο, θα γίνει η απόδοση του αντικειμένου αυτού, εκπληρώνοντας έτσι την υποχρέωση που ανέλαβε ο δωρητής.⁷

ε) Οι προϋποθέσεις σύναψης

Για τη σύναψη της σύμβασης δωρεάς πρέπει να συντρέχουν οι εξής προϋποθέσεις:

1) Περιουσιακή επίδοση

Το πρώτο ουσιώδες στοιχείο, το οποίο πρέπει να συντρέχει στη σύμβαση δωρεάς, **είναι η επίδοση ή υπόσχεση επίδοσης ενός περιουσιακού αντικειμένου από τον δωρητή προς τον δωρεοδόχο**

Ως περιουσιακό αντικείμενο εννοείται **κάθε είδους πλουτισμός του δωρεοδόχου**, όπως π.χ. η μεταβίβαση της κυριότητας, της νομής ή άλλων περιορισμένων εμπράγματων δικαιωμάτων, καθώς επίσης και η παροχή χρήσεως πράγματος (αμφισβητείται π.χ. Γεωργιάδης, Ειδικό Ενοχικό Ι παρ. 19 με το επιχείρημα ότι δεν επιφέρει μείωση της περιουσίας του δωρητή), η εκχώρηση απαιτήσεως και η άφεση χρέους. Περιουσιακό αντικείμενο δωρεάς μπορεί να

⁶ ΑΚ 467 παρ. 2, ΑΚ 843 παρ. 2, ΑΚ 913, ΑΚ 810, ΑΚ 1946 και Α9 713

⁷ Υπάρχει και η περίπτωση, η επίδοση του περιουσιακού αντικειμένου να προηγηθεί της συμφωνίας, τότε η δωρεά είναι μετέωρης ισχύος, μέχρις ότου ο δωρεοδόχος αποδεχθεί οριστικά την επίδοση χωρίς αντάλλαγμα.

αποτελέσει και η παροχή εργασίας, συμβουλών και υπηρεσιών, όταν γίνεται χωρίς αντάλλαγμα και ο επωφελούμενος αποφεύγει δαπάνη την οποία θα έκανε, αν δεχόταν από άλλον την εργασία αυτή.

Επίσης, η περιουσιακή επίδοση μπορεί να συνίσταται σε καταπιστευματική μεταβίβαση περιουσιακών στοιχείων και στην άρση εμπράγματων βαρών. Αντικείμενο της δωρεάς, υπό την έννοια της ΑΚ 496, **δεν μπορούν να αποτελέσουν περιουσιακά στοιχεία στερούμενα χρηματικής αξίας**, καθώς δεν θα πληρούται η επόμενη προϋπόθεση για τη σύναψη της δωρεάς, ήτοι ο πλουτισμός του δωρεοδόχου (και αντιστρόφως η μείωση της περιουσίας του δωρητή).

Δυνατή είναι η δωρεά μέλλοντος πράγματος, όχι όμως και η δωρεά κάθε μέλλουσας περιουσίας του δωρητή ή ποσοστού αυτής. Στη δωρεά κληρονομίας εφαρμόζονται αναλόγως οι διατάξεις για την πώληση της κληρονομίας και συμπληρωματικά οι διατάξεις για τη δωρεά. Ο δωρητής δεν ευθύνεται για την ανάλωση ή τη χωρίς αντάλλαγμα εκποίηση πριν από τη δωρεά, ούτε για τις ελλείψεις ή τους περιορισμούς του κληρονομικού δικαιώματος, **εκτός αν τα αποσιώπησε με δόλο** (βλ. κατωτέρω ευθύνη δωρητή).

2) Πλουτισμός του δωρεοδόχου – Μείωση περιουσίας δωρητή

Παρά το γεγονός ότι η προϋπόθεση αυτή δεν αναφέρεται ρητά στο νόμο, αποτελεί ουσιώδες στοιχείο της δωρεάς.

Ο πλουτισμός του δωρεοδόχου μπορεί να είναι θετικός, δηλαδή να αυξάνεται το ενεργητικό της περιουσίας ή αρνητικός όταν αποφεύγεται η μείωση του παθητικού της περιουσίας. **Αρνητικός πλουτισμός υπάρχει όταν ο λήπτης εξοικονομεί δαπάνη, την οποία θα έκανε οπωσδήποτε με δικά του χρήματα αν δεν έπαιρνε την παροχή.**

Κάθε παροχή περιουσίας που γίνεται χωρίς αντάλλαγμα δεν οδηγεί αναγκαστικά σε μείωση της περιουσίας του δίδοντος. Η μείωση μπορεί να είναι θετική ή αρνητική π.χ. αρνητική στην περίπτωση όταν ο Α παραχωρεί τη χρήση ενός ακινήτου χωρίς αντάλλαγμα, ενώ θα μπορούσε να το εκμισθώσει και να αποκομίζει όφελος από αυτό⁸. Διαφορετική γνώμη έχουν οι κ.

⁸ ΠολΠρΠειρ 4524/2014: «Περαιτέρω, σύμφωνα με το άρθρο 496 ΑΚ, δωρεά συνιστά η προς κάποιον παροχή αντικειμένου περιουσίας, η οποία γίνεται χωρίς αντάλλαγμα. Η δωρεά είναι έννοια είδους προς γένος σε σχέση με την ελευθεριότητα, η έννοια της οποίας είναι ευρύτερη από τη δωρεά. Συγκεκριμένα, η δωρεά συνιστά σύμβαση, ενώ η ελευθεριότητα μπορεί να είναι και μονομερής ή οιονεί δικαιοπραξία, για τη δωρεά απαιτείται μείωση της περιουσίας του δωρητή ενώ δεν απαιτείται για την έννοια της

Γεωργιάδης και Φίλιος, καθώς υποστηρίζουν ότι ο πλουτισμός πρέπει οπωσδήποτε να ελαττώνει τη περιουσία του δωρητή, ήτοι περιλαμβάνει αποκλειστικά τη θετική μείωση της περιουσίας του δωρητή.

3) Συμφωνία των μερών για έλλειψη ανταλλάγματος

Η περιουσιακή επίδοση πρέπει να γίνεται χωρίς αντάλλαγμα, δηλαδή η περιουσιακή επίδοση δεν πρέπει να βρίσκεται σε αντιστοιχία με κάποια αντιπαροχή ή με κάποια αξίωση για αντιπαροχή του δότη απέναντι στον λήπτη, ούτε να γίνεται σε εκπλήρωση υφιστάμενης υποχρέωσης, την οποία έχει ο δωρητής απέναντι στον λήπτη. Πρόκειται για ένα ουσιώδες στοιχείο της σύμβασης δωρεάς, καθώς το οποιοδήποτε αντάλλαγμα από οποιαδήποτε νομική υποχρέωση από ατελή ενοχή, **ακυρώνει τον χαριστικό της χαρακτήρα**, ακόμα και αν πρόκειται για ένα πολύ μικρής αξίας αντίτιμο. Επομένως, απαιτείται η πρόθεση δωρεάς από πλευράς του δωρητή να εκδηλώνεται κατάλληλα και παράλληλα η συναίνεση του λήπτη να την λάβει σαν δωρεοδόχος.

Τα απώτερα αίτια ή εφαλτήρια του δωρητή δεν ασκούν καμία επιρροή στο κύρος της δωρεάς, δηλαδή είναι νομικά αδιάφορο αν η δωρεά πραγματοποιείται για λόγους ματαιοδοξίας ή για κοινωνική επίδειξη, άλλωστε ο εσωτερικός κόσμος και σκέψεις του φυσικού προσώπου ανήκουν στον εξωνομικό κόσμο. Αντίθετα, όμως αν τα εφαλτήρια της δωρεάς της προσδώσουν ανήθικο χαρακτήρα, τότε αυτή θα είναι άκυρη (ΑΚ 178 – 179)⁹.

Η ύπαρξη χαριστικής αιτίας χαρακτηρίζει μία σύμβαση σαν δωρεά, ανεξάρτητα του αν τα μέρη ονόμασαν αυτήν διαφορετικά¹⁰. Άλλωστε, δεν είναι απαραίτητο να αναφέρεται ρητά στο

ελευθεριότητας και τέλος για τη δωρεά απαιτείται πλουτισμός του δωρεοδόχου, όχι όμως και στην ελευθεριότητα».

⁹ ΑΠ 946/1997:«Επειδή, κατά το άρθρο 179 ΑΚ, άκυρη ως αντικείμενη στα χρηστά ήθη είναι και η δικαιοπραξία, με την οποία δεσμεύεται υπερμέτρως η ελευθερία του προσώπου. Και κατά το άρθρο 907 παρ. 1 ΑΚ παροχή που έγινε για ανήθικη αιτία δεν αναζητείται, αν η ανήθικη αιτία αφορά και τον δότη. Όταν ο ένας από τους δύο μέλλοντες συζύγους προβαίνει σε δωρεά προς τον άλλο με την προσδοκία της τελέσεως γάμου μεταξύ τους, η περιουσιακή αυτή επίδοση ούτε ανήθικη πράξη εκ μέρους του δωρητή συνιστά, ούτε υπέρμετρη δέσμευση της ελευθερίας του δωρεοδόχου και καταναγκασμό του προς τέλεση του γάμου επιφέρει, όταν μάλιστα η προσδοκία της τελέσεως γάμου δημιουργήθηκε στον δωρητή από την προηγηθείσα συμπεριφορά του δωρεοδόχου».

¹⁰ π.χ. στην περίπτωση που ο δανειστής συμφωνήσει με τον οφειλέτη άφεση χρέους χωρίς αντάλλαγμα και επομένως με σκοπό την επαύξηση της περιουσίας του οφειλέτη, στην πραγματικότητα έχουμε σύμβαση δωρεάς και όχι άφεση χρέους

κείμενο της σύμβασης δωρεάς η χαριστική αιτία, από τη στιγμή που η πρόθεση δωρεάς μπορεί να προκύπτει και σιωπηρά από το περιεχόμενο της σύμβασης, δηλαδή **να προκύπτει ότι η αιτία αυτή συνδέεται άμεσα προς την ενοχική σύμβαση**. Επιπλέον, η περιουσιακή επίδοση και η συμφωνία ότι αυτή γίνεται χωρίς αντάλλαγμα δεν είναι απαραίτητο να γίνεται με το ίδιο έγγραφο.

στ) Τύπος

Σύμφωνα με το άρθρο ΑΚ 498, το οποίο τιτλοφορείται «Σύσταση», για την *σύσταση της δωρεάς απαιτείται συμβολαιογραφικό έγγραφο*. Πρόκειται επομένως, **για μία περίπτωση συμβάσεως αυστηρώς τυπικής, με συστατικό τύπο το συμβολαιογραφικό έγγραφο**. Η απαίτηση αυτή του νομοθέτη είναι καθολική, δηλαδή είναι ανεξάρτητη από το είδος της δωρεάς την οποία αφορά (υποσχετική ή άμεσης εκπλήρωσης), το αντικείμενο της (κινητό ή ακίνητο) ή την αξία της¹¹. Επίσης, το έγγραφο αυτό απαιτείται **για όλους τους όρους της δωρεάς, παραδείγματος χάριν και για την αίρεση και τον τρόπο, καθώς και για τις μεταγενέστερες συμφωνίες με τις οποίες τροποποιείται η σύμβαση της δωρεάς**.

Στο τύπο του συμβολαιογραφικού εγγράφου υπάγεται **τόσο η υπόσχεση του δωρητή, όσο και η αποδοχή του δωρεοδόχου**, καθώς και το προσύμφωνο της δωρεάς (ΑΚ 166). Η **ποινή της έλλειψης του ως άνω τύπου είναι η απόλυτη ακυρότητα (ΑΚ 159)**.

Για τη μεταβίβαση ενός ακινήτου λόγω δωρεάς, απαιτείται πέρα από τη συμβολαιογραφική συμφωνία δωρητή και δωρεοδόχου, **και μεταγραφή αυτής** σημείο κατά το οποίο επέρχεται και η κτήση της κυριότητας. Στην περίπτωση κατά την οποία η πρόταση του δωρητή και η αποδοχή του δωρεοδόχου έγιναν με χωριστά συμβόλαια και το δεύτερο από αυτά αναφέρεται στο πρώτο και περιλαμβάνει όλο το ουσιώδες περιεχόμενο τούτου, δεν χρειάζεται να καταχωριστούν στα βιβλία μεταγραφών και τα δύο συμβόλαια, αλλά αρκεί μόνο η καταχώριση μόνο του δεύτερου συμβολαίου¹².

¹¹ ΑΠ 1438/1995, Εφ Αθ 8139/1995

¹² ΑΠ 1824/2001: «Επειδή από τις διατάξεις των άρθρων 496, 498 παρ. 1, 1033, 1192 παρ. 1, 1194, 1198 ΑΚ με σαφήνεια προκύπτει ότι για τη μεταβίβαση κυριότητας ακινήτου λόγω δωρεάς, εκτός των άλλων, απαιτείται συμφωνία δωρητή της δωρεοδόχου με συμβολαιογραφικό έγγραφο και μεταγραφή αυτής και ότι η κτήση της κυριότητας στο μεταβιβαζόμενο ακίνητο επέρχεται από και δια της μεταγραφής. Αν η πρόταση του δωρητή και η αποδοχή του δωρεοδόχου έγιναν με χωριστά συμβόλαια (βλ. κι άρθρα 161

Ωστόσο, παρά την τυπική αυστηρότητα της πρώτης παραγράφου του ΑΚ 498, η δεύτερη παράγραφος καθιερώνει **μια εξαίρεση** στο ως άνω περιγραφόμενο αυστηρό τυπικό σύστημα και ορίζει ότι «*Η δωρεά κινητού πράγματος για την οποία δεν συντάχθηκε συμβολαιογραφικό έγγραφο ισχυροποιείται αφότου ο δωρητής παραδώσει το πράγμα στον δωρεοδόχο*».¹³ Από το γεγονός ότι το ως άνω άρθρο αναφέρεται **σε «παράδοση»** και όχι «εγχείριση» των κινητών πραγμάτων, μπορούμε να καταλάβουμε ότι δεν αναφέρεται μόνο στη χέρι με χέρι παράδοση από τον δωρητή στον δωρεοδόχο, **αλλά και στην πλασματική παράδοση** (ΑΚ 967 παρ. 2 και ΑΚ 978), ώστε στην περίπτωση που ο δωρεοδόχος κατέχει ήδη το δωρούμενο να μην υποχρεούται να το αναλάβει ο δωρητής από τον κάτοχο δωρεοδόχο και να του το επιστρέψει εκ νέου¹⁴.

Κάθε άλλη παράδοση της νομής, όπως η «βραχεία χειρί» με αντιφώνηση ή έκταξη της νομής δεν θεραπεύει την ακυρότητα της δικαιοπραξίας, καθώς δεν δημιουργείται επαρκώς η αίσθηση στον δωρητή ότι αποξενώνεται από το πράγμα που δωρίζει.

Η σωματική παράδοση αλλά και η παράδοση της φορτωτικής, αν το αντικείμενο της δωρεάς είναι εμπόρευμα, δημιουργούν στον δωρητή την αίσθηση της αποξένωσης από το δωρηθέν, ώστε να είναι σε θέση να καταλάβει την σοβαρότητα της πράξης δημιουργώντας με αυτόν τον τρόπο μια αντιστοιχία με τη σοβαρότητα του συμβολαιογραφικού εγγράφου.

ζ) Εικονικότητα

Στη συναλλακτική πραγματικότητα παρατηρείται πολύ συχνά το φαινόμενο όταν τα δύο μέρη θέλουν να πραγματοποιήσουν μία δωρεά, να καταρτίζουν μια «εικονική» σύμβαση πώλησης με εικονικό τίμημα, **με σκοπό να αποφύγουν τη καταβολή φόρου δωρεάς.**

Σύμφωνα με την ΑΚ 138 παρ. 1, η δήλωση βούλησης που δεν έγινε στα σοβαρά παρά μόνο φαινομενικά, **είναι άκυρη**. Στην προκειμένη περίπτωση της εικονικής σύμβασης πώλησης με υποκρυπτόμενη σύμβαση δωρεάς, έχουμε περίπτωση σχετικής εικονικότητας, καθώς (ΑΚ 138

και 194 ΑΚ) και το δεύτερο απ' αυτό αναφέρεται στο πρώτο και περιλαμβάνει όλο το ουσιώδες περιεχόμενο τούτο, δεν χρειάζεται να καταχωριστούν στα βιβλία μεταγραφών και τα δύο αυτά συμβόλαια, αλλά αρκεί η καταχώριση μόνον του δεύτερου συμβολαίου, διότι σ' αυτό περιέχονται εμμέσως μεν και η περιληφθείσα και ενσωματωθείσα σ' αυτό πρόταση του δωρητή και αμέσως και η αποδοχή του δωρεοδόχου και έτσι και η αρχή της δημοσιότητας, ως προς αμφότερες (πρόταση και αποδοχή), εξυπηρετείται και η μεταγραφή παράγει τα έννομα αποτελέσματά της».

¹³ ΑΚ 948: Κινητά και ακίνητα: Ακίνητα πράγματα είναι το έδαφος και τα συστατικά του μέρη. Κινητά είναι όσα δεν είναι ακίνητα.

¹⁴ ΑΠ 1384/2004, ΑΠ 534/2002

παρ. 2) «άλλη δικαιοπραξία που καλύπτεται κάτω από την εικονική είναι έγκυρη αν τα μέρη την ήθελαν και συντρέχουν οι όροι που απαιτούνται για τη σύστασή της». Προϋποθέσεις για να εφαρμοστεί η ως άνω διάταξη και να περισώσουμε το κύρος της υποκρυπτόμενης σύμβασης είναι οι εξής: **Τα μέρη να ήθελαν την καλυπτόμενη δικαιοπραξία, να συντρέχουν οι όροι που απαιτούνται για τη σύσταση της και φυσικά η δικαιοπραξία αυτή να μην αντίκειται στο νόμο ή στα χρηστά ήθη.**

Επομένως, η εικονική σύμβαση πώλησης είναι άκυρη, αλλά η καλυπτόμενη δωρεά είναι έγκυρη, εφόσον πληρούνται οι ως άνω προϋποθέσεις και κυρίως ο συμβολαιογραφικός τύπος, όσον αφορά τη δωρεά ακινήτων και στα κινητά την παράδοση τους στο δωρεοδόχο¹⁵.

Σύμφωνα με την απόφαση σταθμό της Ολομέλειας του Αρείου Πάγου υπ' αριθ. 36/1998 «(...) από το συμβολαιογραφικό έγγραφο πώλησης ακινήτου, την οποία εικονικά σύνηψαν τα μέρη, δεν απαιτείται να προκύπτει η δωρεά την οποία θέλησαν πράγματι τα μέρη και η οποία καλύπτεται υπό την εικονική πώληση» ... «ό,τι ισχύει για το είδος της καλυπτόμενης δικαιοπραξίας προδήλως ισχύει και για το υπολειπόμενο περιεχόμενο της όπως είναι και η αίρεση, από την οποία τα μέρη εξαρτούν τυχόν την ισχύ της καλυπτόμενης δικαιοπραξίας» ... «το είδος και γενικότερα το περιεχόμενο της καλυπτόμενης δικαιοπραξίας αποδεικνύονται με τα επιτρεπόμενα εκάστοτε αποδεικτικά μέσα».

Ωστόσο, η θεωρία συμφωνεί περισσότερο με την άποψη της μειοψηφίας του Αρείου Πάγου, σύμφωνα με την οποία «η ηθελημένη αφανής δικαιοπραξία ισχύει ενόσω καλύπτεται από την εικονική, μόνο δηλαδή κατά το εύρος της που συμπίπτει προς το εύρος της φαινόμενης. Πέρα από αυτό, αν λ.χ. η αφανής δικαιοπραξία εκτείνεται και σε άλλες συμφωνίες επίκεινται του συναλλακτικού σκοπού, που οριοθετεί το εύρος της φαινόμενης, δεν καλύπτεται ως προς αυτές. Ούτε ο τύπος που έχει τηρηθεί για την εικονική αρκεί να καλύψει τις ειδικότερες αυτές συμφωνίες, αφού αυτές χωρούν πέραν της εμφανούς συναλλακτικής πρόθεσης για την οποία και μόνο έχει τηρηθεί ο τύπος» ,

Η άποψη της μειοψηφίας του Α.Π. με βρίσκει περισσότερο σύμφωνη, έχοντας υπόψη ότι η καλυπτόμενη δικαιοπραξία δεν αξίζει να διασωθεί με κάθε θυσία, καθώς οι σκοποί της δεν είναι πάντα άξιοι επιδοκιμασίας, αφού πραγματοποιούνται με σκοπό, συνήθως, την φοροδιαφυγή και

¹⁵ ΑΚ 498 παρ. 2

εξαπάτηση των τρίτων¹⁶, καθώς και λόγω ότι με τον τρόπο αυτό οδηγούμαστε στην καταστρατήγηση του σκοπού του τύπου της δωρεάς.

η) Υποχρεώσεις - Ευθύνη Δωρητή

Η σύμβαση της δωρεάς είναι, όπως ανέφερα νωρίτερα, σύμβαση χαριστική και αυστηρά ετεροβαρής, **για τον λόγο ότι δημιουργούνται υποχρεώσεις μόνο στο ένα μέρος της σύμβασης, ήτοι στον δωρητή**. Βασικότερη υποχρέωση του είναι η εκπλήρωση της σύμβασης με τη μεταβίβαση / παράδοση του δωρηθέντος αντικειμένου ή με τις οικείες για κάθε αντικείμενο πράξεις, καθώς και να προβεί σε όλες τις απαραίτητες ενέργειες για την υλοποίηση της ως άνω πράξης.

Ωστόσο, ο νομοθέτης επιδεικνύοντας πνεύμα σοφίας, έχοντας υπόψη του την αλτρουιστική πράξη, στην οποία προβαίνει ο δωρητής, θέλησε να του δώσει μια ασφαλιστική δικλείδα, ώστε να μπορεί να απαλλαγεί από την υποχρέωση απόδοσης του δωρηθέντος σε κάποιες ακραίες περιπτώσεις. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο ΑΚ 501 *«ο δωρητής έχει το δικαίωμα να αρνηθεί να εκπληρώσει τη δωρεά, αν η εκπλήρωσή της θα έθετε σε κίνδυνο, ενόψει και των υπολοίπων χρεών του, είτε τη δική του συντήρηση, είτε τη διατροφή που οφείλει κατά το νόμο σε άλλους»*. Πρόκειται για το λεγόμενο **ευεργέτημα της ευπορίας**, το οποίο ασκείται με τη μορφή ένστασης κατά της αγωγής του δωρεοδόχου για την εκπλήρωση της δωρεάς και συγκεκριμένα πρόκειται για γνήσια ένσταση, η οποία μπορεί να προβληθεί και μετά την πρώτη συζήτηση, ακόμα και στο στάδιο της εκτέλεσης¹⁷. Είναι δικαίωμα αμεταβίβαστο, προσωποπαγές, από το οποίο δεν χωρεί εκ των προτέρων παραίτηση του δωρητή. **Οι προϋποθέσεις ευδοκίμησης του, οι οποίες διαφαίνονται καθαρά από το γράμμα της διάταξης, είναι οι εξής: α) να πρόκειται για ανεκτέλεστη δωρεά, δηλαδή να μην έχει γίνει περιουσιακή επίδοση, αλλά να υπάρχει μόνο η υπόσχεση του δωρητή για παροχή (υποσχετική δωρεά) και β) η εκπλήρωση της δωρεάς, ενόψει και των άλλων χρεών του δωρητή, να θέτει σε κίνδυνο τη συντήρηση του ή τη διατροφή που με βάση τον νόμο οφείλει σε τρίτους (σύζυγο, τέκνα)**¹⁸.

¹⁶ Χαρακτηριστικά αναφέρει ο Π.Χ. Φίλιος, στο έργο του Ενοχικό Δίκαιο, Ειδικό μέρος, τόμος πρώτος (σελ. 173) *«η οδός της αρετής είναι η οδός του φωτός»*.

¹⁷ η δε αποδοχή συνιστά την απόρριψη της αγωγής του δωρεοδόχου

¹⁸ ΕφΘεσσαλ 386/1988: *«Ετσι, κατά την έννοια αυτής της διάταξης, σε συνδυασμό με τις προηγούμενες, ο πατέρας ανηλίκου, ο οποίος με πρακτικό δικαστήριο ανέλαβε την υποχρέωση καταβολής σε χρήμα διατροφής αυτού (ανηλίκου) ανώτερης της ανάλογης, μπορεί να αρνηθεί να εκπληρώσει το χωρίς*

Επιπλέον, το ευεργέτημα της ευπορίας αποτελεί **αναβλητική ένσταση** οπότε, αν μεταγενέστερα μεταβληθούν οι οικονομικές συνθήκες του δωρητή και μπορεί να εκπληρώσει τη δωρεά του, **μπορεί ο δωρεοδόχος να ασκήσει εκ νέου αγωγή και να ζητήσει την εκπλήρωσή της.**

Όσον αφορά το μέτρο ευθύνης του δωρητή, ευθύνεται αποκλειστικά για **δόλο και βαριά αμέλεια** χάριν επιείκειας. Η ευθύνη αυτή ισχύει για κάθε περίπτωση μη εκπλήρωσεως, ή μη έγκυρης ή πλημμελούς εκπλήρωσεως, καθώς και κατά το στάδιο των διαπραγματεύσεων. Αντίθετα, **ο περιορισμός αυτός δεν ισχύει όσον αφορά την ευθύνη του δωρητή για ζημιές σε άλλα έννομα αγαθά του δωρεοδόχου** Για παράδειγμα σε περίπτωση υπόσχεσης δωρεάς ηλεκτρονικού υπολογιστή, ο οποίος δεν μεταβιβάστηκε ποτέ στον δωρεοδόχο, επειδή ο δωρητής από ελαφρά αμέλεια το κατέστρεψε ο ίδιος, ο δωρητής δεν ευθύνεται, αντιθέτως, αν ο υπολογιστής εξερράγη εντός του καταστήματος του δωρεοδόχου, επειδή ο δωρητής από ελαφρά αμέλεια δεν επέστησε στο δωρεοδόχο την προσοχή για τον τρόπο χρήσης, τότε για την καταστροφή του καταστήματος ευθύνεται ο δωρητής¹⁹.

Αξίζει να σημειωθεί, ότι σε περίπτωση αδυναμίας παροχής του δωρητή, εφαρμόζονται αναλογικά οι διατάξεις ΑΚ 335 και 362, και σύμφωνα με το ως άνω μέτρο ευθύνης, οφείλει να αποζημιώσει τον δωροδόχο. Εξάιρεση αποτελεί η δωρεά απαίτησης, του ΑΚ 467 παρ.2, όπου και αναφέρεται ότι *«Σε περίπτωση εκχώρησης από χαριστική αιτία δεν ευθύνεται ούτε για την ύπαρξη της απαίτησης»*.

Το ίδιο μέτρο ευθύνης εφαρμόζεται και για τα πταίσματα των προσώπων, τα οποία χρησιμοποιεί ο δωρητής προς εκπλήρωση της παροχής, καθώς σύμφωνα με τον καθηγητή κ. Καράκωστα, δεν διαφαίνεται κάποιος λόγος δυσμενέστερης μεταχείρισης από αυτήν που προβλέπει ο νόμος για τους δωρητές. Στις σχέσεις αβροφροσύνης ή κοινωνικής φιλοφροσύνης είναι δυνατό να τύχει ανάλογης εφαρμογής το μέτρο αυτό ευθύνης²⁰. Με συμφωνία των μερών είναι δυνατόν να επιταθεί η ευθύνη του δωρητή και να ευθύνεται και για ελαφρά αμέλεια, στο πλαίσιο της ελευθερίας των συμβάσεων, ωστόσο δεν είναι δυνατός ο αποκλεισμός της ευθύνης του δωρητή για δόλο ή βαριά αμέλεια, και τέτοια ρήτρα θεωρείται μη αναγραφείσα και άκυρη.

αντάλλαγμα υπέρτερο τμήμα της χρηματικής παροχής, εάν, μετά την κατάρτιση της σχετικής συμφωνίας, απέκτησε σύζυγο ή άλλο ή άλλα παιδιά, σε τρόπο ώστε η εκπλήρωση της συμφωνημένης περιοδικής παροχής να θέτει σε κίνδυνο τη διατροφή που οφείλεται κατά νόμο σ' αυτούς (σύζυγο ,παιδιά).»

¹⁹ Προσυμβατική: ΑΚ 197 – 198, συμβατική: ΑΚ 288 με ΑΚ 330, αδικοπρακτική: ΑΚ 914 επ.

²⁰ ΕφΑθ 1364/1949

Ο δωρητής δεν ευθύνεται για τα πραγματικά και νομικά ελαττώματα του πράγματος, γεγονός που είναι σύμφωνο με το πνεύμα που διέπει τις διατάξεις περί δωρεάς, αφού ο δωρητής έχει σκοπό να μεταβιβάσει το αντικείμενο στη νομική και πραγματική κατάσταση στην οποία βρίσκεται κατά τη στιγμή σύναψης της σύμβασης δωρεάς.

Κατ' εξαίρεση, σύμφωνα με την ΑΚ 499 παρ. 2, αν ο δωρητής υποσχέθηκε τη μη ύπαρξη ελαττωμάτων επί του δωρηθέντος, στη περίπτωση της ύπαρξης τέτοιων ελαττωμάτων, ή στην περίπτωση σκόπιμης απόκρυψης τους, υποχρεώνεται να αποζημιώσει τον δωρεοδόχο για κάθε ζημία, τόσο θετική όσο και αρνητική, καθώς πρόκειται πλέον για περίπτωση αθέτησης συμβατικής υποχρέωσης. Η αντίθετη γνώμη γίνεται αποδεκτή στη Γερμανία, ερειζόμενη από τη διατύπωση του άρθρου 523 παρ.1 και 524 παρ. 2²¹.

Αν ωστόσο ο δωρεοδόχος γνώριζε την ύπαρξη των ελαττωμάτων, ο δωρητής απαλλάσσεται από κάθε ευθύνη.

Στη περίπτωση υπερημερίας ως προς την εκπλήρωση χρηματικής παροχής, ο δωρητής δεν υποχρεούται να αποδώσει τόκους υπερημερίας²². Κατ' εξαίρεση ο δωρεοδόχος μπορεί να ζητήσει αποζημίωση, αν αποδείξει ότι υπέστη θετική ζημία από την υπερημερία. Επίσης, ο δωρητής υποχρεούται να καταβάλει τόκους επιδικίας από τον χρόνο επίδοσης της αγωγής (ΑΚ 346).

θ) Ιδιαίτερες μορφές δωρεάς

1) Δωρεά υπό τρόπο

Στον ΑΚ δεν περιέχεται διάταξη με την έννοια του τρόπου. Οι ΑΚ 503 και 504 περιέχουν τις ρυθμιστικές διατάξεις του ιδιαίτερου αυτού είδους δωρεάς.

Τρόπος είναι ο όρος, ο οποίος περιέχεται στη σύμβαση δωρεάς και με τον οποίο ο δωρητής επιβάλλει στο δωρεοδόχο μία υποχρέωση, είτε πράξη είτε παράλειψη. Δεν πρόκειται απαραίτητα για μία υποχρέωση με περιουσιακή αξία και μάλιστα μπορεί να τίθεται προς το συμφέρον όχι μόνο του δωρητή, αλλά και του ίδιου του δωρεοδόχου ή και κάποιου τρίτου.

²¹ 523 παρ. 1 του Γερμανικού Κώδικα: «εάν ο δωρητής αποκρύπτει δολίως την ύπαρξη νομικού ελαττώματος του πράγματος, υποχρεούται να αποζημιώσει τον δωρεοδόχο λόγω της παράλειψης ανακοίνωσης της προξενηθείσας ζημίας».

²² ΑΚ 500

Μπορεί να αποβλέπει στα υλικά ή και ηθικά συμφέροντα το δωρητή, όπως η δημοσίευση των πνευματικών δημιουργημάτων του δωρητή ή και στην εν γένει υστεροφημία του

Η εκπλήρωση του τρόπου συνεπάγεται συνήθως (αλλά όχι πάντα) μία περιουσιακή θυσία του δωρεοδόχου, ήτοι μειώνεται η αξία του αντικειμένου της δωρεάς, κατά το ποσό που θα διατεθεί για την εκπλήρωσή του. Ωστόσο, θα πρέπει να διακριθεί ο τρόπος από το αντάλλαγμα, την έλλειψη του οποίου αναφέραμε ήδη ως απαραίτητη προϋπόθεση για τη σύσταση της σύμβασης δωρεάς. **Ο τρόπος είναι βάρος της παροχής, το οποίο δίνεται στον δωρεοδόχο και όχι αντάλλαγμα αυτής.** Στην προκείμενη περίπτωση σημασία έχει ο σκοπός, στον οποίο αποβλέπουν οι συμβαλλόμενοι, στον αν δηλαδή θεωρούν την υποχρέωση που επιβάλλεται στον δωρεοδόχο σαν αντιπαροχή, οπότε έχουμε σύμβαση με αντάλλαγμα, ή αν θεωρούν την υποχρέωση σαν βάρος στην παροχή που δίδεται στο δωρεοδόχο, οπότε έχουμε δωρεά υπό τρόπο.

2) Η δωρεά από ιδιαίτερο καθήκον ή από λόγους ευπρέπειας

Πρόκειται για τη κοινή δωρεά, η οποία επιβάλλεται για συγκεκριμένους λόγους, ήτοι από ιδιαίτερο ηθικό καθήκον του δωρητή απέναντι στον δωρεοδόχο, είτε από κανόνες κοινωνικής ευπρέπειας²³

Ιδιαίτερο καθήκον: Η ύπαρξη του ιδιαίτερου καθήκοντος δεν εξετάζεται αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο²⁴, και **κρίνεται αντικειμενικά**, ήτοι με βάση τις κρατούσες κοινωνικές - ηθικές αντιλήψεις, με ταυτόχρονη λήψη υπόψη και αξιολόγηση όλων των συνθηκών της κάθε περίπτωσης, όπως η περιουσία του δωρητή, η κοινωνική του θέση, καθώς και οι προσωπικές του σχέσεις με τον δωρεοδόχο. Η κρίση αυτή, μάλιστα, είναι ανεξάρτητη από τον χαρακτηρισμό που θα δώσουν τα μέρη στη σύμβαση δωρεάς και για τον λόγο αυτό δεν δεσμεύει το δικαστήριο, το οποίο λαμβάνοντας υπόψη όλα τα ανωτέρω, και επιπλέον στοιχεία εκτός της σύμβασης, έχει τη δυνατότητα να καταλήξει σε διαφορετικό χαρακτηρισμό.

²³ βλ. Ευθυμίου, Δωρεαί εξ ευπρέπειας ή καθήκοντος, ΕΛΛΔνη 22/1981 396, Κορνηλάκης ό.π. σελ. 75 επ., Βαθρακοκοίλη ό.π. σελ. 84 - 85

²⁴ βλ. διαφορετική άποψη Φίλιος, Ενοχικό Δίκαιο, Ειδικό Μέρος, σελ. 192, παραπέποντας στους γερμανούς συγγραφείς Staudinger – Wimmer - Leonhardt

Το ηθικό καθήκον πρέπει να είναι κάτι ιδιαίτερο και όχι απλώς το κοινό καθήκον που έχουμε όλοι οι κοινωνοί απέναντι στους συνανθρώπους μας.

Η ιδιομορφία των δωρεών από ιδιαίτερο ηθικό καθήκον ή από λόγους ευπρέπειας είναι στο ότι σύμφωνα με την αναγκαστικού δικαίου διάταξη ΑΚ 512, **δεν υπόκειται σε ανάκληση**.²⁵ Το γεγονός ότι πρόκειται για δωρεά επιβαλλόμενη από ιδιαίτερο ηθικό καθήκον οφείλει να επικαλεσθεί και να αποδείξει ο δωροδόχος, γιατί ο σχετικός ισχυρισμός αποτελεί ένσταση καταλυτική της αγωγής. Σε κάθε περίπτωση αν η αξία του αντικείμενο της δωρεάς υπερβαίνει το μέτρο που επιβάλλεται στη συγκεκριμένη περίπτωση από το ιδιαίτερο ηθικό καθήκον ή από λόγους ευπρέπειας, η ανάκληση χωρεί μόνο ως προς το υπερβάλλον (ΑΠ 637/1996), εφόσον το αντικείμενο της δωρεάς είναι διαιρετό. Αν είναι αδιαίρετο, ο δωροδόχος σε περίπτωση ανάκλησης, είτε θα υποχρεωθεί να το αποδώσει ολόκληρο και ο δωρητής να του καταβάλει ταυτόχρονα μια άλλη παροχή, αξίας αντίστοιχης προς ιδιαίτερο ηθικό καθήκον, είτε θα το κρατήσει, οπότε θα βαρύνεται με την υποχρέωση να καταβάλει στο δωρητή το ποσό που αντιστοιχεί στο υπερβάλλον²⁶.

3) Δωρεά αιτία θανάτου – δωρεά υπέρ τρίτου σε περίπτωση θανάτου

Δωρεά αιτία θανάτου είναι αυτή που καταρτίζεται με την αναβλητική αίρεση της προαποβίωσης του δωρητή ή της συναποβίωσης του δωρητή και δωροδόχου, χωρίς να έχει στο μεταξύ ο δωροδόχος την απόλαυση των αντικειμένων της δωρεάς. Μόλις πληρωθεί η αίρεση αυτή το αντικείμενο της δωρεάς περιέρχεται κατά κυριότητα στο δωροδόχο,

²⁵ ΑΠ 1434/2014: «Κατά την έννοια της εν λόγω διάταξης, δεν είναι αμετάκλητες οι δωρεές που ανταποκρίνονται σε κοινό ηθικό καθήκον, το οποίο έχει κάθε άνθρωπος προς τους συνανθρώπους του, αλλά μόνον εκείνες που ανταποκρίνονται προς ηθικό καθήκον οφειλόμενο στις ιδιαίτερες σχέσεις του δωρητή προς το δωροδόχο, ή εκείνες που έγιναν από λόγους κοινωνικής ευπρέπειας, δηλαδή αυτές που ανταποκρίνονται προς τις κοινωνικές συνήθειες, ή τις απαιτήσεις της κοινής γνώμης, άσχετα προς τα ελατήρια της ενέργειας του δωρητή. Μόνη η μνεία στο δωρητήριο συμβόλαιο, ότι η δωρεά έγινε από ιδιαίτερο ηθικό καθήκον του δωρητή προς το δωροδόχο ή από λόγους ευπρέπειας, δεν έχει έννομη επιρροή, αλλά πρέπει να εκτίθενται στο συμβόλαιο τα πραγματικά περιστατικά, τα οποία, αν είναι αληθινά, θεμελιώνουν την κρίση του δικαστηρίου, ότι η δωρεά έγινε από ιδιαίτερο ηθικό καθήκον, ή από λόγους ευπρέπειας, υπό την προαναφερόμενη έννοια».

²⁶ βλ. Γεωργιάδη ο.π. παρ. 21 αρ. 23

ενώ είναι αυτοδικαίως άκυρη κάθε άλλη διάθεση αυτού, την οποία επιχείρησε ο δωρητής όσο εκκρεμούσε η αίτηση. Εφαρμόζονται εδώ κανονικά οι διατάξεις περί δωρεάς.

Η δωρεά υπέρ τρίτου για την περίπτωση θανάτου είναι μία γνήσια σύμβαση υπέρ τρίτου, με την οποία παρέχεται το δικαίωμα να απαιτήσει ο τρίτος την παροχή από τον υποσχόμενο μετά το θάνατο του δέκτη της υπόσχεσης και όπου η σχέση αξίας ανάμεσα στο δέκτη της υπόσχεσης και στον τρίτο είναι δωρεά.

4) Ανταποδοτική δωρεά

Ανταποδοτική είναι η δωρεά, η οποία πραγματοποιείται από τον δωρητή για να εκφράσει την ευγνωμοσύνη του, για να ανταμείψει τον δωρεοδόχο για προγενέστερες ευεργεσίες ή υπηρεσίες του που προσέφερε χωρίς αμοιβή. Η ανταπόδοση αυτή, σε αντίθεση με όσα αναφέραμε ανωτέρω, δεν μεταβάλλει τον χαρακτήρα της σύμβασης δωρεάς, καθώς η προηγούμενη ευεργεσία αποτελεί απλώς και μόνο το κίνητρο, ήτοι το παραγωγικό αίτιο, χωρίς να υπάρχει η οποιαδήποτε νομική υποχρέωση από την πλευρά του δωρητή. Πρόκειται απλά για μία ανάγκη έκφρασης της ευγνωμοσύνης

1) Σχέση με παρεμφερείς συμβάσεις

1) **Δωρεά και χρησιδάνειο**: Το χρησιδάνειο από τη φύση του αποτελεί ελευθεριότητα, αν όμως ο χρήστης παραχώρησε τη χρήση του πράγματος χωρίς αντάλλαγμα και την οποία θα παραχωρούσε κάτω από άλλες συνθήκες με αντάλλαγμα, ο δε χρησάμενος λαμβάνοντας δωρεάν τη χρήση εξοικονόμησε δαπάνες που αλλιώς θα έκανε οπωσδήποτε, τότε υπάρχουν και οι προϋποθέσεις της δωρεάς. Στην περίπτωση αυτή η σύμβαση είναι δωρεά και χρησιδάνειο.

2) **Δωρεά και άτοκο δάνειο**: Το ίδιο συμβαίνει και στην περίπτωση του άτοκου δανείου. Αν δηλαδή ο δανειστής δώσει χρήματα χωρίς τόκους, που αλλιώς θα τα έδινε μόνο με κέρδος και ο οφειλέτης πραγματοποίησε οικονομία από τόκους, τους οποίους θα πλήρωνε αν έπαιρνε τα χρήματα από άλλη πηγή, τότε έχουμε δωρεά.

3) **Δωρεά και εντολή**: Κάτι ανάλογο προς τα προηγούμενα συμβαίνει και στις σχέσεις δωρεάς και εντολής. Η εντολή είναι δωρεά αν ο εντολέας χωρίς την προσφορά του εντολοδόχου θα ήταν υποχρεωμένος να δαπανήσει χρήματα για την διεξαγωγή της υποθέσεως ο δε εντολοδόχος θα διέθετε αυτό το χρόνο για την εκτέλεση άλλης εντολής με αμοιβή.

Ο κ. Γεωργιάδης και ο κ. Φίλιος, έχουν διαφορετική άποψη και για τις τρεις ως άνω περιπτώσεις, καθώς θεωρούν ότι η δωρεά διαφοροποιείται από τους ως άνω συμβατικούς τύπους και ουσιαστικά κατά το ότι, για τη στοιχειοθέτηση της, απαιτείται να μειωθεί οριστικά η περιουσία του δωρητή, ενώ κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει στην περίπτωση των παραπάνω συμβάσεων, όπου χωρίς αντάλλαγμα παρέχεται στον ένα συμβαλλόμενο **απλώς χρονικά περιορισμένη ωφέλεια.**

4) **Δωρεά και σύμβαση υπέρ τρίτου:** Αν ο υποσχεθείς αναλάβει έναντι του δέκτη της υποσχέσεως να πληρώσει τα χρέη του προς τρίτους χωρίς κανένα αντάλλαγμα του δέκτη, τότε υπάρχει δωρεά του υποσχεθέντος προς τον δέκτη της υπόσχεσης.

Στις περιπτώσεις που έχουμε δωρεά ταυτόχρονα με τις ως άνω συμβάσεις, εφαρμόζονται σωρευτικά οι διατάξεις της δωρεάς, μαζί με τις διατάξεις της κάθε μιας από τις παραπάνω συνδεόμενες με τη δωρεά συμβάσεις.

Στο σημείο αυτό ολοκληρώνεται, η σύντομη περιγραφή της σύμβασης της δωρεάς. Έχοντας υπόψη μας όλα τα παραπάνω, είναι δυνατόν, πλέον να προχωρήσουμε στο βασικό μέρος της παρούσας, το οποίο είναι η ανάκληση της σύμβασης δωρεάς.

2^ο Κεφάλαιο: Η ανάκληση της δωρεάς

Εισαγωγή – Νομική Φύση - Βαρύ παράπτωμα ως εκδήλωση της αχαριστίας – Παράβαση υποχρέωσης για διατροφή – Θανάτωση δωρητή – Παρεμπόδιση ανάκλησης - Παράλειψη τρόπου – Γέννηση τέκνου – Τρόπος άσκησης – Αμφισβήτηση - Αποτελέσματα – Απόσβεση δικαιώματος

α) Εισαγωγή

Στις διατάξεις των άρθρων 505 – 512 ρυθμίζεται η ανάκληση της δωρεάς. Η διαδικασία αυτή αντλήθηκε από το άρθρο 530 παρ.1 του Γερμανικού Αστικού Κώδικα και από το άρθρο 249 του αντίστοιχου Ελβετικού Κώδικα. Ο θεσμός της ανάκλησης χαρακτηρίστηκε, δικαίως, «θεσμός ηθικών κυρώσεων εις τον κόσμο του συναλλακτικού δικαίου²⁷». Πράγματι, ο Αστικός Κώδικας παρέχει στον δωρητή (και σε κάποιες περιπτώσεις στους κληρονόμους του) το δικαίωμα ανάκλησης της δωρεάς σε περιπτώσεις ηθικά επίμεμπτης συμπεριφοράς του δωρεοδόχου.

²⁷ Ζέπος, Β', σελ. 31

β) Νομική Φύση δικαιώματος

Το δικαίωμα ανάκλησης είναι **διαπλαστικό**, καθώς μετατρέπει τη σύμβαση δωρεάς σε σχέση εκκαθάρισης (βλ. κατωτέρω στις συνέπειες). Επίσης, είναι δικαίωμα **αμεταβίβαστο, ακατάσχετο και ακληρονόμητο μέχρι την άσκηση του από τον δωρητή**. Κατ' εξαίρεση δε το δικαίωμα της ανάκλησης απονέμεται στους κληρονόμους και τα τέκνα του δωρητή στις περιπτώσεις των άρθρων 506, 507 και 508 ΑΚ.

γ) ΛΟΓΟΙ ΑΝΑΚΛΗΣΗΣ ΤΗΣ ΔΩΡΕΑΣ

Λόγοι ανάκλησης είναι η αχαριστία του δωρεοδόχου, η θανάτωση του δωρητή, η εμπόδιση ανάκλησης της δωρεάς, η παράλειψη εκτέλεσης του τρόπου και η επιγένεση ή η αναγνώριση τέκνου.

Αξίζει να σημειωθεί ότι τα μέρη, στο πλαίσιο της ελευθερίας των συμβάσεων, μπορούν να συμφωνήσουν και άλλους λόγους ανάκλησης, όπως με απλή μεταμέλεια του δωρητή.

1. Αχαριστία

αα. Ορισμός όρων “Αχαριστίας” και “Βαρέος Παραπτώματος”.

Η ΑΚ 505 αναφέρει ότι «Ο δωρητής έχει το δικαίωμα να ανακαλέσει τη δωρεά αν ο δωρεοδόχος φάνηκε με βαρύ του παράπτωμα αχάριστος απέναντι στο δωρητή ή στο σύζυγο ή σε στενό συγγενή του και ιδίως αν αθέτησε την υποχρέωσή του να διατρέφει τον δωρητή».

Ως αχαριστία νοείται η έλλειψη στον δωρεοδόχο συναισθήματος ευγνωμοσύνης και αγάπης προς τον δωρητή. Πρόκειται δηλαδή για μία εσωτερική διαδικασία, για ένα εσωτερικό συναίσθημα αγνωμοσύνης, το οποίο είναι αντίθετο στα γρηστά ήθη και στις αντιλήψεις περί ηθικής και ευπρέπειας.

Ωστόσο, όπως είναι γνωστό, το δίκαιο δεν το αφορούν οι εσωτερικές σκέψεις και τα συναισθήματα των κοινωνών του δικαίου, από τη στιγμή που παραμένουν στο στενό κλοιό της εσωτερικότητάς τους και δεν εκδηλώνονται με πράξεις ή έστω παραλείψεις, και δεν έχουν κάποιο αντίκτυπο στον εξωτερικό κόσμο, ήτοι στη κοινωνία.

Για τον λόγο αυτό, για να είναι δυνατή η ανάκληση δωρεάς λόγω αχαριστίας, είναι απαραίτητο το συναίσθημα αυτό να εκδηλώνεται μέσω ενός βαρέος παραπτώματος, δηλαδή με βαριά υπαίτια και δυνάμενη να καταλογιστεί ως αντικοινωνική συμπεριφορά ή

διαγωγή του δωρεοδόχου προς τον ίδιο τον δωρητή ή προς τον σύζυγό του ή στενά του πρόσωπα, αντιβαίνουσα σε κανόνες δικαίου ή στις κρατούσες στην κοινωνία αντιλήψεις περί ηθικής και ευπρέπειας, η οποία προσβάλλει άμεσα τα αγαθά των προσώπων που αναφέρονται στην ως άνω διάταξη.

Αντανακλαστικές συνέπειες, από πράξεις του δωρεοδόχου που επέρχονται στο πρόσωπο του δωρητή ή στρέφονται κατά των προσώπων αυτών, δεν αρκούν για την ανάκληση της δωρεάς.

ββ. Υπαιτιότητα και καταλογισμός

Το βαρύ αυτό παράπτωμα, ήτοι η εκδηλούμενη αυτή αντικοινωνική συμπεριφορά, δεν είναι απαραίτητο να είναι ποινικά κολάσιμη πράξη, δεν είναι καν ανάγκη να είναι και άδικη. Ωστόσο, απαραίτητη προϋπόθεση είναι **να οφείλεται σε υπαιτιότητα του δωρεοδόχου και να είναι δυνατός ο καταλογισμός**²⁸. Χωρίς τα στοιχεία αυτά η πράξη της αχαριστίας, δεν είναι δυνατόν να αποτελέσει λόγο ανάκλησης της δωρεάς.

Για να υπάρξει υπαιτιότητα χρειάζεται γνώση του δωρεοδόχου ότι με τη πράξη ή τη παράλειψή του αυτή, θίγει τον δωρεοδόχο, είτε τα κοντινά σε αυτόν πρόσωπα που ήδη αναφέραμε. Όμως και η άγνοια, η οποία οφείλεται σε βαριά αμέλεια είναι δυνατόν να χαρακτηριστεί σαν πλήρης αδιαφορία και επομένως βαρύ παράπτωμα αχαριστίας. Το γεγονός όμως ότι η πράξη της αχαριστίας έγινε μέσα σε μία κατάσταση γενικότερου ερεθισμού, δεν έχει καμία απολύτως σημασία για τον αποκλεισμό του δικαιώματος της ανάκλησης της δωρεάς.

γγ. Σύζυγος ή στενός συγγενής

Η ανάκληση μπορεί να στηριχθεί και σε παράπτωμα, **στρεφόμενο κατά του συζύγου του δωρητή ή στενού συγγενή του**, όπως ρητά ήδη αναφέραμε.

Είναι προφανές ότι ως σύζυγος θεωρείται το άτομο που, κατά τον χρόνο του παραπτώματος, βρίσκεται σε δεσμό γάμου με τον δωρητή²⁹.

Ως προς τον **όρο στενός συγγενής**, έχει υπάρξει ένας θεωρητικός προβληματισμός, ως προς τα ποια πρόσωπα εμπίπτουν σε αυτή την κατηγορία, καθώς δεν μπορεί να γίνει μία σαφής οριοθέτηση του κύκλου των προσώπων που εντάσσονται στον όρο αυτόν. Με μία πρώτη ματιά

²⁸ ΑΠ 351/1967

²⁹ Αρκεί και άκυρος γάμος, εφόσον δεν ακυρώθηκε με αμετάκλητη απόφαση

εντάσσουμε στον κύκλο αυτόν τους ανιόντες και τους κατιόντες, τα αδέρφια και συγγενείς μέχρι δευτέρου βαθμού. Θεωρώ ορθότερο να αντιμετωπίζουμε το ζήτημα αυτό με κριτήριο τις **πραγματικές προσωπικές σχέσεις του δωρητή με το εκάστοτε πρόσωπο**, ανεξάρτητα από το βαθμό συγγένειας, αλλά σε σχέση με τα συναισθήματα αγάπης και φιλίας με τα οποία συνδέονται, αντίληψη η οποία είναι συνυφασμένη με τις σύγχρονη αντίληψη των κοινωνικών σχέσεων.

δ.δ. Κρίση του δικαστηρίου - Νομολογία

Ο ΑΚ διεύρυνε και έδωσε μεγάλη ελαστικότητα στην έννοια της αχαριστίας με το να επιτρέψει στη δικαστική αρχή να καθορίσει, **με βάση κριτήρια περί ηθικής και κοινωνικών αντιλήψεων, πότε στη συγκεκριμένη περίπτωση υπάρχει αχαριστία.**

Το δικαστήριο προκειμένου να κρίνει αν μία συμπεριφορά συνιστά αχαριστία, θα λάβει υπόψη του **όλες τις συνθήκες της συγκεκριμένης περίπτωσης, όπως η στενότητα του δεσμού μεταξύ δωρητή και δωρεοδόχου, το κίνητρο της δωρεάς, την αξία του αντικειμένου και εν γένει τη συμπεριφορά δωρητή και δωρεοδόχου.**

Αν η τέλεση του παραπτώματος οφείλεται σε συμπεριφορά του δωρητή ή των άλλων προσώπων που αναφέρονται στη διάταξη και η οποία έγινε από υπαιτιότητά τους, τότε κατ' εφαρμογή της ΑΚ 300, μπορεί να αποκλειστεί η ύπαρξη αχαριστίας.

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στην **ΑΠ 1758/2011**: *« Η αδιαφορία προς τον έχοντα ανάγκη περίθαλψης δωρητή από τον δωρεοδόχο είναι κοινωνικώς αποδοκιμαστέα και παρέχεται γι' αυτό δικαίωμα στο δωρητή να ανακαλέσει τη δωρεά, έστω και αν ο δωρεοδόχος δεν ανέλαβε, με τη σύμβαση δωρεάς, τέτοια υποχρέωση. Κριτήρια της βαρύτητας του παραπτώματος από αντικειμενική άποψη είναι ο δεσμός δωρητή και δωρεοδόχου, τα ελατήρια της δωρεάς και η αξία του αντικειμένου της, όπως και ο τρόπος ενέργειας και ο χαρακτήρας του δωρεοδόχου και το τυχόν συντρέχον πταίσμα του δωρητή, της συζύγου του ή στενού συγγενούς του, ενώ από υποκειμενική άποψη πρέπει να αποτελεί εκδήλωση αξιόμемπτης συμπεριφοράς, ενδεικτική της έλλειψης ευγνωμοσύνης στην αφιλοκερδή χειρονομία του δωρητή».*

Επίσης, η **ΑΠ 1052/2009** αποφάσισε ότι: *«Το ζήτημα δε, αν η καταδεικνύουσα την αχαριστία συμπεριφορά ή διαγωγή του δωρεοδόχου συνιστά ή όχι βαρύ παράπτωμα αυτού, κρίνεται από το δικαστή, ο οποίος για τη μόρφωση της κρίσης του, εκτιμά την εν λόγω συμπεριφορά βάση αντικειμενικών κριτηρίων, και λαμβάνοντας υπόψη και τον βαθμό της υπαιτιότητας του*

δωρεοδόχου και τυχόν συντρέχον πταίσμα του δωρητή ή του συζύγου ή του στενού συγγενούς του, αποφαίνεται αν η υπ' αυτού γενομένη δεκτή, ως εμπίπτουσα, κατά αντικειμενική κρίση, στις νομικές έννοιες του βαρέος παραπτώματος και της αχαριστίας συμπεριφορά του δωρεοδόχου συνιστά και στη συγκεκριμένη περίπτωση βαρύ παράπτωμα και αχαριστία».

Ακριβώς, αυτή η «ελευθερία» του δικαστηρίου, φυσικά πάντα σύμφωνα με τις αρχές της καλής πίστης και της αναλογικότητας, είναι που καθιστούν τις περιπτώσεις ανάκλησης δωρεάς λόγω αχαριστίας τόσο ενδιαφέρουσες στον μελετητή του δικαίου, καθώς του δίνεται η δυνατότητα να παρατηρήσει πως ακριβώς διαγράφεται η κοινωνική ηθική μέσα στο πλαίσιο των χρόνων και σε τι και σε ποιο περιστατικό δίνεται ακριβώς μεγαλύτερη βάση κάθε φορά από το δικαστήριο. Φυσικά, δεν είναι λίγες οι φορές όπου η ελεύθερη αυτή κρίση του δικαστηρίου είχε και ως αποτέλεσμα αυστηρές θα λέγαμε αποφάσεις, οι οποίες έρχονταν σε αντίθεση με το κοινό περί αίσθημα δικαίου και δημιουργούσαν ανισότητες. Ωστόσο, **η έννοια της αχαριστίας και του βαρέος παραπτώματος είναι έννοιες νομικές**. Επομένως, ο Άρειος Πάγος στην περίπτωση ασκήσεως αναίρεσης (ΚΠολΔ 559 παρ. 1) θα εξετάσει, όχι αν έλαβαν χώρα τα πραγματικά περιστατικά που συνιστούν το βαρύ παράπτωμα και την αχαριστία, αλλά ως προς το αν τα περιστατικά που έγιναν ανελέγκτως δεκτά πληρούν ή όχι το πραγματικό των νομικών εννοιών του βαρέος παραπτώματος και της αχαριστίας και, κατά συνέπεια, δικαιολογούν ή αποκλείουν γενικώς την εφαρμογή του ΑΚ 505.

Από τη νομολογία έχει κριθεί ότι αποτελούν αχαριστία οι εξής περιπτώσεις: η παραμέληση της περίθαλψης, οι συνεχείς βρισιές, η αδιαφορία για την ένδεια ή τα γηρατειά και την άσχημη κατάσταση της υγείας, οι διαπληκτισμοί, η παύση της φροντίδας, η απάτη, η κλοπή, η υπεξαίρεση, η επίθεση και η πρόκληση σωματικών βλαβών και εν γένει η καταφρόνηση με λόγια και έργο.

Αχαριστία μπορεί, σε κάποιες περιπτώσεις, να αποτελεί και η χωρίς σοβαρό λόγο αδιαφορία του δωρεοδόχου για την γενικότερη τύχη του δωρητή, όταν ο τελευταίος έχει ανάγκη από περίθαλψη. Χαρακτηριστικά αναφέρεται στην ΑΠ 917/2015: *«Η απουσία τους από το πλευρό του θείου τους, όταν αυτός τις είχε ανάγκη τα τελευταία δύσκολα χρόνια της ζωής του, φανερώνει έλλειψη στο δωρεοδόχο συναισθήματος ευγνωμοσύνης προς το δωρητή, αντιβαίνουσα στις κρατούσες στην κοινωνία αντιλήψεις περί ηθικής και ευπρέπειας, αδιαφορία για τα γηρατειά και την υγεία του. Αυτό όμως συνιστά βαρύ παράπτωμα ιδρυτικό του δικαιώματος ανάκλησης των δωρεών».*

Επίσης, αχαριστία μπορεί να συναρτάται και με την αθέτηση από τον δωρητή συμφωνιών³⁰, όταν οι εν λόγω συμφωνίες κατηύθυναν αποφασιστικά τον δωρητή στη σύναψη της δωρεάς, έστω και από κοινού με άλλα γεγονότα. Άλλωστε, η έννοια της αχαριστίας **μπορεί να στοιχειοθετείται από τον συνδυασμό περισσότερων επιμέρους πράξεων του δωρεοδόχου που καθεμία από αυτές δεν αποτελεί βαρύ παράπτωμα**³¹.

Σύμφωνα με την ΑΠ 173/2017 *«αχαριστία μπορεί, κατά τις περιστάσεις, να αποτελεί και η χωρίς σοβαρό λόγο αδιαφορία του δωρεοδόχου γενικώς για την τύχη του δωρητή, όταν ο τελευταίος έχει ανάγκη περίθαλψης και οικονομικής ενίσχυσης, έστω και αν η δωρεά δεν συμφωνήθηκε υπό τον όρο της διατροφής του, όπως και η καταφρόνησή του με λόγο και έργο. Κριτήρια της βαρύτητας του παραπτώματος από αντικειμενική άποψη είναι ο δεσμός δωρητή και δωρεοδόχου, τα ελατήρια της δωρεάς και η αξία του αντικειμένου της, όπως και ο τρόπος ενέργειας και ο χαρακτήρας του δωρεοδόχου και το τυχόν συντρέχον πταίσμα του δωρητή, της συζύγου του ή στενού συγγενούς του, ενώ από υποκειμενική άποψη πρέπει να αποτελεί εκδήλωση αξιόμειπτης συμπεριφοράς, ενδεικτική της έλλειψης ευγνωμοσύνης στην αφιλοκερδή χειρονομία του δωρητή. Το ζήτημα αν η συμπεριφορά ή διαγωγή του δωρεοδόχου, που καταδεικνύει την αχαριστία, συνιστά ή όχι βαρύ παράπτωμα αυτού, κρίνεται από το δικαστή, ο οποίος για την διαμόρφωση της κρίσης του εκτιμά την συμπεριφορά αυτήν με βάση αντικειμενικά κριτήρια, λαμβάνοντας υπόψη και τον βαθμό της υπαιτιότητας του δωρεοδόχου και τυχόν συντρέχον πταίσμα του δωρητού ή του συζύγου ή στενού συγγενούς του και αποφαινεται, αν η υπ' αυτού γενόμενη δεκτή, ως εμπύπτουσα κατά αντικειμενική κρίση στις νομικές έννοιες του βαρέως παραπτώματος και της αχαριστίας, συμπεριφορά του δωρεοδόχου συνιστά στην συγκεκριμένη περίπτωση βαρύ παράπτωμα και αχαριστία.»*

Στο σημείο αυτό αξίζει να σημειωθεί ότι οι διατάξεις για την αχαριστία έχουν ανάλογη εφαρμογή και στα νομικά πρόσωπα. Για παράδειγμα σε μία δωρεά με δωρητή ένα φυσικό πρόσωπο και δωρεοδόχο ένα νομικό πρόσωπο, παράπτωμα του τελευταίου που να δικαιολογεί την ανάκληση μπορεί να συνιστά η συμπεριφορά των οργάνων αυτού, και στην αντίθετη

³⁰ ακόμη και άκυρων λόγω πχ έλλειψης τύπου

³¹ ΑΠ 655/2014: «Οι ενέργειες αυτές των εναγομένων α) αθέτηση συμφωνίας υπό τις προεκτεθείσες περιστάσεις, β) συνεχής καταφρονητική συμπεριφορά προς τον δωρητή πατέρα τους αποτελούν η κάθε μία χωριστά αλλά και σε συνδυασμό μεταξύ τους παράβαση των κανόνων δικαίου και των αντιλήψεων περί ηθικής και ευπρέπειας και συνιστούν βαριά παραπτώματα με τα οποία φάνηκαν αχάριστες απέναντί του».

περίπτωση που έχουμε δωρεοδόχο φυσικό πρόσωπο, μπορεί να υποπέσει σε βαρύ παράπτωμα απέναντι στο νομικό πρόσωπο.

ε.ε. Παράλειψη διατροφής

Το υπό εξέταση άρθρο αναφέρει ρητά τη παράβαση της νόμιμης ή συμβατικής υποχρέωσης του δωρεοδόχου για διατροφή του δωρητή, που αποτελεί απόλυτο λόγο ανάκλησης, με την έννοια **ότι η συνδρομή της παρέχει το δικαίωμα ανάκλησης, χωρίς διερεύνηση του αν συνιστά ή όχι αχαριστία.**

Αν η παροχή διατροφής είχε τεθεί στη σύμβαση δωρεάς υπό τη μορφή τρόπου, τότε η ανάκληση μπορεί να πραγματοποιηθεί είτε λόγω παράλειψης εκτέλεσης του τρόπου, όπως θα δούμε στη συνέχεια, είτε λόγω της ως άνω περιγραφείσας αχαριστίας. **Στην περίπτωση αυτή η στοιχειοθέτηση της αχαριστίας προϋποθέτει ότι ο δωρητής έχει ανάγκη περίθαλψης και οικονομικής ενίσχυσης και ότι, ενόψει των συνθηκών αυτών, η παράλειψη περίθαλψης του από το δωρεοδόχο είναι κοινωνικώς αποδοκιμαστέα.** Επιπρόσθετα ο υπόχρεος πρέπει να βαρύνεται με υπαιτιότητα ως προς αυτή την παράλειψη.³²

2. Θανάτωση του δωρητή – Παρεμπόδιση ανάκλησης δωρεάς

³² Εφαθ 3386/2003: «Από το άρθρο 505 ΑΚ που ορίζει ότι ο δωρητής έχει το δικαίωμα να ανακαλέσει τη δωρεά, αν ο δωρεοδόχος φάνηκε με βαρύ του παράπτωμα αχάριστος απέναντι στο δωρητή ή στο σύζυγο ή σε στενό συγγενή του και ιδίως αν αθέτησε την υποχρέωσή του να διατρέφει το δωρητή, προκύπτει ότι ως αχαριστία νοείται βαριά αντικοινωνική συμπεριφορά ή διαγωγή του δωρεοδόχου που συνιστά παράβαση των κανόνων του δικαίου ή των αντιλήψεων περί ηθικής και ευπρέπειας οφειλομένη σε υπαιτιότητα αυτού. Ειδικότερα ο λόγος αχαριστίας για αθέτηση της **διατροφής** του δωρητή προϋποθέτει ότι ο τελευταίος έχει ανάγκη περίθαλψης και οικονομικής ενίσχυσης και ότι ενόψει των συνθηκών αυτών υπό τις οποίες αυτός τελεί, η **παράλειψη** περίθαλψής του από το δωρεοδόχο είναι κοινωνικώς αποδοκιμαστέα (ΑΠ 535/2000 ΕΛΔ 41. 1323). Έτσι **αχαριστία** μπορεί, κατά τις περιστάσεις, να αποτελεί και η χωρίς σοβαρό λόγο αδιαφορία του δωρεοδόχου, γενικώς για την τύχη του δωρητή, όταν ο τελευταίος έχει ανάγκη από περίθαλψη, έστω και αν ο δωρεοδόχος, που αδιαφορεί για την τύχη του, δεν ανέλαβε, με τη σύμβαση της δωρεάς, τέτοια υποχρέωση (ΑΠ 1275/1994 ΕΛΔ 37. 640). Η βαρύτητα, τέλος, του παραπτώματος κρίνεται κατά αντικειμενική κρίση όλων των περιστάσεων, με τις οποίες συστάθηκε η δωρεά. Δηλαδή κριτήρια είναι ο δεσμός του δωρητή και δωρεοδόχου, τα ελατήρια της δωρεάς, η αξία του αντικειμένου της, ενώ από υποκειμενική άποψη πρέπει να αποτελεί εκδήλωση αξιόμειπτης συμπεριφοράς και να δείχνει έλλειψη ευγνωμοσύνης στην αφίλοκερδή χειρονομία του δωρητή (ΑΠ 879/1996 ΕΛΔ 1998, 1556, ΑΠ 166/ 1974 ΝοΒ 23. 716, Εφαθ 3273/1999 ΕΛΔ 42. 467).»

Σύμφωνα με το άρθρο ΑΚ 506 “Ο κληρονόμος του δωρητή έχει δικαίωμα να ανακαλέσει τη δωρεά, αν ο δωρεοδόχος, ενεργώντας με πρόθεση, θανάτωσε το δωρητή ή τον εμπόδισε να ανακαλέσει τη δωρεά”. Αξίζει να σημειωθεί ότι το περιεχόμενο του άρθρου αυτού αντλήθηκε από το άρθρο 530 παρ. 2 του Γερμανικού Αστικού Κώδικα και του άρθρου 251 παρ. 3 του Ελβετικού Κώδικα Ενοχών.

Η θανάτωση και η εμπόδιση του δωρητή είναι ειδικοί λόγοι ανάκλησης.

Όπως αναφέραμε και νωρίτερα δικαίωμα ανάκλησης της δωρεάς είναι προσωποπαγές (ακατάσχετο και ανεκχώρητο) δικαίωμα και ακληρονόμητο Στο ως άνω άρθρο του ΑΚ, όμως μας δίνεται η εξαίρεση στον γενικό αυτό κανόνα, καθώς αναφέρονται δύο περιπτώσεις κατά τις οποίες η ανάκληση της δωρεάς ασκείται από τους κληρονόμους του δωρητή. Πρόκειται όμως για ένα “**εξ ιδίου δικαίου δικαίωμα**”³³, δηλαδή ο κληρονόμος **δεν αποκτά με τη κληρονομική διαδοχή το δικαίωμα που είχε ο δωρητής από την αχαριστία του δωρεοδόχου, αλλά πρόκειται για ένα δικαίωμα που γεννιέται απευθείας στο πρόσωπό του**³⁴.

Όσον αφορά την εκ προθέσεως θανάτωση του δωρητή έχω να σημειώσω τα εξής: Πρόκειται για τη τέλεση αποκλειστικά του εγκλήματος του άρθρου ΠΚ 299 παρ. 1 **ανθρωποκτονία εκ προθέσεως**, και όχι για την επόμενη παράγραφο, στην οποία προβλέπεται το έγκλημα τελούμενο εν βρασμώ ψυχικής ορμής³⁵. Επίσης, στη περίπτωση αυτή δεν περιλαμβάνεται μόνο ο φυσικός αυτουργός του εγκλήματος, αλλά αρκεί **οποιαδήποτε μορφή συμμετοχής**, όπως ηθική αυτουργία, συναυτουργία και συνέργεια. Αν ο δωρεοδόχος αποπειράθηκε μόνο να θανατώσει τον δωρητή, η δωρεά μπορεί να ανακληθεί λόγω αχαριστίας, σύμφωνα με την ΑΚ 505 όχι την ΑΚ 506. Η πράξη αυτή πρέπει να μην έγινε ενώ ο δωρεοδόχος βρισκόταν σε κατάσταση

³³ βλ. Ενοχικό Δίκαιο, Ειδικό Μέρος, Πρώτος τόμος, Παύλος Χρ. Φίλιος, Εκδ. Αντ. Σάκκουλα, σελ. 186

³⁴ 744/2016 ΠολΠρΘεσ: «Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 506 του ΑΚ ο κληρονόμος του δωρητή έχει δικαίωμα να ανακαλέσει τη δωρεά, αν ο δωρεοδόχος, ενεργώντας με πρόθεση, θανάτωσε τον δωρητή ή τον εμπόδισε να ανακαλέσει τη δωρεά. Βάσει του συνδυασμού της παραπάνω διάταξης με τα άρθρα 505, 507 και 508 του ΑΚ το δικαίωμα του κληρονόμου του δωρητή για ανάκληση της δωρεάς υφίσταται στη δεύτερη περίπτωση (δηλ. όταν ο δωρεοδόχος με πρόθεση εμπόδισε τον δωρητή να ανακαλέσει τη δωρεά) μόνο εφόσον, ενώ βρίσκονταν στη ζωή ο δωρητής, είχε γεννηθεί στο πρόσωπό του δικαίωμα ανάκλησης της δωρεάς για κάποιο νόμιμο λόγο, μεταξύ των οποίων είναι και η αχαριστία του δωρεοδόχου, αλλά ωστόσο ο δωρεοδόχος με συγκεκριμένες πράξεις ή παραλείψεις του τον εμπόδισε να ασκήσει το δικαίωμά του για ανάκληση της δωρεάς, μολονότι ο δωρητής είχε τη σχετική επιθυμία».

³⁵ βλ. Καύκα, Ενοχικών Δίκαιον (Ερμηνία κατ' άρθρο), Ειδικό Μέρος Τόμος Α', σελ. 38

ανάγκης ή άμυνας ή για να εκτελέσει προσταγή, και παράλληλα πρέπει να είναι καταλογιστή και να έγινε από δόλο.

Επίσης, ο κληρονόμος του δωρητή έχει το δικαίωμα να ανακαλέσει τη δωρεά ακόμα και αν ο θάνατος του δωρεοδόχου δεν επήλθε αμέσως, αλλά προέκυψε ως συνέπεια θανατηφόρου σωματικής βλάβης (308, 311 ΠΚ).

Όσον αφορά την παρακώλυση ανάκλησης της δωρεάς, σημειώνουμε τα εξής: **Ως παρεμπόδιση εννοείται οποιαδήποτε πράξη κατέστησε τον δωρητή ανίκανο να πραγματοποιήσει την ανάκληση**, όπως μέσω κακώσεων, οι οποίες εξασθένησαν τη διανοητικότητα του ή κατέστρεψαν την υγεία του. Απαραίτητη προϋπόθεση για τη γέννηση του δικαιώματος αυτού στο πρόσωπο του κληρονομούμενου είναι να υπήρχε ήδη γεγενημένος νόμιμος λόγος ανάκλησης στο πρόσωπο του δωρητή.

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί ότι το δικαίωμα ανάκλησης της δωρεάς στις ως άνω δύο περιπτώσεις γεννάται στο πρόσωπο όλων των κληρονόμων, στην περίπτωση που είναι περισσότεροι, στο καθένα αυτοτελώς. Καμία σημασία δεν έχει αν πρόκειται για κληρονόμους εκ διαθήκης ή εξ αδιαθέτου. Φυσικά οι κληροδοχοί, ως ειδικοί κληρονόμοι, δεν έχουν το δικαίωμα αυτό.

3. Παράλειψη τρόπου

Άλλη μια εξαίρεση στον προσωποπαγές χαρακτήρα του δικαιώματος ανάκλησης δωρεάς μας δίνεται στο άρθρο ΑΚ 507, το οποίο αναφέρει «*Ο δωρητής ή ο κληρονόμος του έχει δικαίωμα να ανακαλέσει τη δωρεά, αν ο δωρεοδόχος παραλείπει υπαίτια να εκτελέσει τον τρόπο υπό τον οποίο έγινε η δωρεά*»³⁶

Στην περίπτωση που ο δωρεοδόχος δεν υλοποιεί τον τρόπο, βάσει του οποίου πραγματοποιήθηκε η δωρεά, ο δωρητής έχει το δικαίωμα, είτε βάσει της ΑΚ 503 να ζητήσει την εκτέλεση του τρόπου από τον δωρεοδόχο, είτε εναλλακτικά, βάσει του ως άνω ΑΚ 507 να ζητήσει την ανάκληση της δωρεάς. Εάν όμως ασκήσει το δεύτερο δικαίωμα, αποκλείεται πλέον η άσκηση του πρώτου, αντιθέτως, εάν ζητήσει την εκπλήρωση του τρόπου, έχει στη συνέχεια το δικαίωμα να ανακαλέσει τη δωρεά, στη περίπτωση που η εκπλήρωση, λόγω πχ αφερεγγυότητας, δεν είναι δυνατή.

³⁶ Για δωρεά υπό τρόπο βλ. σελίδα 19

Απαραίτητη προϋπόθεση για την άσκηση του δικαιώματος της ΑΚ 507, είναι η **υπαιτιότητα του δωρεοδόχου για τη παράλειψη του τρόπου**, πρέπει δηλαδή να σχετίζεται με τη συμπεριφορά του δωρεοδόχου, να είναι καταλογιστέα και να οφείλεται στην αποκλειστική του ευθύνη. Παραδείγματα υπαίτιας παράλειψης είναι η υπαίτια αδυναμία εκτέλεσης, η υπαίτια πλημμελής εκπλήρωση και η υπερημερία προς την εκτέλεση. Σε περίπτωση που δεν πληρείται η προϋπόθεση της υπαιτιότητας, μερίδα της θεωρίας υποστηρίζει ότι χωρεί ενδεχομένως να αναζητήσει το αντικείμενο της δωρεάς με τις διατάξεις του αδικαιολόγητου πλουτισμού, για αιτία που δεν επακολούθησε.

Ορθότερη βέβαια θεωρείται η άποψη που αρνείται τη δυνατότητα αναζήτησης, γιατί αλλιώς θα καταστρατηγούνταν, η ειδική σε σχέση με τις διατάξεις για τον αδικαιολόγητο πλουτισμό, ΑΚ 507, η οποία απαιτεί, για την ανάκληση και τη συνακόλουθη αναζήτηση του αντικειμένου της δωρεάς, υπαίτια μη εκτέλεση του τρόπου. **Την απόδειξη της υπαιτιότητας για τη μη εκπλήρωση του τρόπου δεν την φέρει ο δωρητής, ο οποίος αρκείται στην απόδειξη ότι παρήλθε άπρακτη η ταχθείσα προθεσμία και η μη εκπλήρωση. Αντιθέτως, ο δωρεοδόχος οφείλει να αποδείξει την έλλειψη υπαιτιότητας του προς απαλλαγή του.**³⁷

Ο τρόπος θεωρείται ότι δεν εκτελέστηκε, με πράξη ή παράλειψη, **αν δεν εκτελεστεί μέσα στο χρόνο που καθορίστηκε από τη σύμβαση**. Αν δεν έχει οριστεί στη σύμβαση η δήλη μέρα για

³⁷ ΑΠ 1847/2011: «Εξάλλου, κατά το άρθρο 507 ΑΚ, ο δωρητής ή ο κληρονόμος του έχει δικαίωμα να ανακαλέσει τη δωρεά, αν ο δωρεοδόχος παραλείπει υπαίτια να εκτελέσει τον τρόπο, υπό τον οποίο έγινε η δωρεά. Η αθέτηση υπό του δωρεοδόχου του τρόπου μπορεί να γίνει με πράξη ή με παράλειψη. **Με πράξη μπορεί να γίνει, όταν ο τρόπος συνίσταται σε υποχρέωση του δωρεοδόχου να μην πράξει αυτό το οποίο έπραξε, ενώ με παράλειψη, όταν η υπό του τρόπου υποχρέωση του δωρεοδόχου συνίσταται σε πράξη, την οποία αυτός παραλείπει να πράξει.** Στην τελευταία αυτή περίπτωση, εάν έχει συμφωνηθεί προθεσμία για την εκπλήρωση του τρόπου, ο δωρεοδόχος θα πρέπει να θεωρηθεί ότι δεν εκπλήρωσε τον τρόπο, εάν αφήσει και παρέλθει άπρακτη η ταχθείσα προθεσμία, ενώ, εάν δεν έχει συμφωνηθεί τέτοια προθεσμία, πρέπει, για να θεωρηθεί ότι ο δωρεοδόχος δεν εκπλήρωσε τον τρόπο, να καταστεί προς τούτο υπερήμερος με όχληση του δωρητή και, εάν μετά την όχληση περάσει εύλογο χρονικό διάστημα, χωρίς να εκτελεσθεί ο τρόπος, τότε θεωρείται οριστικά πια, ότι αυτός δεν εκτελέστηκε, η ακόμη και χωρίς όχληση, όταν είναι άσκοπη, λόγω της σαφώς αρνητικής στάσεως του δωρεοδόχου, όπως στην περίπτωση που γενικότερα δείχνει πλήρη αδιαφορία για την εκπλήρωση του τρόπου. Ο αιτών την ανάκληση αποδεικνύει την υπερημερία του δωρεοδόχου ως προς την εκτέλεση του τρόπου και συγκεκριμένα, είτε ότι παρήλθε άπρακτη η ταχθείσα προθεσμία, είτε ότι παρά την όχληση ο δωρεοδόχος δεν εκτέλεσε τον τρόπο. Στον τελευταίο δε απόκειται να αποδείξει προς απαλλαγή του ή ότι εξεπλήρωσε τον τρόπο ή ότι η μη εκπλήρωση του οφείλεται σε γεγονός για το οποίο δεν υπέχει ευθύνη, ότι δεν υφίσταται, δηλαδή, υπαιτιότητα του γι' αυτό». Αντίθετος Μιχαηλίδης-Νουάρος Γνωμοδότησις Αρμ.9 σ.305

την εκτέλεση του τρόπου, τότε είναι απαραίτητη η **όχληση** από την πλευρά του δωρητή ή οποιουδήποτε έχει έννομο συμφέρον. Από τη στιγμή που περάσει ένας εύλογος χρόνος από την όχληση χωρίς να εκτελεστεί ο τρόπος, τότε ο τρόπος θεωρείται μην εκπληρωθείς.³⁸

Αν ο δωρεοδόχος εκτέλεσε μόνο ένα μέρος του τρόπου, εξακολουθεί να υπάρχει δυνατότητα ανάκλησης, όμως στη περίπτωση αυτή θα ληφθούν υπόψη οι δαπάνες, τις οποίες έκανε ο δωρεοδόχος για τη μερική εκτέλεση του τρόπου.

4. Γέννηση / Αναγνώριση Τέκνου

Το άρθρο ΑΚ 508 μας δίνει τον επόμενο λόγο ανάκλησης της δωρεάς, ο οποίος παρουσιάζει μια ιδιομορφία, καθώς δεν καθιερώνεται προς χάριν του δωρητή, όπως όλοι οι ως άνω λόγοι, **αλλά προς χάριν των τέκνων του δωρητή**³⁹. Παρόμοια διάταξη συναντάμε στον γαλλικό αστικό κώδικα στα άρθρα 960, 961.

Η επιγένεση ή η αναγνώριση τέκνου παρέχουν το δικαίωμα στο δωρητή να ανακαλέσει τη δωρεά, και σε περίπτωση θανάτου του, μεταβιβάζεται το δικαίωμα αυτό κατά τις διατάξεις για την κληρονομική διαδοχή **στο τέκνο που γεννήθηκε, όχι στους λοιπούς κληρονόμους.**

Οι προϋποθέσεις για τη νόμιμη ανάκληση στη περίπτωση αυτή είναι τρεις: α) Κατά τον χρόνο κατάρτισης της σύμβασης δωρεάς **να μην υπάρχουν κατιόντες του δωρητή**, δηλαδή τέκνα, εγγόνια, δισέγγονα και ούτω καθ' εξής, β) Μετά την κατάρτιση της δωρεάς και ενόσω ζούσε ο δωρητής (ή και μετά τον θάνατό του) **γεννήθηκε τέκνο δικό του**⁴⁰ (δικαστική αναγνώριση ή εκούσια με τελολογική διαστολή ή αναλογία οι δύο αυτές περιπτώσεις ίσως και υιοθετηθέντα

³⁸ ΑΠ 1608/2010: «Κατά το άρθρο 507 ΑΚ, ο δωρητής ή ο κληρονόμος του έχει δικαίωμα να ανακαλέσει τη δωρεά αν ο δωρεοδόχος παραλείπει υπαίτια να εκτελέσει τον τρόπο υπό τον οποίο έγινε η δωρεά. Από την ως άνω διάταξη προκύπτει ότι επί ανάκλησης της συμφωνηθείσης δωρεάς υπό τρόπο απόκειται στο δωρεοδόχο να επικαλεσθεί και αποδείξει προς απαλλαγή του είτε ότι εξεπλήρωσε τον τρόπο, είτε ότι η μη εκπλήρωση οφείλεται σε γεγονός για το οποίο δεν υπέχει αυτός (δωρεοδόχος) ευθύνη. Τούτο δε διότι σύμφωνα με τα άρθρα 336 και 342 του ΑΚ **τεκμαίρεται το πταίσμα της μη εκπλήρωσης λόγω του συμβατικού χαρακτήρα της εκ του τρόπου ενοχής και γι' αυτό το βάρος της απόδειξης της ανυπαίτιας μη εκπλήρωσης φέρει ο δωρεοδόχος**».

³⁹ Για το λόγο αυτό ανάκλησης βλ. Δημοσθένους, Ανάκλησις δωρεάς επί γεννήσει τέκνου ΕΕΝ 32, 462

⁴⁰ είτε από γάμο είτε εξώγαμα, σύμφωνα με την τροποποίηση του ν. 1329/1983 και την πλήρη εξομοίωσή τους

τέκνα ή επακολούθησε γάμος ή σύμφωνο συμβίωσης των γονέων του)⁴¹. Και γ) Να μην παρήλθε **άπρακτη μια πενταετία από την εκπλήρωση της δωρεάς**, πρόκειται για αποκλειστική αποσβεστική προθεσμία που ισχύει μόνο για αυτό τον λόγο ανάκλησης. Το δικαίωμα ανάκλησης μπορεί ωστόσο να αποσβεστεί και πριν περάσει η παραπάνω πενταετία, **αν παρέλθει ένας χρόνος αφότου ο δωρητής έμαθε τη συνδρομή αυτού του λόγου ανάκλησης** (ΑΚ 510)⁴².

Όπως ήδη αναφέρθηκε, σε περίπτωση θανάτου του δωρητή, το δικαίωμα μπορεί να μεταβιβαστεί στο παιδί και όχι στους λοιπούς κληρονόμους του δωρητή. Αν μάλιστα, το παιδί αυτό δεν είναι ο μόνος κληρονόμος του δωρητή, τότε αυτό έχει δικαίωμα να ανακαλέσει τη δωρεά μόνο **κατά το ποσοστό της κληρονομικής του μερίδας**.

Αξίζει να σημειωθεί ότι αν κατά τη σύναψη της σύμβασης δωρεάς, υπάρχει υφιστάμενος γάμος και τέκνο γεννημένο μέσα σε αυτό, και μεταγενέστερα ακυρωθεί, δεν αποκλείεται η ανάκληση της δωρεάς, καθώς σύμφωνα με την ΑΚ 1382, τα τέκνα διατηρούν και μετά την ακύρωση του γάμου την ιδιότητα του τέκνου γεννημένου μέσα σε αυτόν.

δ) Τρόπος άσκησης του δικαιώματος ανάκλησης

Το άρθρο ΑΚ 509 μας δίνει τον τρόπο άσκησης του προαναφερθέντος δικαιώματος της ανάκλησης, το οποίο ελήφθη από το άρθρο 531 του Γερμανικού Αστικού Κώδικα. Σε αντίθεση με το προϊσχύον δίκαιο, το οποίο απαιτούσε δικαστική απόφαση για την ανάκληση της δωρεάς, κατά το ως άνω άρθρο η ανάκληση της δωρεάς **γίνεται με απλή δήλωση του δωρητή προς τον δωρεοδόχο ή το νόμιμο εκπρόσωπό του**.

Πρόκειται για μονομερή, απευθυντέα και άτυπη δήλωση, ακόμα και όταν το αντικείμενο της δωρεάς είναι ακίνητο⁴³. Είναι ανεπίδεκτη αιρέσεως ή προθεσμίας και **επιφέρει τα αποτελέσματά της από την περιέλευση της στο δωρεοδόχο**⁴⁴. Αποτελεί διαπλαστικό δικαίωμα, καθώς καταργεί το εκ της δωρεάς δικαίωμα του δωρεοδόχου και την έννομη σχέση που προέκυψε εκ της δωρεάς.

⁴¹ ΑΚ 1463 εδ. β', 1473, 1484

⁴² Κατά τον Γεωργιάδη ό.π. αρ. 20 αρ. 12 δεν ισχύει η ΑΚ 510. Υπερισχύει ως ειδική η ΑΚ 508

⁴³ για τον λόγο αυτό δεν υπόκειται σε μεταγραφή.

⁴⁴ ΑΚ 167

Ως διαπλαστικό δικαίωμα με προσωπικό υπέρ του δικαιούχου χαρακτήρα, η ανάκληση είναι **δικαίωμα αμεταβίβαστο, ακατάσχετο και ακληρονόμητο** (εξαίρεση όπως ήδη αναφέρθηκε ΑΚ 506 – 508).

Η δήλωση το δωρητή για την ανάκληση της δωρεάς μπορεί να περιλαμβάνεται και σε δικόγραφο του δωρητή, πχ σε αγωγή ή προτάσεις, αν και συνηθέστερα από το δικαστηριακή πρακτική συναντάμε ανακλήσεις με τη μορφή της εξώδικης δήλωσης.

Η δήλωση ανάκλησης δεν μπορεί, κατά την κρατούσα γνώμη, να περιέχεται σε διαθήκη του δωρητή, γιατί όπως συνάγεται από την ΑΚ 169, ενόψει της δήλωσης ως απευθυντέας, πρέπει ο δωρητής να έχει ενεργήσει ό,τι είναι απαραίτητο για την περιέλευση της δήλωσής του στον δωρεοδόχο, γεγονός που δε συμβαίνει λόγω του θανάτου του⁴⁵. Λόγω ακριβώς της φύσης της δήλωσης ως απευθυντέας, δεν αρκεί η με συμβολαιογραφική πράξη δήλωση ανάκλησης της δωρεάς, αλλά απαιτείται προσθέτως **γνωστοποίηση από αυτόν στον δωρεοδόχο**, με κοινοποίηση αντιγράφου της πράξης αυτής, ή με οποιονδήποτε άλλο τρόπο, την οποία σε περίπτωση αμφισβήτησής, το βάρος απόδειξης της, το φέρει ο δωρητής, καθώς συνιστά αναγκαία προϋπόθεση για την επέλευση των επιδιωκόμενων έννομων συνεπειών.

Η δήλωση ανάκλησης πρέπει να περιέχει τον λόγο της ανάκλησης και τα πραγματικά περιστατικά που τον θεμελιώνουν. Πάντως σε περίπτωση που δεν δηλώνεται ο λόγος ανάκλησης δεν πρέπει να καθίσταται ανίσχυρη η σχετική δήλωση, αν και έχοντας υπόψη ότι η ανάκληση επιτρέπεται μόνο αν συντρέχουν συγκεκριμένοι λόγοι, και συνεπώς **ο δωρεοδόχος έχει δικαίωμα να πληροφορηθεί τον λόγο ανάκλησης, ώστε κατ' επέκταση να μπορέσει να αμυνθεί εναντίον της**, το γεγονός ότι δεν γνωστοποιήθηκε στον δωρεοδόχο μπορεί να πληροί τις προϋποθέσεις για τον χαρακτηρισμό της άσκησης του δικαιώματος, **ως καταχρηστικής και κατ' επέκταση άκυρης**⁴⁶.

Στην εξώδικη δήλωση, όπως συναντάται συχνότερα, η ανάκληση είναι δυνατόν να σωρευτεί και με κλήση προς τον δωρεοδόχο να παραστεί σε συγκεκριμένη ημέρα και ώρα ενώπιον του συμβολαιογράφου, **προκειμένου να προβεί σε αναμεταβίβαση της κυριότητας του δωρηθέντος ακινήτου στον δωρητή λόγω λήξης της αιτίας για την οποία αυτό του**

⁴⁵ Διαφορετική άποψη κ. Καράκωστας, Ερμηνεία ΑΚ, Ειδικό Ενοχικό, σελ. 23 «Δήλωση ανάκλησης μπορεί να γίνει και με διατάξεις διαθήκης, η οποία όμως για να έχει αποτέλεσμα πρέπει να γίνει γνωστή στο δωρεοδόχο».

⁴⁶ ΑΚ 281

δόθηκε⁴⁷. Αν ο δωρητής δεν εμφανιστεί στον συμβολαιογράφο ή απαντήσει με εξώδικη δήλωσή του προς τον δωρητή αρνούμενος το περιεχόμενο του εξωδίκου του δωρητή, με το οποίο ανακάλεσε τη δωρεά, ο συμβολαιογράφος συντάσσει πράξη μη εμφάνισης του κληθέντος δωρεοδόχου⁴⁸.

Στη περίπτωση που ο δωρητής αποβιώσει μετά τη δήλωση της ανάκλησης, η δωρεά θεωρείται ανακληθείσα και η οποιαδήποτε αξίωση του μεταβιβάζεται στους κληρονόμους του⁴⁹.

Εκ των προτέρων, δηλαδή προτού ο δωρητής λάβει γνώση του λόγου ανάκλησης, παραίτηση από το δικαίωμα ανάκλησης δεν ισχύει, καθώς ως διαπλαστικό δικαίωμα δεν νοείται η παραίτηση πριν από τη γέννηση του ίδιου του δικαιώματος.

ε) Αμφισβήτηση της συνδρομής του λόγου ανάκλησης

Οι συνέπειες της ανάκλησης επέρχονται (βλ. κατωτέρω υπό στ) αποκλειστικά στην περίπτωση που ο προβαλλόμενος λόγος της ανάκλησης είναι αληθινός και νόμιμος.

Ο δωρεοδόχος φυσικά, μπορεί να αμφισβητήσει, είτε τη συνδρομή των πραγματικών περιστατικών που επικαλείται ο δωρητής, είτε (και) το ότι αυτά τα πραγματικά περιστατικά συγκροτούν τον προβαλλόμενο λόγο ανάκλησης, επομένως το ζήτημα θα πρέπει να λυθεί

⁴⁷ ΑΠ 545/2013

⁴⁸ ΠΠρΕδεσ 108/2011

⁴⁹ ΕφΠατρ 389/2011: «Επειδή, το δικαίωμα ανάκλησης της δωρεάς είναι προσωποπαγές, δηλαδή περιορίζεται κατά κανόνα μεταξύ δωρητή και δωρεοδόχου και ακληρονόμητο. Αυτό συνάγεται από την αντιδιαστολή της ΑΚ 505 προς τις ΑΚ 506 και 507, που αναφέρουν τις περιπτώσεις στις οποίες κατ' εξαίρεση μπορούν και οι κληρονόμοι να προβαίνουν σε ανάκληση της δωρεάς. **Αν, όμως, ο δωρητής άσκησε όταν ζούσε το δικαίωμα της ανάκλησης, μεταβιβάζονται στους κληρονόμους του όλα τα δικαιώματα του από την ανάκληση και κυρίως η αξίωση της ανάληψης του πράγματος ή το δικαίωμα της άσκησης της αγωγής προς ανάληψη τούτου.** Το δικαίωμα της ανάκλησης της δωρεάς είναι κατ' εξαίρεση κληρονομητό εάν α)ο δωρεοδόχος από πρόθεση θανάτωσε το δωρητή, β)ο δωρεοδόχος εμπόδισε το δωρητή να ανακαλέσει τη δωρεά και γ)αν ο δωρεοδόχος υπαιτίως παραλείπει να εκτελέσει τον τρόπο, υπό τον οποίο έγινε αυτή».

δικαστικώς με άσκηση αναγνωριστικής αγωγής εκ μέρους, είτε του δωρητή, είτε του δωρεοδόχου⁵⁰.

Ο δωρητής βαρύνεται με την απόδειξη της αλήθειας των θεμελιωτικών του λόγου ανάκλησης περιστατικών και ο δωρεοδόχος με την απόδειξη των περιστατικών που καταλύουν το δικαίωμα ανάκλησης της δωρεάς, όπως η έλλειψη υπαιτιότητας, η παροχή συγγνώμης ή της παρόδου ετήσιας αποσβεστικής προθεσμίας προς άσκηση του δικαιώματος κ.α.⁵¹

Η αγωγή είναι ενοχικού χαρακτήρα και γι' αυτό δεν εγγράφεται στα βιβλία διεκδικήσεων⁵².

στ) Αποτελέσματα

Η άσκηση του δικαιώματος της ανάκλησης έχει ως έννομο αποτέλεσμα την **ex nunc ανατροπή της ενοχικής σύμβασης δωρεάς**, από το χρονικό σημείο κατά το οποίο θα περιέλθει στον δωρητή. **Έτσι η δωρεά δεν καθίσταται άκυρη, αλλά αφαιρείται η νομική της αιτία, η οποία**

⁵⁰ ΑΠ 655/2014: «Εξάλλου κατά το άρθρο 509 παρ.1 ΑΚ η ανάκληση της δωρεάς γίνεται με άτυπη σχετική δήλωση του δωρητή προς το δωρεοδόχο, συνεπώς και με αγωγή, τα δε αποτελέσματα της ανάκλησης επέρχονται ευθύς ως περιέλθει η δήλωση σ' αυτόν περί ανακλήσεως ή τον νόμιμο αντιπρόσωπο του και εφόσον ο λόγος της ανάκλησης είναι αληθινός και δύναται να δικαιολογήσει την ανάκληση. Για την ευδοκίμηση της αγωγής περί ανακλήσεως της δωρεάς πρέπει, αφενός, ο λόγος αχαριστίας να υπάρχει κατά το χρόνο της ανάκλησης, αφετέρου, να αποδείξει ο ενάγων την αλήθεια του αναφερόμενου στη δήλωση ανάκλησης λόγου και αν αυτός αφορά στην επιδειχθείσα από το δωρεοδόχο αχαριστία να αποδείξει το έναντι του βαρύ παράπτωμα από το οποίο προήλθε αυτή (ΑΠ 1025/1998). Περαιτέρω, από το συνδυασμό των παραπάνω διατάξεων με εκείνες των άρθρων 904 επ. ΑΚ, προκύπτει ότι, αν ανακληθεί νόμιμα η δωρεά για λόγους αχαριστίας, ο δωρητής δικαιούται ενοχικώς σε αυτούσια απόδοση του δωρηθέντος πράγματος, ο τρόπος δε της αυτούσιας απόδοσης εξαρτάται από την ιδιαίτερη φύση του συγκεκριμένου κάθε φορά δικαιώματος που απέκτησε ο λήπτης. Έτσι, αν το δωρηθέν είναι πράγμα ακίνητο και μεταβιβάστηκε στο δωρεοδόχο κατά κυριότητα, η επαναμεταβίβαση της κυριότητας μετά τη νόμιμη **ανάκληση της δωρεάς** γίνεται, εφόσον αρνείται αυτήν ο δωρεοδόχος, με καταδίκη αυτού σε δήλωση βουλήσεως, **μεταγραφή** της σχετικής τελεσίδικης απόφασης και της δήλωσης του δωρητή ενώπιον συμβολαιογράφου περί αποδοχής της απόφασης αυτής (άρθρα 949 ΚΠολΔ, 1192 και 1198 ΑΚ - ΑΠ 840/1994).»

⁵¹ ΕφΛαρ 308/2014: «Επομένως, η αγωγή με την οποία διώκεται η αναγνώριση της ανακλήσεως της δωρεάς, πρέπει να διαλαμβάνει, κατά το άρθρο 216 παρ. 1α ΚΠολΔ, σαφώς και ορισμένως περιστατικά, ιδίως εκ των προαναφερόμενων, τα οποία συνιστούν βαρύ παράπτωμα του εναγομένου δωρεοδόχου κατά του ενάγοντος δωρητή ή της συζύγου του ή άλλου στενού συγγενούς του και τα οποία εκδηλώνουν αγνωμοσύνη προς αυτόν, μη αρκούσης της μνείας των νομικών εννοιών αχαριστία και βαρύ παράπτωμα».

⁵² ΚΠολΔ 220

έκτοτε καθίσταται ανίσχυρη⁵³. Επομένως, αν ο δωρητής δεν έχει εκπληρώσει, κατά τον χρόνο ανάκλησης της δωρεάς, την υποχρέωση παροχής του εκάστοτε αντικειμένου, **η υποχρέωση αυτή αποσβήνεται** ή αν δεν παρέδωσε τη νομή, η υποχρέωση αυτή εκλείπει και ο δωρεοδόχος δεν μπορεί να ασκήσει προς τούτο διεκδικητική αγωγή και αν είναι κύριος, αφού ο δωρητής έχει το δικαίωμα νομής και κατοχής (ΑΚ 1095);

Με την ανάκληση δεν μεταβάλλεται η εμπράγματα κατάσταση που υπάρχει τη στιγμή της ανακλήσεως της δωρεάς, ούτε ανατρέπεται αυτοδικαίως η εκποιητική δικαιοπραξία του αντικειμένου της δωρεάς, δηλαδή ο δωρητής δεν αποκτά ξανά την κυριότητα του αντικειμένου της δωρεάς αυτοδικαίως και φυσικά δεν δικαιούται κατά το χρονικό αυτό σημείο να μεταβιβάσει την κυριότητα σε άλλον. Για τον λόγο αυτό, ο δωρητής έχει το δικαίωμα να αναζητήσει το αντικείμενο με βάση τις διατάξεις για τον **αδικαιολόγητο πλουτισμό και ειδικότερα λόγω λήξης της αιτίας για την οποία δόθηκε το πράγμα**⁵⁴. Στο σημείο αυτό ο νόμος θεωρεί ότι ο αδικαιολόγητος πλουτισμός είναι δεδομένος

⁵³ ΕφΘες 734/1993: «...γενόμενη δήλωση ανακλήσεως της δωρεάς έχει διαπλαστική ενέργεια. Η ενέργεια αυτή είναι ενοχική και ανατρέπονται, αφότου έγινε η ανάκληση, αυτοδικαίως τα έννομα αποτελέσματα της ενοχικής συμβάσεως της δωρεάς. Ετσι, η γενόμενη ανάκληση της δωρεάς δεν καθιστά άκυρη τη δωρεά, αλλά αφαιρεί τη νομική αιτία της δωρεάς, η οποία από τότε καθίσταται ανίσχυρη (Αποστολίδη, Ενοχ., άρθρο 509, αριθ.2, τόμ.Γ', σελ.64) και ζητείται η παροχή που εκπληρώθηκε, σύμφωνα με τις διατάξεις του αδικαιολόγητου πλουτισμού.»

⁵⁴ Α.Π. 419/2016: «Από τον συνδυασμό των ανωτέρω διατάξεων προκύπτει, ότι από την εισαγωγή του Αστικού Κωδικός η ανάκληση δωρεάς λόγω αχαριστίας δεν γίνεται με δικαστική απόφαση μετά από άσκηση διαπλαστικής αγωγής του δωρητού, αλλά με μονομερή δήλωση του τελευταίου, η οποία είναι άτυπη, έστω και αν αφορά ακίνητο και επιφέρει τα έννομα **αποτελέσματά** της από την περιέλευσή της στον δωρεοδόχο. **Μετά την δήλωση αυτή, ο δωρητής δικαιούται να αναζητήσει το δωρηθέν πράγμα εγείρων αγωγή με βάση τις διατάξεις του αδικαιολόγητου πλουτισμού (άρθρα 904, 908 ΑΚ) και ειδικότερα λόγω λήξεως της αιτίας για την οποία δόθηκε το πράγμα.** Η αγωγή αυτή είναι προσωπική (ενοχική) και όχι εμπράγματα, στηρίζεται δε στην ενοχική υποχρέωση του δωρεοδόχου προς απόδοση του άνευ αιτίας κατεχομένου πράγματος μετά την ανάκληση της δωρεάς. Είναι όμως δυνατόν, η αγωγή εκ του αδικαιολόγητου πλουτισμού, ως και τα αιτήματα της διεκδικητικής αγωγής του άρθρου 1094 Α.Κ. (τα οποία είναι η αναγνώριση της κυριότητας του ενάγοντος και η απόδοση σε αυτόν του πράγματος, όχι δε και η αποβολή του εναγομένου από αυτό, η οποία απλώς αποτελεί μέσον παρεχόμενο στον δικαστικό επιμελητή σύμφωνα με το άρθρο 943 § 1 Κ.Πολ.Δ. για την αναγκαστική εκτέλεση της αποφάσεως) να σωρευθούν στην αγωγή του άρθρου 949 Κ.Πολ.Δ. περί καταδίκης σε δήλωση βουλήσεως. Στην περίπτωση αυτήν, η με την συνδρομή του νομικού πλάσματος του άρθρου 949 Κ.Πολ.Δ. δήλωση βουλήσεως και η δια συμβολαιογραφικού εγγράφου αποδοχή αποτελούν τίτλο εκτελεστόν κατά το άρθρο 904 § 1 περ. δ' Κ.Πολ.Δ., διαφορετικόν της από την δικαστική απόφαση, ως

και συνεπώς η παραπομπή γίνεται μόνο στα άρθρα 908 και επόμενα, προκειμένου να προσδιοριστεί η έκταση της ευθύνης του λήπτη και όχι στις διατάξεις των άρθρων 904 – 907 ΑΚ που ρυθμίζουν τις προϋποθέσεις για τη γέννηση της αξίωσης του αδικαιολόγητου πλουτισμού.

Έτσι, ο δωρεοδόχος υποχρεούται να επιστρέψει το αντικείμενο της δωρεάς, αλλά δεν ευθύνεται αν αυτό πριν από την ανάκληση υφίστατο ζημίες ή χάθηκε, έστω από βαριά αμέλεια ή υπαιτιότητά του. **Κάθε νόμιμη μεταβίβαση σε τρίτο, πριν την ανάκληση, είναι έγκυρη και αποκτά νομίμως τους καρπούς του χρονικού αυτού διαστήματος. Από τη στιγμή γνωστοποίησης στον δωρεοδόχο της ανάκλησης (προσοχή όχι της αγωγής αδικαιολόγητου πλουτισμού, αλλά της άτυπης δήλωσης ανάκλησης) θεωρείται κακόπιστος νομέας και ευθύνεται απέναντι στον δωρητή για απόδοση του πράγματος και των ωφελημάτων, σαν να είχε επιδοθεί σε αυτόν η αγωγή για αδικαιολόγητο πλουτισμό. Από τη στιγμή αυτή, ο δωρεοδόχος δεν μπορεί να ισχυριστεί ότι κατανάλωσε το αντικείμενο της δωρεάς, αφού έπρεπε να γνωρίζει ότι κατέχει το πράγμα χωρίς νόμιμη αιτία, καθώς και την ισχυρή πιθανότητα υποχρέωσης επιστροφής του. Κατ' επέκταση αν μεταβιβάσει το πράγμα σε τρίτο ή δεν είναι σε θέση απόδοσής του για λόγο μετά την περιέλευση της ανάκλησης στον δωρεοδόχο, αυτός **υπέχει ευθύνη σε αποζημίωση του δωρητή**, ενώ ο τρίτος δεν ευθύνεται σε απόδοση του πράγματος. Προς ματαίωση τυχόν πιθανής εκποίησης από τον δωρεοδόχο, μετά την επίδοση της ανάκλησης, ο δωρητής μπορεί να ζητήσει την «*επί διεκδικήσει κατάσχεσιν του πράγματος*»⁵⁵.**

Στην περίπτωση βέβαια, που ο δωρεοδόχος αναγνωρίσει την υποχρέωση του για απόδοση του αντικειμένου της δωρεάς, και δεν χρειαστεί άσκηση αγωγής αδικαιολόγητου πλουτισμού, η απόδοση της κυριότητας και η αποδοχή αυτής της δήλωσης, αν πρόκειται για ακίνητο, υποβάλλεται κατά τα άρθρα ΑΚ 369, 192 σε συμβολαιογραφικό τύπο και σε μεταγραφή.

Αξίζει να σημειώσουμε ότι στην περίπτωση που υπάρχουν πλείονες του ενός δωρητές ή δωρεοδόχοι και για την άσκηση του διαπλαστικού δικαιώματος της ανάκλησης ενδιαφέρεται μόνο ένας εκ των ανωτέρων, **τότε η ανάκληση έχει αποτέλεσμα μόνο για τον δωρητή που άσκησε το δικαίωμα ανακλήσεως και μόνο απέναντι στον δωρεοδόχο που αφορά η ανάκληση και αναφέρεται μόνο στο ανάλογο εξ αδιαιρέτου ποσοστό πάνω στο αντικείμενο της δωρεάς.**

εκτελεστόν τίτλο, πηγαζούσης απαιτήσεως, προς παράδοση ή απόδοση του πράγματος, εφόσον αυτό απετέλεσε και αντικείμενο της δίκης»

⁵⁵ Καυκάς, σελ. 47

Στη περίπτωση άρνησης του δωρεοδόχου να προβεί στην αναμεταβίβαση του δωρηθέντος, είναι δυνατόν, πέρα από το αίτημα με βάση τον αδικαιολόγητο πλουτισμό, να σωρευθεί και αίτημα καταδίκης σε δήλωση βούλησης, του άρθρου ΚπολΔ 949, δηλαδή **να καταδικαστεί σε δήλωση βούλησης για μεταβίβαση στον δωρητή της κυριότητας του δωρηθέντος**. Όταν τελεσιδικήσει η σχετική απόφαση, πρέπει να υπάρξει σχετική συμβολαιογραφική αποδοχή του δωρητή και να μεταγραφούν (όταν το δωρηθέν είναι ακίνητο), τόσο η ανωτέρω καταψηφιστική απόφαση, όσο και η αποδοχή του δωρητή (ΑΚ 1192, 1198, ΚπολΔ 949). Εφόσον πραγματοποιηθούν τα ανωτέρω νομικά γεγονότα, μετατίθεται και η κυριότητα του δωρηθέντος στον δωρητή.

ζ) Απόσβεση - Αποκλεισμός του δικαιώματος

Σύμφωνα με το άρθρο ΑΚ 510 *«Η ανάκληση αποκλείεται, αν ο δωρητής έδωσε συγγνώμη στον δωρεοδόχο ή αν πέρασε ένα έτος αφότου ο δωρητής, έχοντας δικαίωμα να ανακαλέσει, πληροφορήθηκε το λόγο της ανάκλησης. Δεν επιτρέπεται ανάκληση ύστερα από το θάνατο του δωρεοδόχου»*. Επομένως, **ο νόμος μας δίνει τέσσερις περιπτώσεις απόσβεσης του δικαιώματος: 1) με τη συγγνώμη του δωρητή, 2) με τη πάροδο της ετήσιας αποσβεστικής προθεσμίας, 3) με το θάνατο του δωρεοδόχου και 4) με την παραίτηση του δωρητή**. Συγκεκριμένα:

1) Συγγνώμη του δωρητή

Σύμφωνα με τον ορισμό του καθηγητού Φραγκίστα ⁵⁶*«Η συγγνώμη είναι η ψυχική διάθεση του δωρητού όπως παράσχη εις τον πταίσαντα δωρεοδόχο άφεσιν αμαρτιών. Η συγγνώμη είναι απλή θυμική κατάσταση, εις την οποία, ασχέτως προς οιαδήποτε εκδήλωσιν, το δίκαιον αποδίδει εννόμους συνεπείας»*.

Η συγγνώμη είναι **ένα πραγματικό γεγονός**, μία πραγματική κατάσταση που φανερώνει ότι ο δωρητής δεν έχει θιγεί από τη συμπεριφορά του δωρεοδόχου. Παράλληλα είναι και **μία οιονεί δικαιοπραξία**, μία πράξη δικαίου με την στενή σημασία του όρου, μονομερής και λειψιδεής και μπορεί να δοθεί ρητά ή σιωπηρά, υπό αναβλητική αίρεση ή προθεσμία ή υπό όρο, αλλά όχι υπό διαλυτική αίρεση ή προθεσμία. Χαρακτηρίζεται από την ιδιορρυθμία ότι δεν μπορεί να είναι εικονική και δεν επιδέχεται ακύρωση λόγω πλάνης, απάτης ή απειλής

⁵⁶ Ερμηνεία του Αστικού Κώδικος, Τόμος ΙΙΙ, Ενοχικόν Δίκαιο, Ειδικόν Δίκαιο, Τμήμα Πρώτο, άρθρα 496 – 573, Αθήναι 1972

Η συγγνώμη συνιστά μία συμπεριφορά του δωρητή, από την οποία συνάγεται, ότι συγχωρεί το δωρεοδόχο και δεν αισθάνεται τον εαυτό του θιγμένο από το παράπτωμα του τελευταίου. Πρέπει να αναφέρεται **σε ένα συγκεκριμένο παράπτωμα** και δεν μπορεί να λάβει χώρα μετά την ανάκληση της δωρεάς. Δεν είναι απαραίτητο να δηλωθεί ρητά προς το δωρεοδόχο, αλλά μπορεί να εκδηλωθεί και σιωπηρά. Δεν προϋποθέτει δικαιοπρακτική ικανότητα, αλλά μόνο ικανότητα αντίληψης της βαρύτητας του παραπτώματος και της σημασίας της συγγνώμης.

Μετά την ανάκληση της δωρεάς δεν είναι δυνατή η παροχή συγγνώμης. Αντίθετα, είναι δυνατή η κατάρτιση σύμβασης άφεσης χρέους⁵⁷ σχετικά με την αξίωση αδικαιολόγητου πλουτισμού του δωρητή, όπου η συμπεριφορά του δωρητή, η οποία στοιχειοθετεί την έννοια της συγγνώμης, θα μπορούσε να θεωρηθεί ως πρόταση του δωρητή για κατάρτιση της σχετικής σύμβασης.

2) Με την πάροδο ετήσιας αποσβεστικής προθεσμίας

Πρόκειται για **αποσβεστική προθεσμία** που ισχύει για όλους τους λόγους ανάκλησης, πλην της περίπτωσης της επιγέννησης τέκνου, η οποία υπόκειται **σε πενταετή αποκλειστική προθεσμία**. Λαμβάνεται υπόψη αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο και σκοπό έχει την ενίσχυση του αισθήματος ασφάλειας των συναλλαγών, οι οποίες θα βρίσκονταν μετέωρες στην αντίθετη περίπτωση⁵⁸.

Η προθεσμία εκκινεί αφότου ο δικαιούχος μάθει θετικά τον λόγο ανάκλησης ή τη διάπραξη του τελευταίου από τα παραπτώματα που τον στοιχειοθετούν, ή στη περίπτωση που πρόκειται για κληρονόμο εκκινεί, τόσο από τη στιγμή γνώσης του παραπτώματος, όσο και από τη γνώση της ιδιότητας του ως κληρονόμου. Στη περίπτωση εξακολουθητικών περιστατικών αχαριστίας, η

⁵⁷ ΑΚ 454

⁵⁸ ΑΠ 655/2014: «Τέλος, κατά το άρθρο 510 του ΑΚ "η ανάκληση αποκλείεται, αν ο δωρητής έδωσε συγγνώμη στο δωρεοδόχο ή αν πέρασε ένα έτος, αφότου ο δωρητής, έχοντας δικαίωμα να ανακαλέσει, πληροφορήθηκε το λόγο της ανάκλησης. Δεν επιτρέπεται ανάκληση ύστερα από το θάνατο του δωρεοδόχου". Κατά την έννοια της τελευταίας διατάξεως, η τιθέμενη με αυτή ετήσια αποσβεστική προθεσμία προς ανάκληση της δωρεάς δεν αρχίζει, εφόσον τα πραγματικά περιστατικά, που συνιστούν το λόγο της αχαριστίας είναι εξακολουθητικά και φθάνουν μέχρι την πράξη ανάκλησης της δωρεάς, η οποία, μπορεί να λήγει και με την άσκηση της αγωγής ανάκλησης, διότι στη περίπτωση αυτή τα ανωτέρω περιστατικά **θεωρούνται και λαμβάνονται υπόψη ως ενιαίο σύνολο, οπότε η προθεσμία προς ανάκληση αρχίζει από την τέλεση του τελευταίου παραπτώματος** (ΑΠ 781/2012, ΑΠ 648/2008, ΑΠ 982/2004)».

προθεσμία αρχίζει από την τέλεση του τελευταίου παραπτώματος, καθώς λαμβάνονται υπόψη ως σύνολο (βλ. παραπομπή υπ' αριθ. 53).

Αν η ανάκληση έχει ήδη ασκηθεί, η απαίτηση από τον αδικαιολόγητο πλουτισμό παραγράφεται μετά την πάροδο της εικοσαετίας.

3) Με τον θάνατο του δωρεοδόχου

Η ανάκληση δεν επιτρέπεται ύστερα από τον θάνατο του δωρεοδόχου. Σκοπός της διάταξης είναι **να μην ευθύνεται ο κληρονόμος για τα τυχόν παραπτώματα του κληρονομούμενου – δωρεοδόχου**. Αν το δικαίωμα ασκήθηκε πριν από το θάνατο του δωρεοδόχου, διατηρείται η αξίωση αδικαιολόγητου πλουτισμού του δωρητή έναντι των κληρονόμων του δωρεοδόχου.

Ο θάνατος του δωρεοδόχου δεν επιφέρει απόσβεση του δικαιώματος ανάκλησης στις περιπτώσεις των ΑΚ 507 και 508, ήτοι αν οι κληρονόμοι του δωρεοδόχου αρνούνται την εκτέλεση του τρόπου⁵⁹ και στην δεύτερη λόγω του ότι εκλείπει η σύνδεση του λόγου ανάκλησης με ορισμένη επιλήψιμη συμπεριφορά του δωρεοδόχου.

4) Με την παραίτηση του δωρητή

Όπως ήδη αναφέρθηκε, το άρθρο ΑΚ 511 αναφέρει ότι δεν χωρεί παραίτηση εκ των προτέρων από το δικαίωμα ανάκλησης, προτού δηλαδή ο δικαιούχος λάβει γνώση του ανακλητικού γεγονότος. Εξ αντιδιαστολής προκύπτει ότι ο δωρητής **μετά τη δημιουργία του λόγου ανάκλησης**, είναι δυνατόν να παραιτηθεί από το δικαίωμα που γεννάται στο πρόσωπό του, με μονομερή δήλωσή της βούλησης του τελευταίου, η οποία απευθύνεται στον δωρεοδόχο.

Μετά την άσκηση του δικαιώματος ανάκλησης και τη μετατροπή της δωρεάς σε σχέση εκκαθάρισης, **είναι δυνατή η παραίτηση του δωρητή από την αξίωση αδικαιολόγητου πλουτισμού κατά του δωρεοδόχου με σύμβαση άφεσης χρέους**⁶⁰ που θα συνάψει με τον τελευταίο.

⁵⁹ Αντίθετος Φραγκίστας, ΕρμΑΚ 510 αρ. 7 «στην περίπτωση αυτή αποκλείεται μεν η ανάκληση, αλλά χωρεί κατά των κληρονόμων του δωρεοδόχου αγωγή για την εκτέλεση του τρόπου»

⁶⁰ ΑΚ 454

3^ο Κεφάλαιο: Η γονική παροχή

Στο παρόν κεφάλαιο θα επικεντρώσουμε την έρευνα μας σε μία ιδιαίτερη μορφή περιουσιακής παροχής από ελευθεριότητα, τη γονική παροχή και θα την συγκρίνουμε με τη σύμβαση δωρεάς, εντοπίζοντας τα σημεία σύγκλισης και διαφοροποίησης. Το ενδιαφέρον της περιουσιακής αυτής επίδοσης, συνίσταται στο ότι, ανάλογα με τη κρίση του δικαστηρίου, ταυτίζεται με τη δωρεά και εφαρμόζονται επ' αυτής οι αντίστοιχες διατάξεις, ήτοι και της ανάκλησης, ενώ σε άλλες περιπτώσεις δεν εφαρμόζονται και η γονική παροχή δεν μπορεί να ανακληθεί. Πέρα από τη θεωρητική διαμάχη την οποία θα παρουσιάσουμε, σκόπιμο είναι να αντιμετωπίσουμε το θέμα και νομολογιακά, βλέποντας τι επηρεάζει σε κάθε περίπτωση στη διαμόρφωση της βούλησης του δικαστηρίου.

Έννοια – Προϋποθέσεις – Σκοποί – Το αναγκαίο μέτρο - Νομική Φύση Σύμβασης– Τρόπος Σύστασης – Ειδικά Θέματα / Διάκριση από τη δωρεά

Σύμφωνα με την ΑΚ 1509 «Η παροχή περιουσίας στο τέκνο από οποιονδήποτε γονέα του, είτε για τη δημιουργία ή τη διατήρηση οικονομικής ή οικογενειακής αυτοτέλειας, είτε για την έναρξη ή την εξακολούθηση επαγγέλματος, αποτελεί δωρεά μόνο ως προς το ποσόν που υπερβαίνει το μέτρο, το οποίο επιβάλλουν οι περιστάσεις. Η ευθύνη όμως απέναντι στο τέκνο, εκείνου που έκανε την παροχή, για πραγματικά ή νομικά ελαττώματα του πράγματος, κρίνεται πάντοτε κατά τις διατάξεις για την ευθύνη του δωρητή».

Το ως άνω άρθρο επαναλαμβάνει και στην ουσία αναμορφώνει το παλαιό άρθρο ΑΚ 1499, το οποίο όριζε «Η υπό του πατρός ή μητρός παροχή περιουσίας εις το τέκνον είτε προς χωριστήν τούτου οικονομικήν ή επαγγελματικήν αποκατάστασιν είτε προς προίκισιν, δεν αποτελεί δωρεά ή μόνον κατά το υπερβάλλον το εκ των περιστάσεων ενδεικνύομενον μέτρο. Αλλ' η ένεκα πραγματικών ή νομικών ελαττωμάτων του πράγματος, ευθύνη του παρέχοντος έναντι του τέκνου κρίνεται πάντοτε κατά τας περί ευθύνης του δωρητού διατάξεις». Οι λεκτικές αποκλίσεις μεταξύ των δύο διατάξεων, είναι σύμφωνες με το πνεύμα μεταρρύθμισης του οικογενειακού δικαίου, ενώ η απάλειψη της φράσης «είτε προς προίκισιν» είναι σύμφωνη με το άρθρο 15 του ν. 1329/1983, ο οποίος κατήργησε το παρωχημένο θεσμό της προίκας.

Η γονική παροχή, επιτελεί σε μία πιο γενικευμένη μορφή, τη λειτουργία που επιτελούσε άλλοτε η προίκα, η οποία όμως δινόταν μόνο στο κορίτσι, κατά ή μετά τη τέλεση του γάμου και με τρόπο που όλα τα δικαιώματα πάνω στη περιουσία τα αποκτούσε ο σύζυγος της κόρης και όχι η

ίδια. Σύμφωνα βέβαια με το παλαιό δίκαιο η προίκα ήταν υποχρέωση των γονιών, ενώ πλέον η ΑΚ 1509 δεν καθιερώνει νομική υποχρέωση των γονέων για παροχή περιουσίας προς το παιδί, αλλά απλώς αναγνωρίζει την ηθική υποχρέωση των γονέων να βοηθούν οικονομικά, σε ορισμένες περιπτώσεις τα τέκνα τους.

α) Έννοια

Η έννοια της γονικής παροχής δεν ορίζεται στον νόμο. Προκειμένου να οριοθετηθεί αυτή από τη δωρεά, ο νομοθέτης ορίζει τα πρόσωπα μεταξύ των οποίων λειτουργεί η γονική παροχή, το αντικείμενό της, έστω δίχως ειδικότερο προσδιορισμό της έννοιας «περιουσία» και καθορισμό των αντικειμένων που εντάσσονται σε αυτή, τους σκοπούς που απαιτείται να επιδιώκει η περιουσιακή επίδοση και το μέτρο που επιβάλλουν οι εκάστοτε περιστάσεις, ώστε κατά την υπέρβαση του, και ως προς το υπερβάλλον μονάχα, να εφαρμόζονται οι διατάξεις της δωρεάς.

Σύμφωνα με τον ορισμό που δίνει ο Γεωργιάδης⁶¹ «η γονική παροχή αποτελεί περιουσιακή επίδοση του γονέα προς το παιδί, την οποία ο νόμος μεταχειρίζεται **προνομιακά**, όταν γίνεται για τη δημιουργία ή τη διατήρηση οικονομικής ή οικογενειακής αυτοτέλειας, είτε για την έναρξη ή την εξακολούθηση επαγγέλματος και δεν υπερβαίνει το μέτρο που επιβάλλουν οι περιστάσεις».

β) Προϋποθέσεις

Οι προϋποθέσεις σύστασης της γονικής παροχής είναι βασικά δύο⁶², **η περιουσιακή επίδοση και τα πρόσωπα μεταξύ των οποίων μπορεί να πραγματοποιηθεί** (γονέας προς τέκνο). Αναλυτικότερα:

1) Περιουσιακή επίδοση: **Αντικείμενο της γονικής παροχής μπορεί να είναι κάθε αύξηση της περιουσίας του λήπτη**, εφόσον πραγματοποιείται για τους λόγους που θα δούμε στη συνέχεια. Η ΑΚ 1509 προσδιορίζει ως αντικείμενο της γονικής παροχής την περιουσία, δίχως ειδικότερο προσδιορισμό της έννοιας του όρου και χωρίς να καθορίζονται τα αντικείμενα που εντάσσονται σε αυτή. Η έννοια της περιουσίας διευρύνεται συνεχώς λόγω των οικονομικών εξελίξεων και των κοινωνικών αναγκών και νοούνται πλέον **δικαιώματα, πράγματα και καταστάσεις που**

⁶¹ Αποστ. Σ. Γεωργιάδης, Ενοχικό Δίκαιο, Ειδικό Μέρος, Τόμος Ι, σελ. 300

⁶² οι συγκεκριμένοι σκοποί και το μέτρο εξετάζονται ξεχωριστά κατωτέρω

έχουν οικονομική αξία⁶³. Επομένως, η περιουσιακή επίδοση μπορεί να συνίσταται στη μεταβίβαση της κυριότητας κινητού ή ακινήτου, στη σύσταση άλλου εμπράγματος δικαιώματος, όπως επικαρπία ή οίκηση, στην καταβολή εφάπαξ κεφαλαίου ή περιοδικών χρηματικών δόσεων, στην εκχώρηση απαίτησης, στην άφεση ή αναδοχή χρέους, στην παραχώρηση δικαιώματος χρήσης ή σύγκλησης ακινήτου, στη σύσταση ισόβιας προσόδου, στη πρόσληψη σε αφανή εταιρεία ή σε εταιρεία αστικού δικαίου, στη μεταβίβαση δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας ή ευρεσιτεχνίας, εφόσον είναι δυνατή η μεταβίβασή της, στη μεταβίβαση μερίδας συμμετοχής σε ΕΠΕ εφόσον το καταστατικό δεν απαγορεύει ή δεν περιορίζει τη μεταβίβαση κλπ.

2) Τα πρόσωπα μεταξύ των οποίων μπορεί να πραγματοποιηθεί η δωρεά – Γονέας προς τέκνο:

Μόνο η περιουσιακή επίδοση που γίνεται **από τον έναν γονέα ή και από τους δύο γονείς μαζί αποτελεί γονική παροχή. Άλλα πρόσωπα, εκτός από τον γονέα του τέκνου δεν μπορούν να συστήσουν γονική παροχή.** Περιουσιακές επιδόσεις τρίτων, όπως π.χ. γιαγιάδων, παππούδων, θείων, δεν εμπίπτουν στη διάταξη αυτή ακόμα και αν πληρούνται οι υπόλοιπες προϋποθέσεις και πραγματοποιούνται για τους λόγους που θα δούμε στη συνέχεια. Για τα παιδιά που γεννήθηκαν εκτός γάμου, γονείς είναι η μητέρα⁶⁴, καθώς και ο αναγνωρισ πατέρας, αδιάφορα αν πρόκειται για εκούσια ή δικαστική αναγνώριση⁶⁵. Κατά ορισμένους συγγραφείς π.χ. Σπυριδάκης, Οικογενειακό σ. 562, Παπαζήση σ. 73 και ο φυσικός πατέρας του μη αναγνωρισμένου τέκνου μπορεί. Στην περίπτωση υιοθεσίας, γονείς με την έννοια της ΑΚ 1509, είναι τόσο εκείνος ή εκείνοι που υιοθέτησαν το παιδί, όσο και οι φυσικοί του γονείς⁶⁶, καθόσον δεν υπάρχει διάταξη που να αποκλείει το δικαίωμα του τέκνου να δεχθεί γονική παροχή από τους φυσικούς του γονείς. Δεν είναι δυνατόν όμως να συστήσει γονική παροχή ο σύζυγος του γονέα που έχει υιοθετήσει τέκνο, διότι αυτός **δεν έχει την ιδιότητα του γονέα**. Η απώλεια της ιδιότητας του γονέα επιφέρει αδυναμία σύστασης γονικής παροχής. Το διαζύγιο των γονέων, η διακοπή της συμβίωσής τους ή η ακύρωση του μεταξύ τους γάμου δεν επιδρούν στην ιδιότητα του γονέα και συνακόλουθα στη δυνατότητα σύστασης γονικής παροχής.

⁶³ όχι οι υποχρεώσεις

⁶⁴ ΑΚ 1463 παρ. 2

⁶⁵ ΑΚ 1484

⁶⁶ ΑΚ 1578 και ΑΚ 1583

Δικαιούχοι γονικής παροχής μπορούν να είναι μόνο τα τέκνα. Ως τέκνα θεωρούνται όσα γεννήθηκαν σε γάμο των γονέων τους⁶⁷ και όσα εξομοιώνονται με αυτά, σύμφωνα με τις ΑΚ 1473 επ. Επίσης, τα εκτός γάμου τέκνα, αδιάφορα αν αναγνωρίστηκαν ή όχι καθώς και τα θετά. **Καμία διαφορά δεν προκύπτει φυσικά από το φύλο του τέκνου, αν είναι ενήλικα ή ανήλικα, έγγαμα ή άγαμα, εύπορα ή άπορα, αν τελούν υπό γονική μέριμνα ή υπό επιτροπεία.** Επί προσβολής της πατρότητας, το τέκνο, από το χρονικό σημείο κατά το οποίο η απόφαση κατέστη αμετάκλητη, δεν μπορεί να αποδεχθεί γονική παροχή από το σύζυγο της μητέρας του, και αν αυτή έχει συσταθεί ανατρέπεται.

γ) Σκοποί

Οποιαδήποτε περιουσιακή επίδοση του γονέα προς το τέκνο του δεν αποτελεί γονική παροχή, διότι κύριο χαρακτηριστικό της είναι **ότι πρέπει να γίνεται για έναν από τους περιοριστικά αναφερόμενους στη ως άνω διάταξη δύο σκοπούς:**

1) Για τη δημιουργία ή τη διατήρηση οικονομικής ή οικογενειακής αυτοτέλειας: Η δημιουργία οικονομικής αυτοτέλειας αφορά την περίπτωση **της ανεξαρτητοποίησης του τέκνου από τους γονείς τους**, η οποία εκφράζεται συνήθως, με την απομάκρυνση του παιδιού από την πατρική εστία και τη μετεγκατάστασή του σε ξεχωριστό σπίτι⁶⁸. Η δημιουργία οικογενειακής αυτοτέλειας αφορά είτε την περίπτωση της τέλεσης γάμου από μέρος του τέκνου και της δημιουργίας κατ' επέκταση ξεχωριστού νοικοκυριού, είτε στη περίπτωση μονογονεϊκών οικογενειών και οικογενειών μέσα στο πλαίσιο ελεύθερης συμβίωσης, στη σύσταση γονικής παροχής υπέρ της θυγατέρας που απέκτησε τέκνο εκτός γάμου ή υπέρ τέκνου που ζει σε ελεύθερη ένωση. **Επομένως, είναι αδιάφορο αν επίκειται ή όχι γάμος του τέκνου.**

2) Για την έναρξη ή την εξακολούθηση επαγγέλματος: Δύναται να αφορά είτε **την επαγγελματική εκπαίδευση** του τέκνου, όταν βέβαια η περιουσιακή παροχή υπερβαίνει το

⁶⁷ ΑΚ 1465

⁶⁸ ΑΠ 779/2016: «Αποδείχθηκε επίσης ότι η ανωτέρω προς την εναγομένη παροχή έγινε από τον παρακρατήσαντα την επικαρπία του ιδανικού μεριδίου ενάγοντα πατέρα της από γονική αγάπη και ενδιαφέρον **για την απόκτηση απ αυτήν περιουσιακής και οικογενειακής αυτοτέλειας**, καθόσον κατά το χρόνο της κατάρτισης του συμβολαίου η θυγατέρα του ήταν 23 ετών και συνεπώς έχρηζε αρωγής και συνδρομής για την αποκατάσταση της και την επίτευξη κατά το δυνατόν **μεγαλύτερης οικονομικής ανεξαρτησίας, αποβλέποντας στην παροχή προς αυτήν και τη μελλοντική οικογένεια της στέγης στην οικία του πρώτου ορόφου της οικοδομής**»

μέτρο της οφειλόμενης διατροφής, είτε τη δημιουργία επαγγελματικής εγκατάστασης και εν γένει την επαγγελματική αποκατάσταση του παιδιού, ανεξάρτητα αν αυτό ζει μαζί με τους γονείς του ή σε δικό του σπίτι⁶⁹.

Ο νόμος αρκείται η γονική παροχή να έγινε για κάποιον από τους δυο παραπάνω λόγους. Συνεπώς, δεν ενδιαφέρει, αν τελέστηκε ή πρόκειται να τελεστεί ο γάμος, αν το παιδί άρχισε ή πρόκειται να αρχίσει στο κοντινό ή απώτερο μέλλον την άσκηση επαγγέλματος, **δηλαδή δεν είναι απαραίτητη η πραγματοποίηση των ανωτέρων σκοπών**, αρκεί να υπάρχει ο σκοπός κατά τη σύσταση της παροχής, **ανεξαρτήτως αν επιτεύχθηκε**. Όπως επίσης ρητά ορίζει ο νόμος, η παροχή δεν είναι ανάγκη να δοθεί κατά την έναρξη του χωριστού οικογενειακού βίου ή της άσκησης του επαγγέλματος. Μπορεί να δοθεί και αργότερα για τη διατήρηση, βελτίωση ή σταθεροποίηση της οικογενειακής ή επαγγελματικής εγκατάστασης.

δ) Το αναγκαίο μέτρο

Ο ΑΚ επέλεξε να μην αναφέρει ένα συγκεκριμένο χρηματικό ποσό, ως απώτερο όριο της γονικής παροχής, αλλά ούτε έδωσε κάποια αντικειμενικά κριτήρια προσδιορισμού του. Αντίθετα, αρκέστηκε στην **αναφορά μίας αόριστης νομικής έννοιας «το μέτρο που επιβάλλουν οι περιστάσεις», η οποία εξειδικεύεται από τα δικαστήρια**⁷⁰. Αν η παροχή δεν υπερβαίνει το μέτρο αυτό, τότε πρόκειται για γονική παροχή και εξου δεν έχουν εφαρμογή άλλες διατάξεις. Αν όμως το δικαστήριο, σύμφωνα με τα κριτήρια που θα αναφέρουμε αμέσως κατωτέρω, αποφασίσει ότι η περιουσιακή επίδοση υπερβαίνει το μέτρο αυτό, **το υπερβάλλον μέρος της γονικής παροχής, θεωρείται δωρεά, και μόνο για αυτό και ως προς αυτό έχουν**

⁶⁹ ΑΠ 23/2015« Ότι όλες οι προαναφερθείσες γονικές παροχές, που έγιναν χωρίς αντάλλαγμα προς την εναγομένη, συνιστούν δωρεές, καθώς δεν έγιναν για τους λόγους που αναφέρονται στη διάταξη του άρθρου 1509 ΑΚ, άλλως, έγιναν καθ' υπέρβαση του μέτρου που ορίζεται στην άνω διάταξη, και ειδικότερα, δεν έγιναν για την επαγγελματική αποκατάσταση της εναγομένης, καθόσον κατά το έτος 2010 αυτή ήταν 62 ετών και η κληρονομούμενη 83 ετών και είχε ήδη προχωρημένη ηλικία για την έναρξη επαγγελματικής δραστηριότητας, ενώ δεν αφορούσαν τη συνέχιση επαγγελματικής δραστηριότητας, διότι αυτή ασχολούνταν με τα οικιακά και δεν είχε κάποια ιδιαίτερη επαγγελματική ενασχόληση, όσον αφορά δε τους αγρούς δεν ασχολείτο με γεωργικές εργασίες.»

⁷⁰ ΑΠ 656/2011: «Ως ενδεικνυόμενο μέτρο από τις περιστάσεις θεωρείται το ανάλογο προς την οικονομική κατάσταση, την κοινωνική θέση του γονέα κατά τη σύσταση της παροχής, και την οικογενειακή κατάσταση, δηλαδή τον αριθμό των τέκνων, την ηλικία του κλπ. Απορία του τέκνου δεν απαιτείται για τη σύσταση της γονικής παροχής αλλά μόνο η συνδρομή ανάγκης υπό τις ανωτέρω προϋποθέσεις του αρθ. 1509 του ΑΚ.»

εφαρμογή οι περί δωρεάς διατάξεις. Αν δηλαδή η παροχή υπερβαίνει το μέτρο που επιβάλλουν οι περιστάσεις, τότε πρόκειται για μικτή σύμβαση, δηλαδή σύμβαση γονικής παροχής για το ποσό που ανταποκρίνεται στο μέτρο των περιστάσεων και για το ποσό που περνάει τα όρια του μέτρου σύμβασης δωρεάς, η οποία υπόκειται στον τύπο της ΑΚ 498⁷¹.

Για να προσδιορίσει την έννοια «του μέτρου που επιβάλλουν οι περιστάσεις» το δικαστήριο θα λάβει υπόψη του διάφορα κριτήρια, όπως την οικονομική κατάσταση του γονέα κατά τη σύσταση της παροχής, την οικογενειακή κατάσταση του, τον αριθμό των τέκνων, τις ανάγκες του τέκνου προς το οποίο γίνεται η παροχή, καθώς και την οικονομική κατάσταση των άλλων τέκνων⁷². **Ο αιτών δι' αγωγής την ανατροπή της σύμβασης της γονικής παροχής ως προς το υπερβάλλον, για τον λόγο ότι ως προς αυτό η ως άνω σύμβαση αποτελεί δωρεά, οφείλει να επικαλείται άπαντα τα ανωτέρω στοιχεία, όπως επίσης και το έννομο συμφέρον του.**

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι για τη σύσταση γονικής παροχής, δεν είναι απαραίτητη η απορία του τέκνου, παρά μόνο η πλήρωση των ως άνω προϋποθέσεων και σύμφωνα με τους σκοπούς που αναφέραμε.

ε) Νομική Φύση Σύμβασης

Η γονική παροχή συνιστά επίδοση από ελευθεριότητα και **η σχετική δικαιοπραξία είναι χαριστική με ενοχικό χαρακτήρα**, διότι το δικαίωμα που απορρέει από την επίδοση της παροχής είναι περιουσιακό. Παράλληλα, έχει και οικογενειακό χαρακτήρα, αφού αφορά τη σχέση γονέα τέκνου και η εκπλήρωσή της δεν αποβλέπει στην ικανοποίηση ηθικού και

⁷¹ ΑΠ 1767/1998: «...ο χαρακτήρας της γονικής παροχής ως δωρεάς μόνο ως προς το ποσό που υπερβαίνει το μέτρο, το οποίο επιβάλλουν οι περιστάσεις (1509 εδ.1 ΑΚ) τελεί υπό την προϋπόθεση ότι ο σκοπός της γονικής παροχής είναι εκ των εις την τελευταία αυτή διάταξη αναφερομένων, δηλονότι είτε για τη δημιουργία ή τη διατήρηση οικονομικής ή οικογενειακής αυτοτέλειας είτε για την έναρξη ή την εξακολούθηση επαγγέλματος, άλλως, εφόσον δεν προβάλλεται τέτοιος σκοπός ή εφόσον δεν αναφέρεται αυτός στις παραδοχές του δικαστηρίου της ουσίας, **αυτή αποτελεί, κατά το σύνολό της, δωρεά, ως παροχή περιουσιακού στοιχείου χωρίς αντάλλαγμα...**»

⁷² ΑΠ 654/2011: «Ως ενδεικνυόμενο μέτρο από τις περιστάσεις θεωρείται το ανάλογο προς την οικονομική κατάσταση, την κοινωνική θέση του γονέα κατά τη σύσταση της παροχής, και την οικογενειακή κατάσταση, δηλαδή τον αριθμό των τέκνων, την ηλικία του κλπ. Απορία του τέκνου δεν απαιτείται για τη σύσταση της γονικής παροχής αλλά μόνο η συνδρομή ανάγκης υπό τις ανωτέρω προϋποθέσεις του άρθ. 1509 του ΑΚ. Αν δεν συντρέχει περίπτωση ανάγκης, τότε η παροχή έχει την έννοια της δωρεάς»

περιουσιακού συμφέροντος. Τέλος, πρόκειται για **υποσχετική δικαιοπραξία**, καθώς από την κατάρτισή της δημιουργείται νομική δέσμευση του γονέα για εκπλήρωση της παροχής.

στ) Τρόπος σύστασης

Η γονική παροχή, σε αντίθεση με τη δωρεά, **είναι άτυπη δικαιοπραξία**. Εξαίρεση ισχύει όταν η φύση του αντικειμένου της απαιτεί τη τήρηση του τύπου. Η σύμβαση γονικής παροχής δεν έχει κάποια προκαθορισμένη μορφή και μπορεί να συσταθεί με εκχώρηση, αναδοχή ή άφεση χρέους, με σύμβαση υπέρ τρίτου κτλ. Ωστόσο, δεν μπορεί να συσταθεί γονική παροχή με οιονεί δικαιοπραξίες, υλικές πράξεις, δικαιοπρακτικές παραλείψεις. Επίσης, δεν μπορεί να συσταθεί γονική παροχή με μονομερή δικαιοπραξία και ειδικότερα διαθήκη.

Αν κατά τον χρόνο σύναψης της σύμβασης δωρεάς το τέκνο είναι ανήλικο, και δη κάτω των δέκα ετών⁷³, εκπροσωπείται από τους γονείς του. Πρόκειται για μία νόμιμη περίπτωση αυτοσύμβασης, η οποία είναι επιτρεπτή, καθώς από τη σύμβαση γονικής παροχής προσπορίζεται μόνο έννομο συμφέρον, πραγματοποιώντας τελεολογική συστολή του άρθρ. 235 ΑΚ, σύμφωνα με τη ratio legis της διάταξης.

ζ) Ειδικά Θέματα / Διάκριση από τη δωρεά

Όπως αναφέραμε και νωρίτερα η γονική παροχή δεν αποτελεί δωρεά, παρά μόνο ως προς το μέρος της που υπερβαίνει το μέτρο που επιβάλλουν οι περιστάσεις.

Έτσι δεν απαιτεί τη τήρηση κάποιου τύπου⁷⁴, **ο γονέας που κάνει την παροχή ευθύνεται για κάθε αμέλεια και δεν απαλλάσσεται από τη σχετική υποχρέωση του λόγω απορίας⁷⁵**. Έτσι, **αφού κατ' επέκταση δεν εφαρμόζονται οι διατάξεις για την δωρεά, η γονική παροχή δεν υπόκειται σε ανάκληση και δεν είναι δυνατή η προσβολή της ως άστοργης δωρεάς, ακόμα και αν θίγει τη νόμιμη μοίρα των λοιπών αναγκαίων κληρονόμων**. Αξίζει να σημειωθεί, ότι προβλέπεται ειδική ευνοϊκή φορολογική μεταχείριση στις περιπτώσεις γονικής παροχής.

Στη περίπτωση που κριθεί ότι η περιουσιακή επίδοση υπερβαίνει το μέτρο που επιβάλλουν οι περιστάσεις, τότε η επίδοση αποτελεί δωρεά ως προς το υπερβάλλον, οπότε και

⁷³ καθώς σύμφωνα με την ΑΚ 134, ανήλικο άνω των 10 ετών παρίσταται χωρίς τον νόμιμο αντιπρόσωπό του, καθόσον έχει ικανότητα αποδοχής της συσταθείσας γονικής παροχής

⁷⁴ ΑΚ 498

⁷⁵ ΑΚ 499 και 501

εφαρμόζονται οι διατάξεις για τη δωρεά ως προς το υπερβάλλον, μεταξύ των οποίων και οι διατάξεις περί ανάκλησης των άρθρων 505 έως 510 ΑΚ, σύμφωνα με τα όσα αναφέρονται στο προηγούμενο κεφάλαιο, με απλή μονομερή δήλωση του γονέα, απευθυντά προς το τέκνο του.

Σύμφωνα με το άρθρο ΑΚ 1400 παρ. 3, στην αύξηση της περιουσίας των συζύγων δεν υπολογίζεται ό,τι αυτοί απέκτησαν από δωρεά, κληρονομία ή κληροδοσία ή με διάθεση των αποκτημάτων από αυτές τις αιτίες. Θεωρούμε ότι η διάταξη αυτή ναι μεν αναφέρει περιοριστικά τις ως άνω περιπτώσεις, **ωστόσο λόγω της φύσης της γονικής παροχής και τη ratio legis της διάταξης να αποκλείσει τις παροχές από χαριστική αιτία, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι ανάλογη εφαρμογή επιβάλλεται και για την γονική παροχή.** Έτσι, στην αύξηση της περιουσίας των συζύγων, ώστε να υπολογιστεί η συμμετοχή στα αποκτήματα, δεν υπολογίζεται ό,τι αυτοί απέκτησαν από γονική παροχή.

Τέλος, όσον αφορά τα θέματα κληρονομικού ενδιαφέροντος, έχουμε να σημειώσουμε ότι η γονική παροχή υπόκειται σε συνεισφορά κατά την ΑΚ 1895 ως παροχή χωρίς αντάλλαγμα, εκτός αν ο γονέας όρισε διαφορετικά, όταν πραγματοποίησε την παροχή. Η παροχή θα υπολογιστεί και θα προστεθεί στην κληρονομιαία περιουσία κατά την αξία που είχε κατά τον χρόνο της περιουσιακής μετακίνησης. Επίσης, κατά τον υπολογισμό της νόμιμης μοίρας κληρονόμου η γονική παροχή αφενός προστίθεται στην κληρονομιά του κληρονομούμενου γονέα που την έκανε και αφετέρου καταλογίζεται στη νόμιμη μοίρα του λήπτη, εκτός αν ο κληρονομούμενος όρισε διαφορετικά όταν έδωσε την παροχή. Και στις περιπτώσεις η γονική παροχή υπολογίζεται με την αξία που είχε κατά τον χρόνο της παροχής⁷⁶.

⁷⁶ ΑΚ 1831 παρ. 3 ΚΑΙ 1833

Κεφάλαιο 4^ο: Σύγκριση μονομερών τρόπων λύσης μίας σύμβασης με την ανάκληση δωρεάς

Στο κεφάλαιο αυτό, αφού πλέον έχουμε μία πλήρη εικόνα της δωρεάς και του δικαιώματος ανάκλησης της, θα προχωρήσουμε ένα βήμα παραπέρα, όσον αφορά τη μελέτη του μονομερούς αυτού τρόπου λύσης της σύμβασης της δωρεάς, και θα την συγκρίνουμε με τους λοιπούς τρόπους μονομερούς λύσης μίας σύμβασης, έχοντας ως σκοπό μέσα από τη συγκριτική αυτή επισκόπηση, διαβλέποντας τις ομοιότητες και τις διαφορές, να μπορέσουμε να κατανοήσουμε και να προβάλλουμε ακόμα περισσότερο **την ειδική φύση της ανάκλησης της δωρεάς, αλλά και να δούμε αν πρόκειται απλά για μία διαφορετική νομική ορολογία ή για έννοιες κατ' ουσίαν διάφορες.**

Οι μονομερείς τρόποι λύσης μιας σύμβασης που θα μελετήσουμε είναι η υπαναχώρηση, η καταγγελία, η ακύρωση σύμβασης και η απρόοπτη μεταβολή των συνθηκών (ανατροπή δικαιοπρακτικού θεμελίου). Θα εκκινήσουμε με μία σύντομη περιγραφή των τρόπων αυτών και στη συνέχεια θα επικεντρωθούμε στις ομοιότητες και διαφορές που έχουν με την ανάκληση δωρεάς, αλλά και μεταξύ τους.

1. ΥΠΑΝΑΧΩΡΗΣΗ

Έννοια – Είδη – Πεδίο Εφαρμογής – Άσκηση δικαιώματος – Αποτελέσματα – Αποκλεισμός και Απόσβεση – Σύγκριση με την ανάκληση (Ομοιότητες – Διαφορές) – Αποτέλεσμα σύγκρισης

Το δικαίωμα υπαναχώρησης προβλέπεται στον Αστικό Κώδικα, κυρίως στις διατάξεις ΑΚ 389 – 401, στα οποία γίνεται λόγος για τη συμβατική υπαναχώρηση, ενώ υπάρχουν διάσπαρτες διατάξεις οι οποίες προβλέπουν τους νόμιμους λόγους άσκησης του δικαιώματος, όπως οι ΑΚ 382, 386, 387 και οι ΑΚ 532, 686 και 697 (βλ. διαχωρισμό συμβατικής και νόμιμης υπαναχώρησης κατωτέρω).

α) Έννοια

Δίνοντας έναν πρώτο ορισμό, σύμφωνα με τον Γεωργιάδη, *«Υπαναχώρηση είναι το διαπλαστικό δικαίωμα του ενός συμβαλλομένου σε ενοχική (υποσχετική) σύμβαση, το οποίο ασκείται με μονομερή δήλωσή του προς τον άλλον συμβαλλόμενο και έχει ως αποτέλεσμα τη λύση της*

σύμβασης, την απόσβεση των εκατέρωθεν υποχρεώσεων προς παροχή και τη γένεση υποχρέωσης απόδοσης όσων ήδη εκπληρώθηκαν με βάση τις διατάξεις για τον αδικαιολόγητο πλουτισμό⁷⁷»

Επομένως, ο όρος υπαναχώρηση χρησιμοποιείται τόσο για το **δικαίωμα λύσης της σύμβασης**, όσο και για τη **δήλωση του συμβαλλομένου**, με την οποία πραγματώνεται το δικαίωμα αυτό. Τα εννοιολογικά χαρακτηριστικά της υπαναχώρησης είναι δυο, από τη μία το γεγονός ότι **αποτελεί μονομερή ενέργεια** του ενός συμβαλλομένου και αφετέρου το ότι επιφέρει **ανατροπή υποσχετικής σύμβασης** (απόσβεση των ενοχικών υποχρεώσεων), άρα διαπλάσσει νέα έννομη κατάσταση. Τέλος, και επειδή η άσκηση του δικαιώματος της υπαναχώρησης ανατρέπει τις ενοχικές σχέσεις που απέρρεαν από υποσχετική ενοχική σύμβαση, συνιστά ταυτόχρονα **και αποσβεστικό λόγο των ενοχών⁷⁸**.

β) Είδη

Ανάλογα με τον λόγο γενέσεως του δικαιώματος υπαναχώρησης, διακρίνουμε δύο είδη υπαναχώρησης, **τη συμβατική και τη νόμιμη**.

αα) Συμβατική είναι η υπαναχώρηση, όταν το δικαίωμα γι' αυτήν έχει επιφυλαχθεί με τη σύμβαση σε κάποιον συμβαλλόμενο. Η επιφύλαξη γίνεται με συμφωνία των μερών, η οποία συνομολογείται είτε κατά την κατάρτιση της σύμβασης, στην οποία αναφέρεται η υπαναχώρηση, είτε και μεταγενέστερα, σύμφωνα με την αρχή της ελευθερίας των συμβάσεων.

Η συμφωνία είναι **καταρχήν άτυπη και μπορεί να συνάγεται σιωπηρά** και δεν είναι απαραίτητη η χρήση του όρου «υπαναχώρηση». Επίσης, είναι δυνατό να εξαρτάται το δικαίωμα της υπαναχώρησης από αίρεση ή προθεσμία, ή να επιβάλλει ειδικές διατυπώσεις ή όρους για την άσκησή του, όπως π.χ. επέλευση ενός γεγονότος, πάροδος κάποιας προθεσμίας. Αν το δικαίωμα προβλέπεται και για τους δύο συμβαλλομένους, οι όροι αυτοί μπορεί να είναι οι ίδιοι ή και διαφορετικοί για τον κάθε συμβαλλόμενο.

Αν στη σύμβαση η υπαναχώρηση προβλέπεται τελείως ελεύθερη για τον συμβατικά «δεσμευόμενο» (από την ίδια τη στιγμή έναρξης της συμβατικής δέσμευσης και χωρίς ανάγκη πλήρωσης κάποιου όρου), ίσως να μην υπάρχει καν βούληση συμβατικής δέσμευσης. Αν η πλήρης ελευθερία αποδέσμευσης προβλέπεται στη σύμβαση για τον έναν μόνο συμβαλλόμενο,

⁷⁷ Απόστολος Σ. Γεωργιάδης, Ενοχικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, Εκδόσεις Σάκκουλα Θεσσαλονίκη, σελ. 512

⁷⁸ Σταθόπουλος, Γενικό Ενοχικό, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, , σελ. 1197

ενώ η σύμβαση αφορά και το συμφέρον του άλλου, η συμβατική ρήτρα μπορεί, ενδεχομένως, **να κριθεί καταχρηστική σε βάρος του άλλου**⁷⁹.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι το βάρος απόδειξης της συμβατικής επιφύλαξης δικαιώματος υπαναχώρησης φέρει ο επικαλούμενος τη ύπαρξη δικαιώματος.

ββ) Αντίθετα νόμιμη είναι η υπαναχώρηση, όταν ο νόμος παρέχει απευθείας το δικαίωμα γι' αυτήν, κυρίως στις περιπτώσεις υπαίτιας παράβασης αμφοτεροβαρούς σύμβασης. Συγκεκριμένα, δικαίωμα νόμιμης υπαναχώρησης συναντάμε, ενδεικτικά, στις εξής περιπτώσεις:

1. Επί υπαίτιας αθέτησης (ΑΚ 382): Νόμιμη υπαναχώρηση σε περίπτωση υπαίτιας αθέτησης των υποχρεώσεων του οφειλέτη αμφοτεροβαρούς σύμβασης, για τον λόγο ότι ο υπαναχωρών λόγω αθέτησης συμβατικής υποχρέωσης του αντισυμβαλλομένου του αποβλέπει με την υπαναχώρηση σε απαλλαγή και από τη δική του συμβατική υποχρέωση.

2. Επί ανυπαίτιας αθέτησης (ΑΚ 401): Ισχύει κατ' εξαίρεση μόνο για την ακριβόχρονη εκπλήρωση⁸⁰, ήτοι δίνεται το δικαίωμα στον δανειστή μίας παροχής, το δικαίωμα υπαναχώρησης, αν ο οφειλέτης αυτής της παροχής, καθυστερεί την εκπλήρωσή της, ανεξάρτητα από υπαιτιότητά του, άρα και ανεξάρτητα από υπερημερία, καθώς στη περίπτωση των συμβάσεων αυτών (μερικής ακριβόχρονης εκπλήρωσης), ο χρόνος εκπλήρωσης είναι ζωτικής σημασίας και η μεταγενέστερη (ή καθυστερημένη) εκπλήρωση, πλήττει τον σκοπό της.⁸¹

Η νόμιμη υπαναχώρηση αν και έχει, σαφώς, μεγαλύτερη πρακτική χρησιμότητα από ότι η συμβατική, δεν ρυθμίζεται ειδικά στον Αστικό Κώδικα. Έτσι το κενό ρύθμισης αυτό αναπληρώνεται με αναλογική εφαρμογή των γενικών διατάξεων της συμβατικής υπαναχώρησης

⁷⁹ βλ. ν. 2251/1994 άρθ. 2 παρ. 7 εδ. ε', άκυροι καταχρηστικοί συμβατικοί όροι που «επιφυλάσσουν στον προμηθευτή το δικαίωμα μονομερούς τροποποίησης ή λύσης της σύμβασης χωρίς ορισμένο ειδικό και σπουδαίο λόγο

⁸⁰ εκπληρωτέα αποκλειστικά σε ορισμένο χρόνο ή αποκλειστικά μέσα σε ορισμένη προθεσμία)

⁸¹ Ο ν. 2251/1994 (άρθρα 3 και 4) προβλέπει επίσης ελεύθερη μονομερή αποδέσμευση του δανειστή (καταναλωτή), χωρίς την ύπαρξη κάποιου λόγο

γ) Πεδίο εφαρμογής

Η υπαναχώρηση ενεργοποιείται κυρίως στις περιπτώσεις **των υποσχετικών συμβάσεων και ειδικότερα στο πεδίο των στιγμιαίων αμφοτεροβαρών**⁸². Στις διαρκείς συμβάσεις⁸³ που έχουν ήδη εισέλθει στο στάδιο της εκτελέσεως, οπότε η απόδοση των ληφθέντων συνήθως δεν είναι οικονομικά σκόπιμη και δεν ανταποκρίνεται στη βούληση των μερών, εφαρμόζεται η **καταγγελία**, με την οποία λύεται η σύμβαση για το μέλλον, όπως θα δούμε και στη συνέχεια.

δ) Άσκηση του δικαιώματος

Το δικαίωμα της υπαναχώρησης ασκείται με **μονομερή δήλωση βουλήσεως του υπαναχωρούντος**, η οποία είναι **απευθυντέα** στον αντισυμβαλλόμενο του (ΑΚ 390). Η υπαναχώρηση μπορεί να ασκηθεί **δικαστικώς**, όπως με την αγωγή ή με τις προτάσεις, αλλά και **εξωδίκως**. Αν στη σύμβαση οι συμβαλλόμενοι από τις δύο περιπτώσεις είναι περισσότεροι, η ΑΚ 396 παρ. 1, η οποία είναι διάταξη ενδοτικού δικαίου, **προβλέπει ότι το δικαίωμα υπαναχώρησης πρέπει να ασκηθεί από όλους κατά όλων**⁸⁴. Η διάταξη δεν απαιτεί, η δήλωση από ή προς τους περισσότερους να είναι κοινή ή σύγχρονη, αλλά αρκεί να περιέλθει και στον τελευταίο αποδέκτη η δήλωση του τελευταίου δικαιούχου μέσα σε εύλογο χρονικό διάστημα, οπότε και ολοκληρώνεται η άσκησή της υπαναχώρησης και επέρχονται τα αποτελέσματά της.

Δεν απαιτείται προηγούμενη όχληση⁸⁵ του αντισυμβαλλόμενου για την πρόθεση άσκησης του δικαιώματος υπαναχώρησης ή σύγχρονη με τη δήλωση προσφορά προς αυτόν των παροχών που έχει ήδη καταβάλει ή **αναφορά των λόγων της υπαναχώρησης, εκτός αν κάτι τέτοιο επιβάλλεται από την αρχή της καλής πίστης**⁸⁶

ε) Αποτελέσματα

Σύμφωνα με την ΑΚ 389 παρ. 2 « *Η υπαναχώρηση επιφέρει απόσβεση των υποχρεώσεων για παροχή που πηγάζουν από τη σύμβαση και οι συμβαλλόμενοι έχουν αμοιβαία υποχρέωση να αποδώσουν τις παροχές που έλαβαν κατά τις διατάξεις του αδικαιολόγητου πλουτισμού*». Η

⁸² Σε εκπονητικές συμβάσεις αποτελέσματα παρεμφερή με αυτά της υπαναχώρησης επέρχονται μόνο με τη πλήρωση τυχόν υπάρχουσας διαλυτικής αίρεσης (ΑΚ 202)

⁸³ πχ σύμβαση εργασίας και μίσθωσης

⁸⁴ αρχή του αδιαίρετου του δικαιώματος της υπαναχώρησης

⁸⁵ ΕφΘεσ 43/64, ΕφΑθ 1815/55

⁸⁶ ΑΚ 288

διάταξη είναι ενδοτικού δικαίου και σύμφωνα με αυτή, τα αποτελέσματα της υπαναχώρησης είναι τα εξής: **1) η λύση της ενοχικής σχέσης και απόσβεση των συμβατικών υποχρεώσεων, 2) η αναζήτηση της καταβληθείσας παροχής με αδικαιολόγητο πλουτισμό και 3) η γέννηση ή όχι δικαιώματος αποζημίωσης.** Συγκεκριμένα,

1) Λύση της ενοχικής σχέσης και απόσβεση των συμβατικών υποχρεώσεων

Σύμφωνα με την κρατούσα και παλαιότερη άποψη, από το ως άνω άρθρο, προκύπτει ότι η υπαναχώρηση επιφέρει λύση ολόκληρης της ενοχικής σχέσης *ex tunc*, ήτοι αναδρομικά, **ώστε να θεωρείται ότι η σύμβαση δεν καταρτίστηκε ποτέ**⁸⁷.

Αντίθετα, σύμφωνα με τον καθηγητή Καράκωστα⁸⁸, και τον Σταθόπουλο, αλλά και μεγαλύτερο πλέον μέρος της θεωρίας, «εφόσον το δικαίωμα υπαναχώρησης ασκηθεί από τον δικαιούχο, η συμβατική σχέση τρέπεται σε σχέση εκκαθάρισης` η υπαναχώρηση δεν εξομοιώνει τη σύμβαση με άκυρη σύμβαση, δηλαδή με σύμβαση που δεν καταρτίστηκε ποτέ. Τα αποτελέσματα που επέρχονται με την υπαναχώρηση είναι δικαιοπρακτικά, δηλαδή ηθελημένα, καθώς δεν επέρχονται από τον νόμο αλλά με την άσκηση του σχετικού δικαιώματος από το δικαιούχο». Ειδικότερα, **υποστηρίζεται ότι εκείνο που στην πραγματικότητα ανατρέπεται με την υπαναχώρηση είναι οι κύριες υποχρεώσεις προς παροχή και αντιπαροχή. Δεν εξαφανίζεται δηλαδή το σύνολο του συμβατικού δεσμού, αλλά αυτός μετατρέπεται σε σχέση εκκαθάρισης, στην οποία υπάρχουν υποχρεώσεις προς επιστροφή των παροχών στο μέτρο που είχαν εκπληρωθεί. Στη νέα σχέση εκκαθάρισης που δημιουργείται με την υπαναχώρηση, διασώζονται στοιχεία από την αρχική συμβατική σχέση.** Η μη αναδρομή προς τις συνέπειες αυτές φαίνεται να είναι σύμφωνη με τη βούληση του υπαναχωρούντος, αλλά και με το γενικότερο πνεύμα των διατάξεων για την υπαναχώρηση. **Ο υπαναχωρών επιδιώκει απλώς να αποκρούσει τη προσφορά της παροχής του αντισυμβαλλόμενου του και να απαλλαγεί ο ίδιος από την υποχρέωσή του για αντιπαροχή, όχι όμως και να παραιτηθεί και από κάθε δικαίωμα του που γεννήθηκε από την αθέτηση της υποχρέωσης του άλλου μέρους.** Επομένως, σύμφωνα με την άποψη αυτή, σε περίπτωση άσκησης του δικαιώματος

⁸⁷ ΕφΑθ 8091/2002, ΑΠ 939/2002, ΕφΑθ 66191/1997

⁸⁸ βλ. Αστικός Κώδικας: Ερμηνεία – Σχόλια – Νομολογία, Γενικό Ενοχικό, Τόμος Τρίτος, Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 543, Συνεργασία: Καράκωστας, Γεωργακόπουλος, Δημητρίου, Ζεϊντάν, Θεράπου, Καπτανής, Μωραϊτή, Παπαδόπουλος, Σιδηρόπουλος, Σπυρίδου, Σταμέλος, Τριάντος, Τσεβρένης, Φωτοπούλου

υπαναχώρησης, **υπάρχει περιορισμένη αναδρομικότητα των αποτελεσμάτων της, η έκταση της οποίας ποικίλλει** (πχ οι κύριες υποχρεώσεις παροχής ανατρέπονται αναδρομικά).

2) Αναζήτηση της καταβληθείσας παροχής με αδικαιολόγητο πλουτισμό

Όπως αναφέρει το ως άνω άρθρο, τα μέρη έχουν αμοιβαία υποχρέωση να αποδώσουν τις παροχές που έλαβαν κατά τις διατάξεις του αδικαιολόγητου πλουτισμού· **ο λόγος αναζήτησης θα είναι η λήξασα αιτία**⁸⁹. Η προστασία επομένως του υπαναχωρούντος είναι ενοχική και όχι εμπράγματη⁹⁰. Η κυριότητα της καταβληθείσας παροχής δεν επιστρέφει αυτοδικαίως σε αυτόν που την κατέβαλε, **αλλά ο λήπτης υποχρεούται να αναμεταβιβάσει τη κυριότητα**. Εκεί ακριβώς έγκειται και η διαφορά της από την ακύρωση της δικαιοπραξίας, όπως θα δούμε στη συνέχεια, η οποία έχει εμπράγματα αποτελέσματα⁹¹. Η υποχρέωση κάθε μέρους για απόδοση της παροχής που έλαβε είναι, κατά τη διατύπωση της ΑΚ 389 παρ. 2 αμοιβαία, ήτοι η σχέση εκκαθάρισης μεταξύ των δύο συμβαλλομένων είναι αμφοτεροβαρής⁹².

3) Γέννηση ή όχι δικαιώματος αποζημίωσης

Η συμβατική υπαναχώρηση δεν δημιουργεί υποχρέωση αποζημίωσης, ούτε για εκείνον που υπαναχωρεί ούτε φυσικά για το άλλο μέρος της συμβατικής σχέσης⁹³. Αντίθετα, στη νόμιμη υπαναχώρηση παρέχει ο νόμος κατ' εξαίρεση, **δικαίωμα εύλογης αποζημίωσης σε εκείνον που υπαναχωρεί**⁹⁴. Δεν γίνεται δεκτή αναλογική εφαρμογή της ΑΚ 387 παρ. 1 στη συμβατική υπαναχώρηση, καθώς ο νόμος την θέτει ως συνέπεια επίδειξης αντισυναλλακτικής συμπεριφοράς με υπαιτιότητα, ενώ η συμβατική υπαναχώρηση μπορεί να έχει συμφωνηθεί ανεξάρτητα από πταίσμα⁹⁵.

στ) Αποκλεισμός και απόσβεση του δικαιώματος

⁸⁹ ΑΚ 904 παρ. 1 εδ. β'

⁹⁰ καθώς η ευθύνη από αδικαιολόγητο πλουτισμό είναι ενοχική και όχι εμπράγματη

⁹¹ ΑΚ 184 και ΑΚ 180

⁹² ΕφΑθ 8091/2002

⁹³ ΕφΘεσ 2238/1990

⁹⁴ ΑΚ 387 παρ. 1

⁹⁵ Αντίθετη άποψη ο Μαντζούφας, ΕνοχΔ σ. 87

Σύμφωνα με την ΑΚ 394 «*Αν ο δικαιούμενος να υπαναχωρήσει έγινε υπερήμερος ως προς την ολική ή την κατά μεγάλο μέρος απόδοση αυτού που έλαβε, η υπαναχώρηση γίνεται ανίσχυρη, εφόσον δεν το αποδίδει μέσα στην εύλογη προθεσμία*».

Όπως προκύπτει λοιπόν από το γράμμα της διάταξης αυτής, προϋποθέσεις για την ματαίωση είναι 1) να έχει ασκηθεί υπαναχώρηση έγκυρα, 2) να υπάρχει υπερημερία του υπαναχωρούντος ως προς την ολική ή την κατά μεγάλο μέρος απόδοση της ληφθείσας παροχής και 3) δήλωση του αντισυμβαλλόμενου, κατά του οποίου ασκήθηκε η υπαναχώρηση, απευθυντέα προς τον υπαναχωρήσαντα, **με την οποία τάσσει εύλογη προθεσμία για απόδοση των ληφθέντων**. Με τη ματαίωση, **η ασκηθείσα υπαναχώρηση γίνεται ανίσχυρη**, αίρονται δηλαδή τα παραπάνω αποτελέσματα που είχαν επέλθει με την άσκηση του δικαιώματος (ΑΚ 394).

Επιπρόσθετα, ο νόμος δεν θέτει προθεσμία μέσα στην οποία πρέπει να ασκηθεί το δικαίωμα υπαναχώρησης, το οποίο αφού είναι διαπλαστικό δεν υπόκειται και σε παραγραφή. Ωστόσο, σύμφωνα με την ΑΚ 395 «*Το δικαίωμα της υπαναχώρησης αποσβήνεται αν δεν ασκηθεί μέσα σε εύλογη προθεσμία που τάσσεται από τον άλλον*». Επιπλέον, ανεξάρτητα από τη διάταξη αυτή, η μετά από μακρό χρονικό διάστημα ομαλότητας, άσκηση του δικαιώματος της υπαναχώρησης είναι πιθανό να επέφερε την εφαρμογή της ΑΚ 281, καθώς το δικαίωμα αυτό θα είχε αποδυναμωθεί⁹⁶. Απόσβεση επέρχεται και με παραίτηση του δικαιούχου (διακιοπραξία άτυπη). Ανάκληση της υπαναχώρησης, μετά την άσκηση, δεν είναι δυνατή.

ε) Σύγκριση ανάκλησης δωρεάς και υπαναχώρησης από τη σύμβαση

Μετά λοιπόν τη συνοπτική παράθεση των απαραίτητων γνώσεων και ιδιαίτερων χαρακτηριστικών γνωρισμάτων του δικαιώματος της υπαναχώρησης, είμαστε σε θέση να προβούμε στη σύγκριση του κυρίως θέματος της παρούσας, ήτοι της ανάκλησης δωρεάς, με την προαναφερθείσα και αναλυθείσα υπαναχώρηση. Θα εκκινήσουμε από τις ομοιότητες, οι οποίες είναι άλλωστε και περισσότερες και θα καταλήξουμε στις διαφορές τους.

1) Ομοιότητες

Η πρώτη ομοιότητα που παρατηρούμε έχει να κάνει με τα είδη των δυο δικαιωμάτων. Δηλαδή, όπως η υπαναχώρηση διακρίνεται σε συμβατική και νόμιμη, έτσι και η ανάκληση της δωρεάς προβλέπει συγκεκριμένους λόγους για τους οποίους μπορεί να ασκηθεί περιοριστικά (αχαριστία

⁹⁶ ΕφΘεσ 478/1994

κτλ), αλλά παράλληλα **στο πλαίσιο της ελευθερίας των συμβάσεων** τα συμβαλλόμενα μέρη μπορούν να συμφωνήσουν και άλλους λόγους ανάκλησης, οι οποίοι μπορούν να μην απαιτούν ούτε υπαιτιότητα, αλλά και ούτε κάποια ενέργεια από μέρος του δωρεοδόχου, όπως η απλή μεταμέλεια του δωρητή.

Όσον αφορά τη νομική φύση των δυο δικαιωμάτων πρόκειται για διαπλαστικά δικαιώματα που αναφέρονται σε **υποσχετικές συμβάσεις και δη στιγμιαίες**, ενώ παράλληλα τα δικαιώματα αυτά είναι **ακατάσχετα, αμεταβίβαστα και ακληρονόμητα**.

Σχετικά με τον τρόπο άσκησής τους, και τα δύο ασκούνται **με μονομερή δήλωση βούλησης**, πρόκειται δηλαδή για **απευθυντές δικαιοπραξίες**, οι οποίες αναπτύσσουν τα αποτελέσματά τους με την περιέλευση τους στο πρόσωπο του άλλου συμβαλλόμενου. Και στις δύο περιπτώσεις δεν απαιτείται για τη νόμιμη άσκησή τους κάποια προηγούμενη όχληση, ενώ και τα δύο μπορούν να ασκηθούν **τόσο εξωδίκως όσο και δικαστικώς** (π.χ. αγωγή ή προτάσεις). Επίσης, είναι δικαιοπραξίες άτυπες.

Όσον αφορά τέλος τα αποτελέσματά τους, και στις δύο περιπτώσεις ανατρέπεται μόνο **η ενοχική δικαιοπραξία και όχι η εμπράγματη δικαιοπραξία** που κατά πάσα πιθανότητα είχε ακολουθήσει. Αυτή **η εμπράγματη δικαιοπραξία δεν ανατρέπεται αυτοδικαίως**, αλλά μπορεί ο συμβαλλόμενος και στις δυο περιπτώσεις με τις διατάξεις **του αδικαιολόγητου πλουτισμού** να ζητήσει να λάβει πίσω την παροχή του και ειδικότερα λόγω λήξης της αιτίας για την οποία δόθηκε το πράγμα.

2) Διαφορές

Η πρώτη και εύκολα διαπιστώσιμη διαφορά των δύο δικαιωμάτων έγκειται στο ότι η ανάκληση αφορά τη δωρεά, η οποία είναι **αυστηρώς ετεροβαρής σύμβαση**, ήτοι δεν δίνεται κάποιου είδους αντάλλαγμα από τον δωρεοδόχο προς τον δωρητή, καθώς διαφορετικά ακυρώνεται ο χαρακτήρας της δωρεάς, **ενώ η υπαναχώρηση αφορά αυστηρά αμφοτεροβαρείς συμβάσεις**, δηλαδή συμβάσεις κατά τις οποίες υπάρχει παροχή και αντιπαροχή και από τα δύο μέρη.

Συνεχίζοντας όσον αφορά τον τρόπο άσκησης των δύο δικαιωμάτων, ο οποίος κατά βάση όπως ήδη αναφέραμε είναι παραπλήσιος έως και όμοιος, παρατηρούμε μία διαφορά, **όταν το δικαίωμα αυτό το έχουν πλείονες του ενός**. Ενώ στην ανάκληση της δωρεάς, σε περιπτώσεις που ο δωρητής ή ο δωρεοδόχος είναι περισσότεροι (ή το δικαίωμα έχει μεταγγιστεί στους κληρονόμους κατ' εξαίρεση) μπορεί να ασκηθεί **μόνο από τον έναν ή προς τον έναν** και η

ανάκληση έχει αποτέλεσμα μόνο για τον δωρητή που άσκησε το δικαίωμα ανακλήσεως και μόνο απέναντι στον δωρεοδόχο που αφορά η ανάκληση και αναφέρεται μόνο στο ανάλογο εξ αδιαίρετου ποσοστό πάνω στο αντικείμενο της δωρεάς. **Αντίθετα**, στην υπαναχώρηση, αυτή πρέπει να ασκηθεί από όλους κατά όλων ώστε να είναι νόμιμη και να εκκινήσει τα αποτελέσματά της, καθώς πρόκειται για αδιαίρετο δικαίωμα (ΑΚ 396 παρ. 1). Με τελεολογική συστολή όμως της 396 παρ. 1 δεν εφαρμόζεται αυτή, όταν οι ανταλλασσόμενες παροχές είναι διαιρετές.

Η μεγαλύτερη διαφορά εντοπίζεται κυρίως στα αποτελέσματα, τα οποία επιφέρει η άσκηση των δύο δικαιωμάτων. Όσον αφορά την ανάκληση δωρεάς, όπως αναλυτικά ήδη εκτέθηκε στο κεφάλαιο 2 της παρούσας, μετά την περιέλευση της ανάκλησης στον δωρεοδόχο, **ανατρέπεται ex nunc η ενοχική σύμβαση της δωρεάς**, δηλαδή η νόμιμη αιτία της περιουσιακής μετακίνησης. Η σχέση μετατρέπεται **σε σχέση εκκαθάρισης** και η σύμβαση δωρεάς **δεν αναιρείται αναδρομικά**. Για τον λόγο αυτό δεν υπάρχει και υποχρέωση καταβολής στον δωρητή οποιουδήποτε ποσού για τη χρήση του αντικειμένου της δωρεάς κατά το χρονικό διάστημα που πέρασε. Αντιθέτως, όπως είδαμε αναλυτικά, στην υπαναχώρηση τα πράγματα δεν είναι ξεκάθαρα. Παλαιότερα, επικρατούσε η άποψη ότι η υπαναχώρηση είχε αναδρομικά αποτελέσματα και η σύμβαση είναι σαν να μην έγινε ποτέ, κάτι το οποίο προφανώς έρχεται σε άμεση αντίθεση από την ανάκληση δωρεάς και το οποίο μπορεί να αποτελέσει τη θεμέλιο λίθο για την δικαιολόγηση της διαφοροποίησης τους κατά το αστικό δίκαιο.

Ωστόσο, η άποψη αυτή όπως είπαμε έχει αρχίσει να καταρρίπτεται και έχει μείνει ένα μέρος της να υπογραμμίζει τη διαφοροποίηση από την ανάκληση, καθώς αναδρομικά **ανατρέπονται οι κύριες υποχρεώσεις από την παροχή και την αντιπαροχή**. Ο συμβατικός δεσμός παραμένει, αλλά επίσης **μετατρέπεται σε σχέση εκκαθάρισης**. Η επιστροφή παροχής και αντιπαροχής (που τυχόν είχαν καταβληθεί) γίνεται με την έννοια **ότι οι λήπτες τους ούτε για το πριν από την υπαναχώρηση χρονικό διάστημα θεωρούνται πλέον δικαιούχοι των παροχών αυτών**. Αυτό έχει και πρακτική σημασία, καθώς σε αντίθεση με την ανάκληση, ο υπαναχωρήσας μπορεί να ζητήσει τους καρπούς τους ενδιάμεσου χρόνου που σώζονται με βάση τις ΑΚ 908 και 909.

Συνεχίζοντας πρέπει να σημειώσουμε ως διαφορά, το γεγονός ότι στην περίπτωση της ανάκλησης δωρεάς δεν τίθεται θέμα αποζημίωσης, ούτε στο πρόσωπο του δωρητή ούτε στο πρόσωπο του δωρεοδόχου, σε αντίθεση με τη νόμιμη υπαναχώρηση, στην οποία δίνεται κατ' εξαίρεση **το δικαίωμα εύλογης αποζημίωσης σε εκείνον που υπαναχωρεί** (ΑΚ 387 παρ. 1). Η

μόνη περίπτωση κατά την οποία θα κληθεί ο δωρεοδόχος να αποζημιώσει τον δωρητή είναι στη περίπτωση που δεν είναι σε θέση να αποδώσει το δωρηθέν **μετά την άσκηση της ανάκλησης**, καθώς θεωρείται πλέον **κακόπιστος νομέας** και γνώριζε ότι υπήρχε η πιθανότητα απόδοσης του δωρηθέντος. Η διαφορά αυτή είναι σύμφωνη με το πνεύμα των δικαιοπραξιών, των οποίων ζητείται «ο τερματισμός», καθώς από τη μία πλευρά έχουμε να κάνουμε με **αμφοτεροβαρείς συμβάσεις**, που θα μπορούσαν να είναι μέσα στα πλαίσια εμπορικών οικονομικών συναλλαγών, ενώ από την άλλη έχουμε να κάνουμε με τη σύμβαση της δωρεάς και το πνεύμα ελευθεριότητας από το οποίο διακατέχεται.

3) Αποτέλεσμα σύγκρισης

Όπως μπορούμε να διακρίνουμε μετά την παράθεση των ομοιοτήτων και των διαφορών των δύο δικαιωμάτων, οι ομοιότητες είναι πολύ περισσότερες από τις διαφορές και ότι τα δύο δικαιώματα συγκλίνουν στις περισσότερες πτυχές τους, **τόσο ως προς τη νομική τους φύση όσο και προς τον τρόπο άσκησής τους**. Η μεγαλύτερη και σημαντικότερη διαφοροποίηση έγκειται κατ' εμέ ως προς τα αποτελέσματα τα οποία παράγουν **σχετικά με τη λύση της έννομης σχέσης και τη διάπλαση την οποία προκαλούν**. Θεωρώ ότι η διαφοροποίηση αυτή δεν πρέπει να μας ξενίζει και να μας προβληματίζει σχετικά με την ορθότητά της, καθώς είναι σύμφωνη με το πνεύμα των συμβάσεων με τις οποίες η κάθε μία έχει να κάνει, όπως ανέφερα νωρίτερα. Είναι λογικό ο δωρεοδόχος να βρίσκεται σε «ευμενέστερη θέση» σε σχέση με τον οποιοδήποτε συναλλασσόμενο ως προς την έναρξη των αποτελεσμάτων του «τερματισμού» της σύμβασης, *ex nunc* και όχι *ex tunc*, καθώς άλλωστε ο δωρεοδόχος, με εξαίρεση τη σύσταση δωρεάς υπό τρόπο, **δεν βαρύνεται με κάποια υποχρέωση**.

2. ΚΑΤΑΓΓΕΛΙΑ

Έννοια – Φύση – Άσκηση του δικαιώματος – Αποτελέσματα – Σύγκριση με ανάκληση δωρεάς (Ομοιότητες – Διαφορές) – Αποτέλεσμα σύγκρισης

Ο επόμενος τρόπος μονομερούς λύσης μίας σύμβασης που θα εξετάσουμε είναι αυτός της καταγγελίας. Όπως και στην ανάλυση της υπαναχώρησης, έτσι και εδώ θα εκκινήσουμε από μία σύντομη περιγραφή του όρου, ώστε να γνωρίζουμε τα βασικά στοιχεία που τον συναπαρτίζουν, και στη συνέχεια θα προβούμε στη σύγκριση του όρου αυτού με την ανάκληση της δωρεάς και κατά τόπους, όπου θεωρείται σκόπιμο, με την υπαναχώρηση, που μελετήσαμε ως άνω.

Ο Αστικός Κώδικας δεν ρύθμισε κατά τρόπο γενικό το δικαίωμα της καταγγελίας, όπως έπραξε με την ανάκληση (της δωρεάς) και την υπαναχώρηση, αντιθέτως η ρύθμιση της καταγγελίας είναι διασκορπισμένη στα κεφάλαια του ειδικού ενοχικού δικαίου, στο πλαίσιο συγκεκριμένων συμβάσεων, στις οποίες αναγνωρίζεται το δικαίωμα καταγγελίας από τον νόμο⁹⁷, αλλά και σε ειδική νομοθεσία, όπως π.χ. στην επαγγελματική μίσθωση.

α) Έννοια

Καταγγελία είναι το δικαίωμα του συμβαλλομένου να επιφέρει με μονομερή δήλωση του τη λύση μίας υφιστάμενης διαρκούς σύμβασης για το μέλλον. Με τον όρο καταγγελία αποδίδεται το δικαίωμα, η δήλωση βούλησης και ο λόγος λύσεως της ενοχικής σύμβασης.

β) Φύση

Το δικαίωμα της καταγγελίας είναι **διαπλαστικό**, καθώς η άσκησή του με μονομερή δήλωση βούλησης, όπως θα δούμε στη συνέχεια, επιφέρει διάπλαση της έννομης σχέσης μεταξύ των μερών και συγκεκριμένα κατάργηση της διαρκούς σύμβασης.

Η καταγγελία διακρίνεται **σε συμβατική και νόμιμη**, όπως και στην υπαναχώρηση. Συμβατική είναι η καταγγελία όταν το δικαίωμα καταγγελίας παρέχεται στον συμβαλλόμενο με όρο της συμβάσεως⁹⁸. Με τη σύμβαση ρυθμίζονται συνήθως οι λόγοι καταγγελίας, η άσκησή της, τα αποτελέσματά της. Νόμιμη είναι η καταγγελία, όταν το δικαίωμα καταγγελίας παρέχεται απευθείας από τον νόμο κατά τη ρύθμιση μίας ειδικής συμβατικής σχέσης.

Στη καταγγελία έχουμε μία επιπλέον διάκριση, την τακτική και την έκτακτη.

Τακτική (ή αλλιώς αναιτιολόγητη) ονομάζουμε την καταγγελία, όταν για τη γένεση του σχετικού δικαιώματος δεν απαιτείται η συνδρομή συγκεκριμένου λόγου, οπότε και κατά την άσκηση δεν είναι απαραίτητο να προβληθεί από τον καταγγέλλοντα κάποιος συγκεκριμένος λόγος. Πρόκειται στην ουσία για έναν φυσιολογικό (νόμιμη καταγγελία) τρόπο μονομερούς λύσης των διαρκών συμβάσεων αορίστου χρόνου⁹⁹. Στις συμβάσεις αυτές, δηλαδή που δεν έχει καθοριστεί από τη στιγμή σύναψης τους ο χρόνος διάρκειας τους, η καταγγελία παρέχει τη

⁹⁷ ΑΚ 585 επ. καταγγελία σύμβασης μίσθωσης, ΑΚ 669 καταγγελία σύμβασης εργασίας

⁹⁸ αρχικό ή μεταγενέστερο όρο

⁹⁹ ΑΚ 608 παρ. 2, ΑΚ 669 παρ.2, ΑΚ 767 παρ. 1

δυνατότητα στα συμβαλλόμενα μέρη να προσδιορίσουν, και μονομερώς, εκ των υστέρων το σημείο λήξης της συμβατικής τους σχέσης.

Από την άλλη πλευρά **έκτακτη (ή αιτιολογημένη) καταγγελία** υπάρχει, όταν για τη γένεση του σχετικού δικαιώματος απαιτείται **η συνδρομή ορισμένου λόγου**. Με την έκτακτη καταγγελία επιτυγχάνεται η πρόωγη λύση **της σύμβασης αορίστου ή ορισμένου χρόνου** (ή εν γένει σε συμβάσεις υποκείμενες σε χρονικούς περιορισμούς). **Και η έκτακτη καταγγελία άλλοτε είναι απρόθεσμη¹⁰⁰ και άλλοτε ισχύει μετά από προθεσμία¹⁰¹**. Η πάροδος του ορισμένου χρόνου εδώ αποτελεί τον φυσιολογικό τρόπο λύσης αυτών των συμβάσεων και η πρόωγη λύση έναν έκτακτο γεγονός που δικαιολογεί τον χαρακτηρισμό ως «έκτακτη». Σπουδαίο λόγο αποτελούν περιστατικά, τα οποία ενόψει των συγκεκριμένων περιστάσεων καθιστούν κατά την καλή πίστη και τα συναλλακτικά ήθη επαχθή τη διατήρηση της σύμβασης για τον συμβαλλόμενο που τα επικαλείται. Τα περιστατικά αυτά μπορεί να αφορούν είτε τον αποδέκτη της καταγγελίας, είτε είναι πιθανόν να αφορούν τη σφαίρα επιρροής του ίδιου του καταγγέλλοντος.

γ) Άσκηση του δικαιώματος

Η καταγγελία ασκείται ακριβώς με τον ίδιο τρόπο, όπως και η υπαναχώρηση, δηλαδή με δήλωση του συμβαλλομένου που έχει το δικαίωμα αυτό, προς τον άλλον. **Πρόκειται για μονομερή δικαιοπραξία, απευθυντέα και κατά κανόνα άτυπη¹⁰²**. Είναι δυνατόν να ασκηθεί ρητά ή σιωπηρά, εφόσον συνάγεται σαφώς από την όλη συμπεριφορά του καταγγέλλοντος

Γενικά, δεν είναι δυνατή η καταγγελία υπό αίρεση, είναι όμως επιτρεπτή η προσθήκη αιρέσεως, **η πλήρωση της οποίας εξαρτάται από τη βούληση του αντισυμβαλλόμενου του καταγγέλλοντος¹⁰³**.

Σε περίπτωση κατά την οποία στη σύμβαση οι συμβαλλόμενοι από τη μία ή τις δύο πλευρές, είναι περισσότεροι, το δικαίωμα καταγγελίας καταρχήν απαιτείται να ασκηθεί από όλους και κατά όλων¹⁰⁴.

¹⁰⁰ ΑΚ 594, 588, 672 και 766

¹⁰¹ ΑΚ 612, 612^Α, 613

¹⁰² εκτός από τις περιπτώσεις που η τήρηση τύπου επιβάλλεται από ειδική διάταξη νόμου π.χ. καταγγελία σύμβασης εξαρτημένης εργασίας από τον εργοδότη, ή από τη συμφωνία των μερών

¹⁰³ π.χ. καταγγελία μίσθωσης στη περίπτωση που ο μισθωτής εξακολουθήσει να χρησιμοποιεί το μίσθιο κατά τρόπο διαφορετικό από τα συμφωνηθέντα

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι δεν είναι δυνατή η καταγγελία μερικών μόνο από τους όρους της σύμβασης, ήτοι η μερική καταγγελία, η οποία σε περίπτωση άσκησης της έχει ως αποτέλεσμα τη λύση ολόκληρης της σύμβασης. Η μερική καταγγελία είναι δυνατόν όμως να θεωρηθεί **τροποποιητική καταγγελία**, ήτοι καταγγελία της υφιστάμενης σύμβασης και παράλληλη πρόταση για σύναψη νέας με διαφορετικό τροποποιημένο περιεχόμενο.¹⁰⁵

δ) Αποτελέσματα

Τα αποτελέσματα της άσκησης του δικαιώματος της καταγγελίας, επέρχονται **είτε με την περιέλευση της δήλωσης βουλήσεως στο αντισυμβαλλόμενο μέρος**, όταν πρόκειται για **απρόθεσμη καταγγελία**, είτε μετά την περιέλευση στον αντισυμβαλλόμενο και **επιπλέον την πάροδο ορισμένης προθεσμίας** την οποία έχουν τάξει τα μέρη, στην περίπτωση της **καταγγελίας με προθεσμία**. Το αν απαιτείται ή όχι προθεσμία προβλέπεται είτε στη σύμβαση είτε στο νόμο. Συνήθως, αλλά και όχι απαραίτητα, η τακτική καταγγελία είναι με προθεσμία, ενώ η έκτακτη μπορεί να είναι απρόθεσμη ή με προθεσμία.

Τα αποτελέσματα της καταγγελίας είναι τρία, **1) η λύση της σύμβασης, 2) η απόσβεση των υποχρεώσεων και 3) η αποζημίωση**.

1) **Λύση της σύμβασης**: Από τα ως άνω χρονικά σημεία επέρχεται **αμέσως και αυτοδικαίως** η λύση της διαρκούς σύμβασης μεταξύ των μερών **για το μέλλον**, ήτοι *ex nunc*, και η σύμβαση παραμένει ισχυρή για το πριν τη καταγγελία διάστημα. **Δεν υπάρχει επομένως αναδρομική ενέργεια**. Η σύμβαση εισέρχεται σε στάδιο εκκαθάρισης, του οποίου το περιεχόμενο διαφέρει από σύμβαση σε σύμβαση.

2) **Απόσβεση των υποχρεώσεων**: Οι αμοιβαίες υποχρεώσεις παροχής των μερών αποσβήνονται για το μέλλον. Δεν γεννιούνται αξιώσεις αδικαιολόγητου πλουτισμού για παροχές που δόθηκαν πριν από την άσκηση του δικαιώματος της καταγγελίας. Οι παροχές που ήταν ήδη απαιτητές κατά τον χρόνο επέλευσης των αποτελεσμάτων της καταγγελίας, αναζητούνται μετά την καταγγελία, σύμφωνα με τις διατάξεις για την εκπλήρωση της συμβατικής παροχής, **αφού για το πριν από την καταγγελία χρόνο ή σύμβαση παραμένει ισχυρή και εξακολουθεί να επιφέρει τα έννομα αποτελέσματα της**.

¹⁰⁴ κενό δικαίου, αναλογία με ΑΚ 396

¹⁰⁵ αναλυτικά για την τροποποιητική καταγγελία βλ. Λεβέντη σ. 93 επ.

3) **Αποζημίωση:** Ο δικαιούμενος σε καταγγελία δεν έχει, κατά κανόνα, υποχρέωση να καταβάλει αποζημίωση στον άλλο¹⁰⁶. Τέτοια υποχρέωση είναι όμως δυνατόν να επιβάλλεται από ειδικές διατάξεις, όπως στη περίπτωση της άκαιρης καταγγελίας (ΑΚ 725 παρ. 2 και ΑΚ 767 παρ. 2) ή για λόγους προστασίας του αντισυμβαλλομένου (π.χ. αξίωση αποζημίωσης του εργαζομένου στην καταγγελία σύμβασης εξαρτημένης εργασίας κατά τους ν. 2112/1920 και 3198/1955).

ε) Σύγκριση ανάκλησης δωρεάς και καταγγελίας

1) Ομοιότητες

Η πρώτη ομοιότητα που παρατηρούμε τόσο με την ανάκληση όσο και με την υπαναχώρηση, είναι ότι πρόκειται για **ένα διαπλαστικό δικαίωμα**, το οποίο ασκείται **με μονομερή δήλωση**, η οποία **είναι απευθυντέα και κατά κανόνα άτυπη**, και παράλληλα εκφράζεται τόσο ρητά όσο και σιωπηρά. Τα αποτελέσματα άσκησης του δικαιώματος εκκινούν **με την περιέλευση της δήλωσης βούλησης στο αντισυμβαλλόμενο μέρος** (εξαιρείται η καταγγελία με προθεσμία).

Επίσης, όπως στην ανάκληση αλλά και στην υπαναχώρηση, η καταγγελία μπορεί να ασκηθεί για λόγους που αναφέρονται **περιοριστικά στο νόμο** (νόμιμη υπαναχώρηση), αλλά παράλληλα σύμφωνα με την αρχή ελευθερίας των συμβάσεων που διέπει όλους του αντισυμβαλλομένους (εξαιρέσεις υφίστανται π.χ. αναγκαστικές συμβάσεις), μπορούν να συμφωνήσουν μεταξύ τους επιπλέον λόγους καταγγελίας, συμβατικούς, οι οποίοι μπορεί να μην έχουν να κάνουν με «σφάλμα» του ενός μέρους.

Η σημαντικότερη ομοιότητα μεταξύ καταγγελίας και ανάκλησης (η υπαναχώρηση όπως είδαμε διαφοροποιείται) έχει να κάνει με **τα αποτελέσματα της άσκησης του δικαιώματος**. Όπως στην ανάκληση, έτσι και στην καταγγελία η άσκηση του δικαιώματος έχει ως αποτέλεσμα τη λύση της σύμβασης, όχι όμως αναδρομικά, **αλλά για το μέλλον, ex nunc**. Η σύμβαση παραμένει ισχυρή για το πριν την καταγγελία διάστημα και κάθε **δικαιοπραξία που πραγματοποιήθηκε βάσει αυτής είναι έγκυρη**, ενώ οι καρποί δεν αναζητούνται. Η ενοχική δικαιοπραξία τερματίζεται αυτοδικαίως και η σχέση μετατρέπεται **σε σχέση εκκαθάρισης** και τα μέρη οφείλουν να αποδώσουν τις παροχές, ήτοι το αντικείμενο της σύμβασης.

¹⁰⁶ ΑΚ 5787 εδ, 2, όμως και ΑΚ 767 παρ. 2 εταιρεία, επίσης άρθρο 29 π.δ. 34/1995 καταγγελία για ιδιόχρηση ή ανοικοδόμηση στην επαγγελματική μίσθωση.

Τέλος, πρέπει να σημειώσουμε ότι, όπως στην ανάκληση δωρεάς **δεν είναι απαραίτητο για το κύρος της ανάκλησης να αναφέρεται ρητώς ο λόγος της ανάκλησης**, αλλά μπορεί να προκύπτει από και εκτός του σώματος αυτής, έτσι και στην καταγγελία δεν είναι απαραίτητο να αναφέρεται ο λόγος. Εξαιρέση προβλέπεται και στις δύο πλευρές όταν αυτή η μη γνώση είναι αντίθετη στη καλή πίστη, καθώς δεν δίνεται στο αντισυμβαλλόμενο μέρος η δυνατότητα να αμυνθεί και να προστατέψει τα έννομα, και συνήθως περιουσιακά, συμφέροντά του.

2) Διαφορές

Η πρώτη διαφορά, αν και λίγη σημασία παρουσιάζει, αλλά χάριν πληρότητας οφείλουμε να την αναφέρουμε, έχει να κάνει με τον τρόπο παρουσίασης των διατάξεων στο σύστημα του ΑΚ. Οι διατάξεις για την ανάκληση δωρεάς βρίσκονται δομημένες στο 13^ο Κεφάλαιο του Ειδικού Ενοχικού, κωδικοποιημένες και συγκεντρωμένες, ενώ αντίθετα για την καταγγελία δεν υπάρχουν γενικές διατάξεις, αλλά αντίθετως είναι διασκορπισμένες στα κεφάλαια του ειδικού ενοχικού ως προβλεπόμενο δικαίωμα σε συγκεκριμένες συμβάσεις.

Στη συνέχεια πρέπει να τονίσουμε ότι, η καταγγελία είναι ένας μονομερής τρόπος λύσης **διαρκών συμβάσεων**, όπως, ενδεικτικά, συμβάσεις μίσθωσης πράγματος και σύμβασης εργασίας, σε αντίθεση με την ανάκληση δωρεάς και την υπαναχώρηση, **οι οποίες αφορούν στιγμιαίες συμβάσεις**, ήτοι δωρεά και πχ πώληση, γεγονός που δικαιολογεί απολύτως το γεγονός ότι επενεργεί για το μέλλον και όχι αναδρομικά.

Μία ακόμα διαφορά, η οποία δικαιολογείται από τη φύση των δικαιοπραξιών με τις οποίες έχουμε να κάνουμε στην εκάστοτε περίπτωση, είναι **η δυνατότητα τροποποιητικής καταγγελίας**. Όπως ήδη αναφέρθηκε πρόκειται για καταγγελία της ως έχουσας σύμβασης και πρόταση για σύναψη νέας με διαφορετικό περιεχόμενο από την προηγούμενη. Η δυνατότητα αυτή «τροποποιητικής ανάκλησης» δεν δόθηκε από τον νομοθέτη στη περίπτωση της δωρεάς, γεγονός το οποίο είναι απολύτως λογικό, **καθώς η δωρεά, στο πλαίσιο της ελευθεριότητας η οποία την χαρακτηρίζει**, δεν αποτελεί ένα προϊόν «αζαρέματος», δηλαδή **το αποτέλεσμα αντιτιθέμενων συμφερόντων**, όπως μία κοινή σύμβαση η οποία αποβλέπει συνήθως σε κάποιο οικονομικό όφελος και από τις δύο πλευρές και χρειάζονται διαπραγματεύσεις, ώστε να φτάνει σε ένα σημείο που η συμφωνία να είναι συμφέρουσα και για τις δύο πλευρές. Αντίθετα, το αντικείμενο της δωρεάς είναι συγκεκριμένο και είναι στη διάθεση του δωρεοδόχου να το αποδεχθεί ή όχι.

Σημαντική διαφορά εντοπίζεται, επί πρόσθετα, στο ότι **η ανάκληση δωρεάς δεν είναι δεκτική ούτε αιρέσεως ούτε προθεσμίας**. Και στην περίπτωση της καταγγελίας, ισχύει ο βασικός κανόνας ότι η μονομερής άσκηση διαπλαστικού δικαιώματος υπό αίρεση, δεν γίνεται δεκτή, όχι διότι κάτι τέτοιο απαγορεύεται ρητά από κάποια διάταξη νόμου, **αλλά διότι θεωρείται ότι δημιουργεί μη ανεκτή αβεβαιότητα στον αποδέκτη της δήλωσης ως προς το αν επέρχεται η διάπλαση, στη προκείμενη περίπτωση ως προς τον αν και πότε λήγει η σύμβαση**. Αν όμως, στη περίπτωση της καταγγελίας, δεν δημιουργείται στον αποδέκτη αβεβαιότητα, όταν δηλαδή η πλήρωση της αίρεσης εξαρτάται από τη δική του βούληση ή από γεγονός το οποίο εντάσσεται στη δική του σφαίρα επιρροής, είναι επιτρεπτή η αίρεση. Στη περίπτωση της ανάκλησης δωρεάς δεν δίνεται τέτοια δυνατότητα.

Επίσης, όσον αφορά το θέμα της προθεσμίας, ήδη ανέφερα ότι στην ανάκληση δωρεάς δεν χωρεί προθεσμία. Από την άλλη πλευρά, **βασικό γνώρισμα της καταγγελίας είναι ο διαχωρισμός της σε απρόθεσμη καταγγελία και σε καταγγελία με προθεσμία**, όπως αναφέρθηκε ανωτέρω. Η απρόθεσμη καταγγελία συμπίπτει με την ανάκληση, ως προς τον χρόνο έναρξης των αποτελεσμάτων της, αντίθετα στη περίπτωση της καταγγελίας με προθεσμία, τα αποτελέσματα εκκινούν μετά την επίδοση της δήλωσης βούλησης, δηλαδή μετά το χρονικό διάστημα της προθεσμίας που είτε αναφέρεται ρητά στο νόμο είτε όρισαν τα μέρη με όρο στη μεταξύ τους σύμβαση.

Μία ακόμα διαφορά της καταγγελίας, ως μονομερής τρόπος λύσης μίας σύμβασης, και της ανάκλησης δωρεάς, αλλά όχι από την υπαναχώρηση με την οποία συμπίπτουν ως προς αυτό, έχει να κάνει με τον τρόπο άσκησης του δικαιώματος, **όταν φορείς αυτού είναι πλείονες του ενός ατόμου**. Συγκεκριμένα, όπως έχει ήδη αναφερθεί, στην ανάκληση μπορεί να ασκήσει το δικαίωμα ένας από τους δικαιούχους ως προς τον έναν δωρεοδόχο, και τα αποτελέσματα να εκτείνονται στην αντίστοιχη μερίδα. Αντίθετα, στην καταγγελία, εφαρμόζεται αναλογικά η ΑΚ 396 παρ. 1 της υπαναχώρησης, στην οποία προβλέπεται ότι **αν στη σύμβαση οι συμβαλλόμενοι είναι περισσότεροι, το δικαίωμα της υπαναχώρησης απαιτείται να ασκηθεί από όλους κατά όλων**.

3) Αποτέλεσμα σύγκρισης

Συνοπτικά, όπως μπορούμε να διακρίνουμε από τα όσα αναφέρθηκαν ανωτέρω το δικαίωμα της ανάκλησης δωρεάς σε σχέση με το δικαίωμα της καταγγελίας παρουσιάζουν κάποιες ομοιότητες, σημαντικότερη **από την οποία η μελλοντική ενέργεια** (όχι αναδρομική) των

αποτελεσμάτων άσκησής τους, αλλά πέρα από αυτό, και τον παρόμοιο τρόπο άσκησης τους, βλέπουμε ότι οι διαφορές είναι περισσότερες Αυτό οφείλεται, όπως άλλωστε σημειώθηκε και στη περίπτωση της υπαναχώρησης, στην ιδιαιτερότητα της σύμβασης δωρεάς, σε σχέση με όλες τις αμφοτεροβαρείς συμβάσεις πόσο μάλλον με τις διαρκείς συμβάσεις, **οι οποίες αποβλέπουν στη διαμόρφωση, διάπλαση και λειτουργία τελείως διαφορετικών έννομων σχέσεων**, με αυτή της δωρεάς.

Οι διαρκείς συμβάσεις είναι ένα ιδιαίτερα σημαντικό κομμάτι του ενοχικού δικαίου, το οποίο τείνει κατά κάποιο τρόπο να αυτονομείται, αφού διέπεται σε μεγάλο βαθμό από δικούς του κανόνες, υποβάλλονται δηλαδή σε ρύθμιση αποκλίνουσα από εκείνη των άλλων ενοχών. Λόγος απόκλισης, της καταγγελίας από τους λοιπούς τρόπους μονομερούς λύσης της σύμβασης, είναι κυρίως ότι η διάρκεια της παροχής του οφειλέτη προς τον δανειστή δημιουργεί συνήθως ιδιαίτερη **σχέση εμπιστοσύνης** μεταξύ τους και επομένως νέα προβλήματα, πχ για τον τρόπο εκπλήρωσης, την αδυναμία παροχής, τους λόγους απόσβεσης κτλ και ότι η διάρκεια δημιουργεί τετελεσμένα **γεγονότα μη αναστρέψιμα ή δυσχερώς αναστρέψιμα** ως προς το μέρος της σύμβασης που εκτελέστηκε.

3. ΑΚΥΡΩΣΗ

Έννοια – Λόγοι ακύρωσης – Άσκηση του δικαιώματος – Αποτελέσματα – Απόσβεση του δικαιώματος – Σύγκριση με ανάκληση (Ομοιότητες – Διαφορές) – Αποτελέσματα σύγκρισης

Ο τρίτος τρόπος μονομερούς λύσης της σύμβασης που θα μελετήσουμε είναι ένας από τους πρώτους τρόπους που διδάσκονται οι σπουδαστές του αστικού δικαίου και ανήκει στην ύλη των γενικών αρχών, καθώς αποτελεί θεμέλιο λίθο του δικαίου των συμβάσεων.

α) Έννοια

Ακυρώσιμη είναι η δικαιοπραξία, η οποία λόγω ορισμένου ελαττώματός της μπορεί να ακυρωθεί με την έκδοση σχετικής δικαστικής απόφασης. Μέχρι λοιπόν τη στιγμή αυτή της ακύρωσης με τελεσίδικη απόφαση του δικαστηρίου, όπως θα δούμε αναλυτικότερα στη συνέχεια, η δικαιοπραξία υπάρχει και επιφέρει όλα τα έννομα αποτελέσματα μίας απολύτως έγκυρης δικαιοπραξίας

β) Λόγοι ακύρωσης

Οι λόγοι που καθιστούν μία σύμβαση ακυρώσιμη είναι το γνωστό στο νομικό κόσμο **τρίπτυχο της πλάνης, απάτης και απειλής**. Δε θεωρώ σκόπιμο να προβώ σε μία εξαντλητική ανάλυση των ως άνω λόγων, καθώς είναι κάτι παραπάνω από γνωστά, γι' αυτό μία συνοπτική αναφορά, χάριν πληρότητας, θεωρώ ότι πρέπει να αρκεί.

Στο σημείο αυτό να σημειώσω ότι οι ως άνω λόγοι αποτελούν τα ελαττώματα της δήλωσης ή της βούλησης των συναλλασσομένων, ήτοι είτε υπάρχει διάσταση μεταξύ της βούλησης και της δήλωσης, είτε κατά τη διαδικασία σχηματισμού της βούλησης παρεισέφεραν παράγοντες, οι οποίοι με κάποιο τρόπο αλλοίωσαν την ελεύθερη διαμόρφωση της βούλησης.

1) Πλάνη: **Πρόκειται για την εσφαλμένη γνώση ή μη συνειδητή άγνοια της πραγματικότητας, με αποτέλεσμα να υπάρχει διάσταση μεταξύ της πραγματικότητας και της παράστασης που έχει για αυτή το άτομο (το μέρος) που πλανάται**¹⁰⁷.

Ως πραγματικότητα εννοούνται τα διάφορα αντικείμενα και οι ιδιότητες τις οποίες διαθέτουν, καθώς και οι διάφορες σχέσεις, οι ανθρώπινες πράξεις και τα γεγονότα, ανεξαρτήτως του χρονικού διαστήματος στο οποίο αναφέρονται, ήτοι στο παρελθόν, παρόν ή μέλλον.

Η πλάνη διακρίνεται **σε πλάνη στη δήλωση και σε πλάνη στη βούληση**¹⁰⁸. Στη πρώτη περίπτωση η δήλωση βούλησης **δεν ανταποκρίνεται στο πραγματικό περιεχόμενο της βουλήσεως του δηλούντος**, ήτοι υπάρχει μία ακούσια διάσταση μεταξύ δήλωσης και βούλησης, και στη δεύτερη περίπτωση **η βούληση θα είχε σχηματιστεί με διαφορετικό τρόπο και κατεύθυνση αν δεν είχε εμφιλοχωρήσει η πλάνη**.

Η πλάνη ορίζεται στον ΑΚ στα άρθρα 140 – 144. Συνοπτικά, αναφέρουμε ότι βασικό στοιχείο για την ακύρωση μίας σύμβασης λόγω πλάνης **είναι το ουσιώδες αυτής**¹⁰⁹. Σύμφωνα με την ΑΚ

¹⁰⁷ Απόστολος Γεωργιάδης, Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2007, σελ. 395

¹⁰⁸ εναλλακτικά πλάνη ως προς τα παραγωγικά αίτια της βουλήσεως

¹⁰⁹ ΑΠ 943/2006: « Από τα άρθρα 140, 141, 142 και 154 επ. του ΑΚ προκύπτει ότι αν κατά την κατάρτιση της δικαιοπραξίας η δήλωση δεν συμφωνεί, από ουσιώδη πλάνη, με τη βούληση του δηλούντος, αυτός έχει το δικαίωμα να ζητήσει την ακύρωση της δικαιοπραξίας. Είναι δε ουσιώδης η πλάνη, όταν αναφέρεται σε σημείο ή ιδιότητα του προσώπου ή του πράγματος τέτοιας σπουδαιότητας για την όλη δικαιοπραξία, ώστε, αν ο πλανηθείς γνώριζε την πραγματική κατάσταση, δεν θα επιχειρούσε τη

141, ουσιώδης είναι η πλάνη όταν αφορά ένα σημείο τόσο σπουδαίο για την όλη δικαιοπραξία, ώστε αν το πρόσωπο γνώριζε τη πραγματική κατάσταση, δεν θα επιχειρούσε τη δικαιοπραξία. Επομένως, τα κριτήρια που τίθενται για τον χαρακτηρισμό της πλάνης ως ουσιώδους ή μη είναι **ένα αντικειμενικό και ένα υποκειμενικό**. Το αντικειμενικό έχει να κάνει με τη σπουδαιότητα του σημείου που αφορά, το οποίο κρίνεται με βάση τις εκτιμήσεις του μέσου συναλλασσομένου στον συγκεκριμένο τομέα συναλλαγής. Το υποκειμενικό στοιχείο από την άλλη, αν δηλαδή ο συναλλασσόμενος θα προέβαινε στη σύναψη της σύμβασης, αν γνώριζε την πραγματικότητα, αναζητείται με βάση την υποθετική βούληση του συγκεκριμένου δικαιοπρακτούντος.

2) Απάτη: Πρόκειται για τη **δόλια παραπλάνηση άλλου σε δήλωση βούλησης**.¹¹⁰ Λέγοντας παραπλάνηση εννοούμε τη συμπεριφορά με την οποία προκαλείται στον δηλούντα πλάνη ή ενισχύεται ή διατηρείται η πλάνη στην οποία ήδη βρίσκεται ο ίδιος. Αυτή μπορεί να πραγματοποιηθεί με διάφορους τρόπους, όπως με την παράσταση ψευδών γεγονότων ως αληθινών, με ατελή ανακοίνωση αληθινών περιστατικών, με απόκρυψη ή αποσιώπηση της αλήθειας¹¹¹ κλπ. Επιπλέον, ο εξαπατήσας πρέπει να είχε πρόθεση να παραπλανήσει τον δηλούντα γνωρίζοντας ο ίδιος το ψευδές των γεγονότων που παρουσίασε ή την εν γένει παραποίηση. Επομένως, απαιτείται δόλος, έστω και ενδεχόμενος, και δεν αρκεί η αμέλεια.

3) Απειλή: Σύμφωνα με τα άρθρα ΑΚ 150 και 151, **απειλή είναι η παράνομη ή αντίθετη προς τα χρηστά ήθη εξαγγελία σπουδαίου και άμεσου κακού για την προσωπικότητα και την περιουσία του απειλούμενου ή των στενότατα συνδεδεμένων με αυτόν προσώπων, η επέλευση του οποίου εξαρτάται από τη βούληση του εξαγγέλλοντος**. Στην περίπτωση αυτή, η βούληση του δηλούντος δεν διαμορφώνεται ελεύθερα, αλλά κατόπιν άσκησης ψυχολογικής βίας, της λεγόμενης vis compulsive.

Λέγοντας εξαγγελία κακού εννοούμε τη γνωστοποίηση στον απειλούμενο με τον προφορικό λόγο, εγγράφως, με χειρονομίες ή με οποιονδήποτε άλλον τρόπο, **ότι θα επέλθει βλάβη στα**

δικαιοπραξία. Επί ακινήτου, τέτοια ιδιότητα αποτελεί και το άρτιο και οικοδομήσιμο αυτού, αν η ιδιότητα αυτή επιδρά αμέσως στην αξία αυτού».

¹¹⁰ ΑΚ 147 εδ. α'

¹¹¹ στην περίπτωση αυτή υπάρχει απάτη μόνο αν υπήρχε υποχρέωση να αποκαλύψει την αλήθεια από το νόμο είτε από τη καλή πίστη και τα συναλλακτικά ήθη

αγαθά του (ή στα αγαθά κάποιου στενού του προσώπου), όπως η ζωή, η σωματική ακεραιότητα, η ελευθερία, η τιμή και η περιουσία.

Το εξαγγελλλόμενο αυτό κακό πρέπει **να είναι άμεσο και επικείμενο**, όχι δηλαδή να αναμένεται να πραγματοποιηθεί κάποια στιγμή στο απώτερο μέλλον, έτσι ώστε να είναι δυνατόν να αποφευχθεί αν κληθεί η αρμόδια αρχή π.χ. αστυνομία, πυροσβεστική. Ο κίνδυνος πρέπει να είναι πραγματικός ή τουλάχιστον ο απειληθείς να το θεωρεί πραγματικό, έστω και αν αυτό δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Επιπλέον, η απειλή αυτή πρέπει να προκαλεί φόβο σε γνωστικό άνθρωπο, ήτοι να είσαι σοβαρή προκαλώντας μία κατάσταση έντονης ανησυχίας για τη τύχη των αγαθών που απειλούνται.

Η απειλή είναι παράνομη, όταν το εξαγγελλλόμενο κακό αντίκειται σε κάποια διάταξη νόμου, ανεξάρτητα από το εάν ο απειλούμενος έχει υποχρέωση να προβεί στη συγκεκριμένη δήλωση βούλησης και σκοπός της είναι ο εξαναγκασμός σε δήλωση βούλησης ορισμένου περιεχομένου¹¹².

γ) Άσκηση του δικαιώματος

Το διαπλαστικό δικαίωμα, για την επίκληση της ακύρωσης μίας σύμβασης, ασκείται μόνο με **αγωγή, ανταγωγή ή ένσταση**¹¹³. Τη θέση του ενάγοντα κατέχει αποκλειστικά ο πλανηθείς, απατηθείς και απειληθείς, καθώς και οι κληρονόμοι του· σε κάθε περίπτωση αποκλείονται οι ειδικοί διάδοχοι του, εκτός και αν μεταβιβάστηκε αυτούσια η συμβατική σχέση, την οποία συμπεριλαμβάνεται και η ακυρώσιμη σύμβαση. Εναγόμενος φυσικά θα είναι το αντισυμβαλλόμενο μέρος που προέβη στις ως άνω παράνομες πράξεις, και οι κληρονόμοι του¹¹⁴.

¹¹² ΑΠ 834/2011: « Για την στοιχειοθέτηση όμως της απειλής, πρέπει το απειλούμενο κακό να εξαρτάται αμέσως ή εμμέσως από τη βούληση του απειλούντος, περίπτωση η οποία κατά νόμο δεν συντρέχει, εάν το απειλούμενο κακό οφείλεται σε άλλη αιτία και γίνεται απλώς εκμετάλλευση του ήδη υπάρχοντος φόβου για την επέλευση αυτού, οπότε η καταρτιθείσα δικαιοπραξία δεν είναι ακυρώσιμη λόγω απειλής, αλλά πιθανόν άκυρη, ως αντιβαίνουσα στις ρυθμίσεις των άρθρων 178 και 179 ΑΚ, εφόσον βεβαίως συντρέχουν οι προϋποθέσεις εφαρμογής τους..με βάση τα προεκτεθέντα σε αυτήν πραγματικά περιστατικά, το απειλουμένο κακό (...) δεν εξαρτάτο αμέσως ή εμμέσως από τη βούληση των εκπροσώπων της εναγομένης εταιρείας, αλλά οφειλόταν σε εξωγενείς παράγοντες, των οποίων έγινε, κατά τα εκτιθέμενα, εκμετάλλευση από τους εκπροσώπους της εναγομένης...».

¹¹³ Υποσημείωση βλ. Καργάδο, Η κατ' ένσταση προβολή της ακυρωσίας Δ 1979, 205

¹¹⁴ όχι οι ειδικοί διάδοχοι

Η ακύρωση λοιπόν της σύμβασης λόγω πλάνης, απάτης ή απειλής θα επέλθει με την τελεσίδικη δικαστική απόφαση επί της αγωγής (ή ανταγωγής ή ένστασης). Η απόφαση αυτή του δικαστηρίου είναι **διαπλαστική και ισχύει έναντι όλων**.

δ) Αποτελέσματα

Η δικαστική απόφαση περί ακύρωσης της συμβάσεως έχει ως αποτέλεσμα την εξομοίωσή της με την εξυπαρχής άκυρη, ήτοι η σύμβαση ακυρώνεται αυτοδικαίως και αναδρομικώς και θεωρείται σαν να μην πραγματοποιήθηκε ποτέ ¹¹⁵.

Παράλληλα, αναζητούνται οι παροχές που εκπληρώθηκαν και αίρονται οι υποχρεώσεις για το μέλλον. Η ακύρωση μπορεί να είναι και μερική, δηλαδή να αφορά και να πλήττει ένα μέρος μόνο της δικαιπραξίας, αν και θα πρέπει να έχουμε υπόψη μας στη περίπτωση αυτή την διάταξη της ΑΚ 181 και την τυχόν εφαρμογή της.

Όσον αφορά τους τρίτους, οι οποίοι συναλλάχθηκαν με τους συμβαλλόμενους βάσει της άκυρης πλέον σύμβασης, ο ΑΚ δεν περιέχει κάποια διάταξη για την προστασία της, ειδικά δε των καλόπιστων, οι οποίοι είναι πιθανό να απέκτησαν και δικαιώματα. Η ΑΚ 184 προσφέρει μονάχα προστασία στους τρίτους που απέκτησαν εμπράγματα δικαιώματα, παραπέμποντας σε ειδικές διατάξεις τόσο για τα κινητά (ΑΚ 1036), όσο και για τα ακίνητα (ΑΚ 1203 και 1204).

Τέλος, ο ΑΚ για καθένα από τους λόγους ακύρωσης μίας δικαιπραξίας, προβλέπει δικαίωμα **αποζημίωσης** ως εξής:

αα) Στη περίπτωση της πλάνης υπάρχει υποχρέωση ανόρθωσης της ζημίας που προκλήθηκε από την ακύρωση, στη περίπτωση που ο πλανηθείς ακυρώσει τη δήλωση βουλήσεως **διαψεύδοντας με αυτόν τον τρόπο την εμπιστοσύνη του δέκτη της δηλώσεως**, ο οποίος μπορεί λόγω αυτού να υφίσταται διάφορες ζημιές, όπως αρχικά τις δαπάνες τις οποίες πραγματοποίησε για τη σύναψη ή την εκπλήρωση της σύμβασης¹¹⁶, οι οποίες τώρα προφανώς καθίστανται μάταιες. Είναι επίσης πιθανόν ο δέκτης της ελαττωματικής δήλωσης να απέρριψε κάποια άλλη πρόταση, την οποία και θα είχε καταρτίσει αν δεν πίστευε στην εγκυρότητα της σύμβασης που στη

¹¹⁵ Γίνεται δεκτό ότι στις διαρκείς συμβάσεις, λόγω του ευαίσθητου και ιδιαίτερου χαρακτήρα τους, όπως ανέφερα ανωτέρω, δεν εφαρμόζεται η αναδρομικότητα αυτή, καθώς η έννομη σχέση έχει ήδη εκκινήσει να λειτουργεί στη πράξη, και έτσι η απόφαση ενεργεί μόνο για το μέλλον.

¹¹⁶ π.χ. έξοδα ταξιδιού, αμοιβή δικηγόρου, έξοδα συσκευασίας και μεταφοράς

συνέχεια ακυρώθηκε. Πρόκειται επομένως για το λεγόμενο **διαφέρον εμπιστοσύνης και αρνητικό ενδιαφέρον**¹¹⁷.

ββ) Όσον αφορά την ακύρωση λόγω **απάτης**, σύμφωνα με την ΑΚ 149 εδ. α', εκείνος που απατήθηκε έχει το δικαίωμα, παράλληλα με την ακύρωση της δικαιοπραξίας, **να ζητήσει και αποζημίωση για την ανόρθωση κάθε ζημιάς, κατά τις διατάξεις για την αδικοπραξία**¹¹⁸. Σύμφωνα με τη κρατούσα άποψη, και στην περίπτωση αυτή, ο απατηθείς θα ζητήσει το **διαφέρον εμπιστοσύνης ή αρνητικό ενδιαφέρον**, δηλαδή ό,τι θα είχε αν δεν έδειχνε εμπιστοσύνη στον αντισυμβαλλόμενο του, καθώς και κάθε περαιτέρω ζημία επειδή επιχείρησε τη συγκεκριμένη σύμβαση¹¹⁹. Στη περίπτωση που ο εξαπατήσας είναι ανίκανος για καταλογισμό, οφείλει εύλογη αποζημίωση σύμφωνα με την ΑΚ 918¹²⁰.

γγ) Όσα αναφέρθηκαν ως άνω για την περίπτωση **της απάτης ισχύουν και για την απειλή, σύμφωνα με την ΑΚ 152**. Επιπλέον, αξίζει να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με την επόμενη διάταξη, αυτή της ΑΚ 153, όποιος εξαναγκάστηκε με απειλή που ασκήθηκε από τρίτον, να απευθύνει δήλωση βουλήσεως σε άλλον, αν ακυρωθεί για τον λόγο αυτό η δήλωση, μπορεί κατά τις περιστάσεις να υποχρεωθεί να αποζημιώσει τον άλλον, αν αυτός ούτε γνώριζε ούτε όφειλε να γνωρίζει την απειλή.

ε) Απόσβεση δικαιώματος

¹¹⁷ Περιορισμοί δικαιώματος αποζημίωσης: ΑΚ 145 παρ. 1 το διαφέρον εμπιστοσύνης δεν μπορεί να υπερβαίνει το διαφέρον από την έγκυρη δικαιοπραξία και ΑΚ 145 παρ.2 η υποχρέωση για αποζημίωση αποκλείεται, αν αυτός που ζημιώθηκε γνώριζε ή όφειλε να γνωρίζει τη πλάνη

¹¹⁸ ΑΚ 914 επ.

¹¹⁹ Αντίθετα, δεν καλύπτεται ότι θα είχε ο απατηθείς, εάν τα ψευδή γεγονότα ήταν αληθή, δηλαδή το διαφέρον εκπλήρωσης

¹²⁰ ΑΠ 373/2008: « Κατά τη διάταξη του άρθρου 149 εδ. α' και εδ. β' του ΑΚ, εκείνος που απατήθηκε έχει δικαίωμα, παράλληλα με την ακύρωση της δικαιοπραξίας, να ζητήσει και την ανόρθωση κάθε άλλης ζημιάς, σύμφωνα με τις διατάξεις για τις αδικοπραξίες. Επίσης, έχει δικαίωμα να αποδεχθεί τη δικαιοπραξία και να ζητήσει μόνο την ανόρθωση της ζημιάς. Από την προαναφερθείσα διάταξη, η απάτη αντιμετωπίζεται στο δίκαιο υπό δύο έννοιες, ήτοι: α) ως λόγος που καθιστά ελαττωματική τη βούληση του απατηθέντος, εξαιτίας της οποίας δικαιούται να ζητήσει την ακύρωση της δήλωσής του, και β) ως αδικοπρακτική συμπεριφορά του απατησαντος, η οποία γεννά εις βάρος του υποχρέωση αποζημίωσης κατά το άρθρο ΑΚ 914. Και στις δυο περιπτώσεις, απάτη είναι η δόλια χρήση μέσων ή τεχνασμάτων, που κατατείνει μέσω της δόλιας παράστασης ψευδών γεγονότων ως αληθινών, ή της δόλιας αποσιώπησης αληθινών γεγονότων, στην πρόκληση ή τη διατήρηση πεπλανημένης αντίληψης».

Στον ΑΚ προβλέπονται δύο τρόποι απόσβεσης του δικαιώματος ακύρωσης μίας δικαιοπραξίας Σύμφωνα με την ΑΚ 156, **είναι δυνατή η παραίτηση του δικαιούχου, ρητή ή σιωπηρή, η οποία επιφέρει και την απόσβεση του δικαιώματος.** Παραίτηση εκ των προτέρων από το δικαίωμα δεν είναι δυνατή, καθώς απαραίτητη προϋπόθεση για την έγκυρη παραίτηση είναι η γνώση του λόγου ακύρωσης. Αξίζει να σημειωθεί ότι η δήλωση παραίτηση δεν είναι απαραίτητο να απευθυνθεί στο άλλο μέρος.

Δεύτερος τρόπος, σύμφωνα με την ΑΚ 157 εδ. α', **η πάροδος 2ετούς αποσβεστικής προθεσμίας,** η οποία εκκινεί από την επόμενη ημέρα από την κατάρτιση της δικαιοπραξίας. Αν ο λόγος για την ακύρωση της δικαιοπραξίας εξακολούθησε και μετά την κατάρτισή της, η ως άνω αποσβεστική προθεσμία εκκινεί με την άρση της κατάστασής αυτής. Όμως σε κάθε περίπτωση δεν είναι δυνατή η ακύρωση μετά τη πάροδο είκοσι ετών από την κατάρτιση της δικαιοπραξίας, η οποία αποτελεί και την αποκλειστική προθεσμία.

Με την απόσβεση του δικαιώματος ισχυροποιείται οριστικά η σύμβαση και είναι αδύνατη η προσβολή της στο μέλλον ως προς το συγκεκριμένο ελάττωμα, όχι όμως και τυχόν άλλα, όπως παραδείγματος χάριν λόγω ανηθικότητας¹²¹.

στ) Σύγκριση ανάκλησης δωρεάς με ακύρωση σύμβασης

1) Ομοιότητες

Ξεκινώντας λοιπόν, για άλλη μία φορά, από τις ομοιότητες μεταξύ της ακύρωσης των συμβάσεων και την ανάκληση της δωρεάς, έχω να σημειώσω ότι το πρώτο πράγμα που μπορεί να διακρίνει ο μελετητής είναι ότι και στις δύο περιπτώσεις ο νομοθέτης, γνωρίζοντας την τεράστια σημασία των θεμάτων αυτών, φρόντισε να αφιερώσει δύο μέρη από τον ΑΚ, για την αντιμετώπιση τους **και μάλιστα προέβλεψε συγκεκριμένους λόγους για τους οποίους μπορούν να ασκηθούν τα δύο δικαιώματα.** Όπως ακριβώς, η ανάκληση μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο για συγκεκριμένα αναφερόμενους, στο νόμο, λόγους, όπως αχαριστία, θανάτωση κτλ, έτσι η ακύρωση της (ακυρώσιμης) σύμβασης¹²² μπορεί να ζητηθεί αποκλειστικά για πλάνη, απάτη ή απειλή.

¹²¹ ΑΚ 178

¹²² προσοχή διαχωρισμός από την άκυρη δικαιοπραξία

Επίσης, και στις δύο περιπτώσεις, αλλά και στην υπαναχώρηση και στην καταγγελία, όπως ήδη είδαμε, τα δικαιώματα, τα οποία έχουν ως αποτέλεσμα τη μονομερή λύση μίας σύμβασης, είναι **όλα διαπλαστικά**, καθώς μεταβάλλουν μονομερώς το νομικό περιβάλλον και διαμορφώνουν μία νέα έννομη κατάσταση μεταξύ των μερών αλλά και των λοιπών.

Δύο ακόμα ομοιότητες παρατηρούμε στο πεδίο της **απόσβεσης του δικαιώματος**. Αρχικά, όπως αναφέραμε είναι δυνατή η **παραίτηση** από το δικαίωμα της ανάκλησης της δωρεάς, **μόνο μετά τη γέννηση του σχετικού δικαιώματος και όχι εκ των προτέρων**, κατά τη σύναψη π.χ. τη σύναψη της δωρεάς. Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση της ακυρότητας, καθώς η παραίτηση είναι δυνατή όχι μόνο μετά τη γέννηση του δικαιώματος, αλλά μετά τη γνώση του λόγου γέννησης του δικαιώματος. Κρίνεται ορθή αυτή η ερμηνεία, καθώς σε διαφορετική περίπτωση οι συναλλασσόμενοι θα έρχονταν αντιμέτωποι με μία υπέρμετρη δέσμευση της ελευθερίας τους, καθώς θα ήταν αναγκασμένοι να παραμείνουν στις ως άνω συμβατικές σχέσεις χωρίς τη θέλησή τους, ενώ έχει αρθεί πλήρως η θέση τους. Επιπλέον, προβλέπεται και στις δύο περιπτώσεις **σύντομη αποσβεστική προθεσμία** για την άσκηση του δικαιώματος και συγκεκριμένα για την ανάκληση ετήσια, ενώ για την ακυρωσία 2ετής, κάτι το οποίο φαντάζει λογικό υπό την σκοπιά της ανάγκης για ασφάλεια στις συναλλαγές.

2) Διαφορές

Όπως γίνεται αντιληπτό ήδη από την σύντομη περιγραφή της φύσης και της διαδικασίας της ακυρώσιμης σύμβασης, υπάρχουν αρκετές διαφορές σε σχέση με την ανάκληση δωρεάς.

Αρχικά, όπως σημειώσαμε και στις ομοιότητες, και στις δυο περιπτώσεις ο ΑΚ μας δίνει τους λόγους για τους οποίους μπορούν να ασκηθούν τα υπό εξέταση δικαιώματα. Ωστόσο, στη περίπτωση της ανάκλησης, οι συμβαλλόμενοι, σύμφωνα με την αρχή της ελευθερίας των συμβάσεων, **μπορούν να συμφωνήσουν και άλλους λόγους**, οι οποίοι μπορούν να δικαιολογήσουν την ανάκληση, σε αντίθεση με την ακύρωση που δεν προβλέπεται κάποια τέτοια δυνατότητα, **αλλά οι λόγοι αναφέρονται αποκλειστικά**¹²³ (πλάνη, απάτη, απειλή).

Πολύ σημαντική διαφορά εντοπίζεται στον τρόπο άσκησης των δύο δικαιωμάτων. **Η ανάκληση, όπως ξέρουμε ασκείται εξώδικα ή δικαστικά (αγωγή, προτάσεις), ενώ η ακύρωση**

¹²³ Αν και υπάρχουν απόψεις που θεωρούν τις διατάξεις περί πλάνης, ενδοτικού δικαίου και όχι αναγκαστικού.

αποκλειστικά δικαστικά με αγωγή, ανταγωγή ή ένταση. Στην ανάκληση αρκεί απλά η γνωστοποίηση στο συμβαλλόμενο μέρος της ανάκλησης, αλλά στην περίπτωση της ακυρώσιμης δικαιοπραξίας **απαιτείται δικαστική απόφαση και μάλιστα τελεσίδικη.**

Η αυστηρότητα του τρόπου άσκησης του δικαιώματος δικαιολογείται πλήρως λόγω της σημαντικότητας των αποτελεσμάτων της, **καθώς σε αντίθεση με την ανάκληση της δωρεάς όπου ο τερματισμός της σύμβασης αφορά το μέλλον, ήτοι ex nunc, στην ακυρώσιμη δικαιοπραξία, η σύμβαση ανατρέπεται πλήρως, ex tunc, εξομοιώνεται με την εξαρχής άκυρη και είναι σαν να μην υπήρχε ποτέ.** Η λειτουργία της αυτή πραγματοποιείται αυτοδικαίως από την απόφαση του δικαστηρίου.

Μία ακόμα διαφορά εντοπίζουμε στο γεγονός ότι **η αγωγή για την ακύρωση μίας σύμβασης μπορεί να ασκηθεί από τους κληρονόμους του συναλλασσόμενου,** σε αντίθεση με την ανάκληση δωρεάς, η οποία είναι δικαίωμα προσωποπαγές και αμεταβίβαστο και μόνο κατ' εξαίρεση μπορεί να μεταβιβαστεί στους κληρονόμους, π.χ. στην περίπτωση θανάτωσης του δωρητή ή όταν ο δωρητής έχει αποστείλει εξώδικη δήλωση με την οποία εκφράζει τη βούληση για την ανάκληση και στη συνέχεια οι μετέπειτα κληρονόμοι του νομιμοποιούνται να ασκήσουν αγωγή καταδίκης σε δήλωση βούλησης ή αδικαιολόγητου πλουτισμού για την απόδοση του δωρηθέντος.

Τέλος, στη περίπτωση της ακυρώσιμης δικαιοπραξίας προβλέπονται και στους τρεις λόγους ακύρωσης, αποζημίωση, ενώ αντίθετα κάτι τέτοιο δεν προβλέπεται στην ανάκληση της δωρεάς¹²⁴.

3) Αποτελέσματα σύγκρισης

Όπως διαπιστώνεται, από την ως άνω σύγκριση και παράθεση των ομοιοτήτων και των διαφορών των δύο δικαιωμάτων, οι διαφορές τους είναι αξιολογικές

Η θεμέλιος λίθος της διαφοροποίησης τους έγκειται, κατ' εμέ, **στον τρόπο άσκησης του δικαιώματος.** Ο νομοθέτης θέλοντας να διευκολύνει τον δωρητή, ώστε να αποφύγει πολυδάπανες και χρονοβόρες διαδικασίες, αρκέστηκε σε μία μονομερή απευθυντέα δήλωση προς τον δωροεodόχο για την ανάκληση της δωρεάς. Από την άλλη στην περίπτωση της ακυρώσιμης δικαιοπραξίας απαιτείται **δικαστική επιδίωξη του δικαιώματος και δικαστική απόφαση**

¹²⁴ βλ. σελ. 42 για εξαίρεση

τελεσίδικη. Στη Γερμανία αντιθέτως η δήλωση ακύρωσης της ακυρώσιμης δικαιοπραξίας γίνεται εξώδικα.

Ο πρώτος λόγος για τον οποίο, ο νομοθέτης ορθά επέλεξε την διαφοροποίηση αυτή, έχει σαφώς να κάνει **με τη βαρύτητα των αποτελεσμάτων της κήρυξης μιας σύμβασης ως άκυρη**, καθώς αυτή εκμηδενίζεται, ανατρέπεται πλήρως και πολλές έννομες σχέσεις που είχαν δημιουργηθεί πλέον βρίσκονται σε μία μετέωρη κατάσταση νομικής ακροβασίας.

Αν λάβουμε μάλιστα υπόψη μας τη φύση των συμβάσεων που μπορεί να είναι υπό ακύρωση, όπως πώληση, μίσθωση, οι οποίες είναι ιδιαίτερες μεγάλης σημασίας και κυρίως οικονομικής, είναι λογικό η κρίση για την ανατροπή της να πρέπει να γίνει από τη δικαιοσύνη και όχι από το ένα συμβαλλόμενο μέρος. Άλλωστε, θα ήταν ιδιαίτερος επικίνδυνος **για την ασφάλεια των συναλλαγών** να μπορούσε ο ένας συμβαλλόμενος απλά να υποστηρίξει τη πλάνη του και να λύσει μονομερώς τη σύμβαση, καθώς κάθε συναλλαγή, η οποία εν τέλει δεν ήταν προσοδοφόρα ή όσο προσοδοφόρα αναμενόταν, θα μπορούσε να ανατραπεί από το ένα εκ των δύο μερών. Κατ' επέκταση θα εκκινούσε ένας φαύλος κύκλος από δίκες όπου ο αντισυμβαλλόμενος θα προσπαθούσε να αποδείξει ότι δεν συντρέχει λόγος ακύρωσης, συνεπώς ότι η δικαιοπραξία δεν είναι ακυρώσιμη αλλά έγκυρη.

4) ΑΠΡΟΟΠΤΗ ΜΕΤΑΒΟΛΗ ΤΩΝ ΣΥΝΘΗΚΩΝ – ΑΝΑΤΡΟΠΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΠΡΑΚΤΙΚΟΥ ΘΕΜΕΛΙΟΥ

Έννοια – Προϋποθέσεις – Τρόπος άσκησης του δικαιώματος – Συνέπειες της ανατροπής – Αποκλεισμός εφαρμογής – Σύγκριση με ανάκληση (Ομοιότητες – Διαφορές) – Αποτελέσματα σύγκρισης

Η αρχή του *pacta sunt servanda* συναρτάται με την αρχή της αυτονομίας της ιδιωτικής βούλησης, από την οποία απορρέει και η αυτοδέσμευση του προσώπου και η ευθύνη του για την εκπλήρωση των δικαιοπρακτικών – συμβατικών του ενοχών.

Υπάρχουν όμως κάποιες περιπτώσεις, όπου η άκαμπτη εφαρμογή της αρχής *pacta sunt servanda* οδηγεί σε αδικίες, οι οποίες δεν μπορούν να γίνουν ανεκτές από την έννομη τάξη, καθώς έχουν αλλάξει άρδην οι συνθήκες κάτω από τις οποίες λειτούργησαν οι αντισυμβαλλόμενοι, χωρίς

μάλιστα να είχαν τη δυνατότητα να παρέμβουν στην αλλαγή αυτή¹²⁵, γεγονός που καθιστά την εκπλήρωση της παροχής του ενός μέρους υπέρμετρα επαχθή, και μάλιστα σε τέτοιο βαθμό, ώστε να μην είναι αξιόσιμη, κατά την καλή πίστη, η εμμονή του άλλου μέρους στο αρχικό περιεχόμενο της σύμβασης.

Για τον λόγο αυτό, ο νόμος δίνει στο συμβαλλόμενο μέρος, του οποίου η παροχή κατέστη επαχθής, υπό προϋποθέσεις, το δικαίωμα να ζητήσει από το δικαστήριο τη λύση ή την αναπροσαρμογή της σύμβασης στο προσήκον μέτρο, με την εφαρμογή της ΑΚ 388.

α) Έννοια

Πρόκειται για μία από τις βασικότερες και πιο ρηξικέλευθες διατάξεις του ΑΚ, αν και στην αρχή, κατά τη διαδικασία σύνταξης των άρθρων, αντιμετωπίστηκε με δισταγμό. Ωστόσο υιοθετήθηκε μόνο στο πλαίσιο των αμφοτεροβαρών συμβάσεων.

Επομένως, **ξεκινώντας από την αρχή του απαραβίαστου των συμβάσεων, η διάταξη αυτή προβλέπει την υπό όρους υποχώρηση της αρχής, αναγνωρίζοντας τη δυνατότητα δικαστικής λύσης ή αναθεώρησης αμφοτεροβαρούς σύμβασης σε περίπτωση απρόοπτης μεταβολής των συνθηκών και ανατροπή της ισορροπίας παροχής και αντιπαροχής.** Με τον τρόπο αυτό επαναφέρει ως ένα βαθμό την «δικαιοσύνη» στις συμβάσεις. Πρόκειται στην ουσία για μία εκδήλωση της αρχής της καλής πίστης της ΑΚ 288, με την οποία δηλώνεται σαφέστερα η νομοθετική βούληση για τη διαπλαστική επέμβαση του δικαστή σε ισχύουσες συμβάσεις.

Ως δικαιοπρακτικό θεμέλιο χαρακτηρίζεται στην επιστήμη η πραγματική κατάσταση, την οποία κατά τη σύναψη της σύμβασης και οι δύο συμβαλλόμενοι είχαν υπόψη τους και την οποία έθεσαν σιωπηρώς ως βάση ή προϋπόθεση της σύμβασης. Με άλλα λόγια πρόκειται για τα περιστατικά, τα οποία οι συμβαλλόμενοι, χωρίς απαραίτητα να τα μνημονεύσουν ρητώς, κατέστησαν, από κοινού και στο πλαίσιο της καλής πίστης και των συναλλακτικών ηθών, θεμέλιο της σύμβασης τους, με την έννοια ότι χωρίς αυτό δεν θα την κατάρτιζαν καθόλου ή θα την κατάρτιζαν με ουσιωδώς διαφορετικό περιεχόμενο. Τέτοια περιστατικά μπορεί να είναι το κύρος μίας σύμβασης, η ύπαρξη ενός γάμου, η ιδιοσυστασία του εδάφους, το οικοδομήσιμο του ακινήτου κ.α.

¹²⁵ π.χ. αύξηση δασμών, υποτίμηση νομίσματος, αύξηση τιμής πρώτων υλών, αύξηση κόστους μεταφοράς κ.λ.π.

β) Προϋποθέσεις

Όπως προκύπτει και από τα παραπάνω, οι προϋποθέσεις εφαρμογής της ΑΚ 388 είναι οι εξής:

1) Αμφοτεροβαρής σύμβαση: Σύμφωνα με το γράμμα, αλλά και τη συστηματική ένταξη της διάταξης, στις αρχές για τις αμφοτεροβαρείς συμβάσεις, **η εφαρμογή της προϋποθέτει την ύπαρξη αμφοτεροβαρούς σύμβασης**. Στη περίπτωση των ετεροβαρών συμβάσεων η διορθωτική παρέμβαση πραγματοποιείται μέσω της ΑΚ 288.

2) Μεταβολή των συνθηκών: Η εφαρμογή της ΑΚ 388 προϋποθέτει «μεταβολή των περιστατικών στα οποία κυρίως, ενόψει της καλής πίστης και των συναλλακτικών ηθών, τα μέρη στήριζαν τη σύναψη αμφοτεροβαρούς σύμβασης»..

Απαιτείται λοιπόν, κατ' αρχάς, **οι αντισυμβαλλόμενοι να θεώρησαν το υπό κρίση περιστατικό σημαντικό και να στήριζαν την κατάρτιση της σύμβασης τους σε αυτό**, με την έννοια δηλαδή ότι δεν θα προέβαιναν στη σύναψή της αν γνώριζαν τη μεταβολή που επήλθε μεταγενέστερα. Με άλλα λόγια αποτέλεσε το κοινό δικαιοπρακτικό θεμέλιο γι' αυτούς¹²⁶.

Συγχρόνως, το εν λόγω περιστατικό πρέπει να είναι και αντικειμενικά, με βάση τη καλή πίστη και τα συναλλακτικά ήθη, ουσιώδες, ενόψει του είδους, του περιεχομένου και του σκοπού της σύμβασης, απαιτείται δηλαδή να δικαιολογείται αντικειμενικά η στήριξη της σύμβασης στο εν λόγω στοιχείο. Τα θεμελιώδη περιστατικά, στα οποία τα μέρη στήριζαν τη σύναψη της σύμβασης, δεν πρέπει να αποτελέσαν περιεχόμενο αυτής, υπό τη μορφή αίρεσης ή προθεσμίας, διότι τότε εφαρμόζονται οι σχετικές περί αιρέσεων και προθεσμιών ειδικές διατάξεις (ΑΚ 201). Τα περιστατικά αυτά μπορεί να είναι γενικά, δηλαδή να αφορούν κάθε όμοια σύμβαση¹²⁷ ή να είναι ειδικά αναφερόμενα στη συγκεκριμένη σύμβαση¹²⁸ και στις ατομικές περιστάσεις των συμβαλλομένων

3) Ύστερη μεταβολή των συνθηκών: Η ΑΚ 388 *expressis verbis* περιορίζει την εφαρμογή της στην περίπτωση της έκλειψης – ανατροπής του δικαιοπρακτικού θεμελίου, **όταν δηλαδή η μεταβολή των συνθηκών επήλθε μετά την κατάρτιση της σύμβασης**. Αντίθετα, αποκλείεται

¹²⁶ Δεν αρκεί να στηρίχθηκε σε αυτό μόνο ο ένας συμβαλλόμενος, διότι τότε ελλείπει το στοιχείο της κοινής βούλησης των μερών, που απαιτεί η διάταξη

¹²⁷ π.χ. νομοθετική και νομισματική σταθερότητα (ΑΠ 598/1992, ΑΠ 678/1996), ο τιμάριθμος, η ειρήνη, οι καιρικές συνθήκες, οι συνθήκες της αγοράς

¹²⁸ π.χ. σύσταση του εδάφους επί του οποίου ο εργολάβος να ανεγείρει την οικοδομή

η εφαρμογή της στην περίπτωση της αρχικής έλλειψης δικαιοπρακτικού θεμελίου, όταν δηλαδή και τα δύο μέρη αγνοούσαν κατά τη σύναψη της σύμβασης, ότι τα περιστατικά που έθεσαν ως θεμέλιο της δεν συνέτρεχαν ήδη κατά τον χρόνο αυτό¹²⁹.

4) Έκτακτοι και απρόβλεπτοι λόγοι: Έκτακτοι είναι οι λόγοι που δεν επέρχονται κατά τη συνήθη πορεία των πραγμάτων, αλλά προκαλούνται **από ασυνήθιστα γεγονότα, φυσικά, πολιτικά, κοινωνικά, οικονομικά κλπ¹³⁰** και κρίνονται **αντικειμενικά**. Τα γεγονότα αυτά, πρέπει παράλληλα να είναι και απρόβλεπτα κατά τον χρόνο σύναξης της σύμβασης, ακόμα και σύμφωνα με τους κανόνες της συνήθους επιμέλειας¹³¹. Το απρόβλεπτο κρίνεται υποκειμενικά.

Η διάταξη εφαρμόζεται και στην περίπτωση που ο έκτακτος λόγος μεταβολής των συνθηκών είχε προβλεφθεί (ή μπορούσε να προβλεφθεί), αλλά όχι στην έκταση που τελικώς επήλθε.

5) Υπέρμετρα επαχθής παροχή: Μόνο το γεγονός ότι ζημιώνεται ο ενάγων ή ότι αντιμετωπίζει δυσκολίες στην εκπλήρωση της παροχής του δεν αρκεί, ούτε όμως απαιτείται να απειλείται πλήρης οικονομική καταστροφή του., δηλαδή η παροχή του ενάγοντος πρέπει να έγινε υπέρμετρα επαχθής σε σύγκριση με την αντιπαροχή.

γ) Άσκηση του δικαιώματος

Στη περίπτωση που πληρούνται οι ως άνω προϋποθέσεις, ο συμβαλλόμενος που επιθυμεί τη λύση της σύμβασης, αποκτά το διαπλαστικό δικαίωμα **να ζητήσει τη δικαστική λύση ή αναπροσαρμογή της σύμβασης**. Για τη διάπλαση δηλαδή χρειάζεται **διαπλαστική δικαστική απόφαση**.

Το διαπλαστικό αυτό δικαίωμα ασκείται με **αγωγή ή ανταγωγή** του ενδιαφερομένου, αλλά είναι δυνατόν να ασκηθεί και κατ' ένσταση κατά τη κρατούσα άποψη¹³². Το δικαστήριο, το οποίο θα αναλάβει την υπόθεση, δεσμεύεται φυσικά, σύμφωνα με τους κανόνες της Πολιτικής Δικονομίας, από το αίτημα του συμβαλλόμενου, καθώς δεν μπορεί να αποφασίσει τη λήψη ενός

¹²⁹ στην περίπτωση αυτή πρόκειται για διμερή πλάνη περί τα παραγωγικά αίτια της βούλησης των συμβαλλομένων βλ. Παπαρσενίου Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, Φίλιο, Λαδά

¹³⁰ π.χ. πόλεμοι, επαναστάσεις, θεομηνίες, επιδημίες, υποτίμηση του νομίσματος, απαγόρευση εξαγωγών, βαριά ασθένεια

¹³¹ δεν χρειάζεται να πρόκειται για ανωτέρω βία

¹³² βλ. Διαπλαστική απόφασις και πρόσκλησις αυτής δι' ενστάσεως, Σταθόπουλος, ΝοΒ 1974, αντίθ. Παπαντωνίου Η καλή ίστις εις το αστικόν δίκαιον σ. 180 επ.,

μέτρου που συνιστά μείζονα επέμβαση στη σύμβαση, σε σχέση προς αυτή που ζητήθηκε, μπορεί όμως να αποφασίσει διάπλαση ελάσσονα σε σχέση με τη ζητηθείσα, πχ σε περίπτωση που ζητείται η λύση της σύμβασης, είναι δυνατή η αναπροσαρμογή της.

Ασκώντας διαπλαστική εξουσία ο δικαστής, στηριζόμενος κυρίως **στην καλή πίστη**, καθώς και **στην αρχή της αναλογικότητας**, η οποία αποτελεί ειδικότερη εκδήλωση της καλής πίστης, θα λάβει υπόψη όλες τις συγκεκριμένες συνθήκες σύναψης και εκπλήρωσης της σύμβασης και τον δικαιοπρακτικό σκοπό. Η απομάκρυνση από την αρχική συμφωνία πρέπει να διατάσσεται μόνο στο μέτρο που αυτή επιβάλλεται από την καλή πίστη. Οτιδήποτε μπορεί να περισωθεί από τη σύμβαση πρέπει να διατηρείται. Πρέπει να γίνει κατανοητό ότι **δεν πρόκειται για μία αγωγή αποζημίωσης, αλλά σκοπός είναι η αποκατάσταση της διαταραχθείσας ισορροπίας παροχής και αντιπαροχής**, σε βαθμό που να ανταποκρίνεται στην καλή πίστη και όχι η αποκατάσταση της ζημίας.

δ) Αποτελέσματα της ανατροπής

Κατά την κρατούσα στη νομολογία θέση, η διάπλαση επέρχεται με την απόφαση του δικαστηρίου και δεν ισχύει αναδρομικώς, **αλλά ex nunc, για το μέλλον**, ήτοι από την επίδοση της αγωγής και στο εξής¹³³. Ωστόσο, είναι δυνατό το δικαστήριο σε κάποιες εξαιρετικές περιπτώσεις, αν αυτό παρίσταται αναγκαίο, να ορίσει ότι τα αποτελέσματα της αίρονται αναδρομικώς, δηλαδή από προγενέστερο σημείο, το οποίο θα ορίζεται στην απόφαση. Σε κάθε περίπτωση, επειδή η αναδρομική ενέργεια σημαίνει δραστική επέμβαση στη συμβατική ρύθμιση, πρέπει να διατάσσεται, όπως είπαμε, σε εξαιρετικές περιπτώσεις και όταν συντρέχει κάποιος ειδικός λόγος.

Ο δικαστής μπορεί να αποφασίσει την ολική ή την μερική λύση της σύμβασης. Συνέπειες της ολικής λύσης είναι η απόσβεση των συμβατικών υποχρεώσεων και η επιστροφή των παροχών που τυχόν λήφθηκαν. **Η λύση δεν έχει εμπράγματο χαρακτήρα, εξ ου και η επιστροφή των παροχών δεν γίνεται αυτοδικαίως με τη λύση της σύμβασης, αλλά γεννιούνται ενοχικές υποχρεώσεις απόδοσης των παροχών κατά τις διατάξεις για αδικαιολόγητο πλουτισμό.** Επί μερικής λύσης, ο δικαστής οφείλει να καθορίσει το ύψος της παροχής που αντιστοιχεί στο σωζόμενο τμήμα της αντιπαροχής, ώστε να προκύπτει η υποχρέωση των μερών για απόδοση των παροχών κατά τις ΑΚ 904 επ. εφόσον είχαν πληρωθεί.

¹³³ ΕΑ 5492/2001

Όπως έχουμε ήδη αναφέρει το δικαστήριο μπορεί να αποφασίσει και την αναπροσαρμογή της σύμβασης στο προσήκον μέτρο, ώστε να πάψει να είναι υπέρμετρα δυσβάσταχτη για τον ενάγοντα.

ε) Αποκλεισμός του δικαιώματος

Αρχικά, πρέπει να σημειώσουμε ότι υπάρχει μία διχογνωμία για το αν η ΑΚ 388 αποτελεί διάταξη ενδοτικού ή αναγκαστικού δικαίου. Παλαιότερα επικρατούσε η άποψη περί ενδοτικού δικαίου και γι' αυτό ο λόγο γινόταν δεκτή η εκ των προτέρων παραίτηση από το δικαίωμα, εφόσον η παραίτηση αυτή είχε συμπεριληφθεί στο συμβατικό κείμενο. Η άποψη αυτή πλέον απορρίπτεται, καθώς επικρατεί η γνώμη ότι, **η διάταξη αυτή είναι αναγκαστικού δικαίου και για τον λόγο αυτό παραίτηση από την άσκηση του δικαιώματος είναι δυνατή μόνο μετά τη γέννησή του.**

Ο αναγκαστικός βέβαια χαρακτήρας δεν σημαίνει ότι τα μέρη δεν μπορούν να αναλάβουν ορισμένους κινδύνους στο πλαίσιο της συμβατικής τους σχέσης. Επομένως, είναι έγκυρη η σύμβαση με την οποία το ένα ή το άλλο συμβαλλόμενο μέρος αναλαμβάνει το κίνδυνο της επελεύσεως ορισμένης μεταβολής από ορισμένο λόγο.

Τυχόν αποκλεισμός, με ειδική διάταξη νόμου, της εφαρμογής της ΑΚ 388, επικρατεί μεν λόγω της αρχής της ειδικότητας (π.χ. ειδικός τρόπος αναθεώρησης των τιμών προβλεπόμενος από τη νομοθεσία για τα δημόσια έργα).

στ) Σύγκριση ανάκλησης δωρεάς με ανατροπή δικαιοπρακτικού θεμελίου

1) Ομοιότητες

Η πρώτη ομοιότητα η οποία εντοπίζεται, η οποία έχει ένα θα λέγαμε οντολογικό περιεχόμενο, έχει να κάνει με το ότι, και στις δύο περιπτώσεις έχουμε να κάνουμε **με την επέλευση κάποιων γεγονότων, τα οποία στα μάτια του νομοθέτη, είναι αρκετά σημαντικά, ώστε να επιφέρουν τη λύση της εκάστοτε σύμβασης.** Στην ανάκληση της δωρεάς ο δωρητής έχει για παράδειγμα να αντιμετωπίσει μία συμπεριφορά του δωρεοδόχου, η οποία πληροί τις προϋποθέσεις χαρακτηρισμού ως αχαριστία, ενώ από τη πλευρά της απρόοπτης μεταβολής των συνθηκών, ο συμβαλλόμενος έρχεται αντιμέτωπος με μία κατάσταση, η οποία αλλάζει τη βάση της σύμβασης του, όπως ακριβώς και στη δωρεά, όπου ο δωρεοδόχος βασίστηκε στα συναισθήματα αγάπης που μπορεί να ένιωθε για τον δωρητή, τα οποία ανατράπηκαν λόγω της συμπεριφοράς του. Βέβαια στη μία περίπτωση έχουμε να κάνουμε με ανθρώπινες συμπεριφορές, ενώ στην άλλη με

αντικειμενικές συνθήκες που μετεβλήθησαν, ωστόσο και στις δύο περιπτώσεις κοινό χαρακτηριστικό είναι **η αλλαγή της βάσης, της θεμέλιου λίθου της σύμβασης που συνάφθηκε.**

Και στις δύο περιπτώσεις, ο λόγος που οδηγεί στην άσκηση του δικαιώματος και κατ' επέκταση στη λύση της σύμβασης, πρέπει να είναι **ένα ουσιώδες γεγονός, και όχι κάτι επιφανειακό και πρόσκαιρο**, λόγω ακριβώς της σημασίας των συνεπειών. Το αντίθετο θα ερχόταν αντιμέτωπο με την αρχή της αναλογικότητας και θα ήταν πιθανός ο ισχυρισμός για κατάχρηση δικαιώματος.

Όπως και όλα τα ανωτέρω εξεταζόμενα δικαιώματα, έτσι και το δικαίωμα της ΑΚ 388 είναι **διαπλαστικό**, το οποίο έχει σκοπό να μεταβάλλει την έννομη κατάσταση, ώστε να αποκατασταθεί η ισορροπία, η οποία μεταβλήθηκε κατά την επέλευση των λόγων ανάκλησης ή απρόοπτης μεταβολής των συνθηκών.

Η σημαντικότερη ομοιότητα έχει να κάνει με τον χρόνο επέλευσης των αποτελεσμάτων και συγκεκριμένα με το ότι δεν είναι αναδρομική, **αλλά ενεργεί ex nunc, λύοντας τη σύμβαση για το μέλλον.** Παράλληλα, και στην περίπτωση αυτή δεν μιλάμε για λύση με εμπράγματο χαρακτήρα, καθώς δεν ανατρέπονται οι εμπράγματες δικαιοπραξίες, **αλλά εκλείπει η νόμιμη αιτία της παροχής και είναι δυνατή η αναζήτησή τους με τις διατάξεις για τον αδικαιολόγητου πλουτισμού**, ήτοι ΑΚ 904 επ.

2) Διαφορές

Η πρώτη διαφορά ανάμεσα στην ανάκληση δωρεάς και στην ΑΚ 388, μπορεί να γίνει διακριτή ήδη από το γράμμα της διάταξης, καθώς αναφέρεται ρητά σε «σύναψη αμοτεροβαρούς σύμβασης», ενώ όπως είναι προφανώς η δωρεά είναι ετεροβαρής σύμβαση.

Επιπλέον, για την εφαρμογή του ΑΚ 388 πρέπει η ανατροπή του δικαιοπρακτικού θεμέλιου να **είναι μεταγενέστερη της κατάρτισης της συμβάσεως και όχι να προϋπήρχε και απλά τα μέρη να την αγνοούσαν**, καθώς σε αυτή τη περίπτωση θα εφαρμόζονταν οι ανωτέρω αναφερόμενες και εξεταζόμενες διατάξεις, περί πλάνης και μάλιστα διμερούς ομοειδούς. Αντίθετα, στην ανάκληση δωρεάς οι λόγοι ανάκλησης μπορεί να προϋπάρχουν της σύμβασης και απλά να μην ήταν γνωστό στο δωρεοδόχο, όπως για παράδειγμα όταν ο δωρεοδόχος υποκρινόταν μία καλή και έντιμη συμπεριφορά απέναντι στο δωρητή μέχρι να πραγματοποιηθεί η δωρεά και στη συνέχεια να αποκάλυψε την αντικοινωνικότητά και δόλια συμπεριφορά του.

Όπως στην προαναφερόμενη περίπτωση της ακυρώσιμης δικαιοπραξίας, έτσι και εδώ, **σε αντίθεση με την απλή εξώδικη απευθυντέα ανάκληση δωρεάς, για την ΑΚ 388 απαιτείται η άσκηση αγωγής, ανταγωγής ή ένστασης, η οποία θα οδηγήσει σε μία διαπλαστική δικαστική απόφαση.** Ωστόσο, εδώ το δικαστήριο μπορεί να αποφασίσει και τη μερική μόνο λύση της σύμβασης, ή διαζευκτικά, σε αντίθεση με ότι είδαμε ανωτέρω, να διατάξει την αναπροσαρμογή της σύμβασης, **ώστε να περισώσει το κύρος της σύμβασης και να μην ανατρέψει το σύνολο αυτής,** ανατρέποντας παράλληλα και δημιουργημένες έννομες σχέσεις και οικονομικές συναλλαγές.

Τέλος, πρωτοφανής και ρηξικέλευθη είναι η δυνατότητα του δικαστηρίου να αποφασίσει την *ex tunc* ανατροπή της σύμβασης, σε εξαιρετικές περιπτώσεις, κάτι που είναι αδύνατο να συμβεί στη σύμβαση δωρεάς λόγω ακριβώς της φύσης της.

3) Αποτελέσματα σύγκρισης

Όπως καθίσταται σαφές οι διαφορές ανάμεσα στην ανάκληση της δωρεάς και της ανατροπής της σύμβασης λόγω έλλειψης δικαιοπρακτικού θεμελίου, ως μονομερείς τρόποι λύσεις μίας σύμβασης είναι πολλές και σημαντικές. Το γεγονός αυτό δικαιολογείται και πάλι από την ιδιαίτερη φύση των εκάστοτε συμβάσεων στις οποίες αναφέρονται.

Επιπλέον, στη περίπτωση της ΑΚ 388 δεν έχουμε την «εκμετάλλευση» του ενός συμβαλλόμενου από τον άλλον, όπως έχουμε στην ανάκληση λόγω αχαριστίας ή λόγω θανάτωσης, ή στην ακυρώσιμη δικαιοπραξία λόγω απειλής ή απάτης, δηλαδή στοιχεία υποκειμενικά, αλλά αντίθετα έχουμε να κάνουμε **με αντικειμενικές καταστάσεις,** οι οποίες συνήθως επηρεάζουν το σύνολο της αγοράς και φυσικά και τους αντισυμβαλλομένους που εντάσσονται και αναπτύσσουν τη δραστηριότητά τους εντός αυτής της αγοράς. Δεν υπάρχει ο παραμικρός ψόγος απέναντι στα πρόσωπα των δυο συναλλασσομένων σε αντίθεση με την ανάκληση της δωρεάς, **η οποία όπως είπαμε αποτελεί ένα «θεσμό ηθικών κυρώσεων εις τον κόσμο του συναλλακτικού δικαίου»¹³⁴.**

¹³⁴ βλ. σελίδα 24 της παρούσας

5. ΕΠΙΛΟΓΟΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ: Απλά διαφορετική νομική ορολογία ή κατ' ουσίαν διαφορές;

Όπως διαπιστώσαμε από την ως άνω επισκόπηση, ο ΑΚ γνωρίζει πολλούς τρόπους μονομερούς ανατροπής μίας σύμβασης, όπως υπαναχώρηση, καταγγελία, ανάκληση (όχι μόνο δωρεάς, αλλά και εντολής) ακύρωση και η ανατροπή του δικαιοπρακτικού θεμελίου. Ο κατάλογος αυτός μάλιστα δεν είναι εξαντλητικός (π.χ. μέμψη άστοργης δωρεάς, ΑΚ 1835). Το ερώτημα που δημιουργείται, όπως αναφέραμε εξ αρχής, από την προσεκτική παρατήρηση αλλά και τη σύγκριση των ως άνω τρόπων μονομερούς λύσης της σύμβασης, **είναι αν στην ουσία πρόκειται απλά για ένα και μόνο φαινόμενο, μία νομοθετική πρόβλεψη, η οποία κάθε φορά απλά αλλάζει ορολογία ή αν πρόκειται κατ' ουσίαν για διαφορές, οι οποίες δικαιολογούν τη διαφορετική πρόβλεψη και αντιμετώπιση.**

α. Σύμφωνα, με τον Σταθόπουλο το ορολογικό αυτό μωσαϊκό της μονομερούς ανατροπής ενοχικών υποχρεώσεων, με την ενέργεια του ενός συμβαλλομένου, εξηγείται κυρίως με το ότι οι θεσμοί αυτοί αναπτύχθηκαν **περιπτωσιολογικά κατά την ιστορική εξέλιξη**. Οι λόγοι της ανατροπής ποικίλλουν, παραδέχεται, αλλά αυτό δεν το θεωρεί επαρκή λόγο ορολογικής διαφοροποίησης, **καθώς θεωρεί ότι οι έννομες συνέπειες της ανατροπής είναι κατά βάση ίδιες.**

Ο σύντομος προβληματισμός του επί του θέματος, κλείνει με την παραδοχή ότι βεβαίως υπάρχουν και διαφορές ως προς τις έννομες συνέπειες της ανατροπής, που δεν οφείλονται όμως πάντοτε σε ενσυνείδητη νομοθετική πρόθεση διαφοροποίησης, αλλά σε έλλειψη καθολικής θεώρησης του προβλήματος των συνεπειών της ανατροπής από τον νομοθέτη.

β. Κατά τη γνώμη μου η άποψη αυτού του Σταθόπουλου υποτιμά την σοφία και το πνεύμα πρωτοτυπίας και ευελιξίας του ιστορικού νομοθέτη του ΑΚ. Ωστόσο, πριν καταλήξω σε αυτό το συμπέρασμα θεωρώ σκόπιμο να γίνει μία μικρή αναφορά στην περιπτωσιολογική ιστορική εξέλιξη κάποιων από τους τρόπους λύσης που αναφέραμε, οι οποίοι παρουσιάζουν ενδιαφέρον ως προς την ιστορική τους εξέλιξη, ώστε να μπορέσουμε να εξακριβώσουμε το επιχείρημα που χρησιμοποιεί ο Σταθόπουλος, και αν πράγματι η ξεχωριστή αναφορά τους οφείλεται στον διαφορετικό τρόπο εξέλιξης τους.

Όσον αφορά **την υπαναχώρηση** το Ρωμαϊκό Δίκαιο, δεν ανέπτυξε κάποια γενική θεωρία περί αυτής, παρά μόνο τη νόμιμη υπαναχώρηση σε εξαιρετικά θέματα, όπως οι αγοραπωλησίες μέσω

πρόσθετων συμφώνων της *in diem addictio*, της *lex commissoria*, του *pactum displicentiae* αλλά και της *actio redhibitoria*. Αυτό συνέβαινε διότι στις άλλες συμβάσεις, όπως μισθώσεως και περί εταιριών, οι οποίες ήταν και είναι διαρκείς συμβάσεις, η υπαναχώρηση δεν είχε ιδιαίτερη σημασία σε σχέση με την καταγγελία που εφαρμοζόταν, η οποία έλπε τις ως άνω συμβατικές σχέσεις. Στη συνέχεια, όσον αφορά τα ηπειρωτικά ευρωπαϊκά δίκαια υπήρξε μία τελείως διαφορετική αντιμετώπιση και εξέλιξη του θεσμού. Στη Γαλλία, υπό την πνοή της διδασκαλίας των γλωσσογράφων και μεταγλωσσογράφων, επεκτάθηκε η διαλυτική ενέργεια του δικαιώματος της υπαναχώρησης σε κάθε αμοτεροβαρή σύμβαση, επηρεασμένοι από την ηθική διδασκαλία των Κανονιστών, οι οποίοι αντιμετώπιζαν την υπαναχώρηση ως ηθική κύρωση του μη εκπληρώσαντος τη σύμβαση μέρους. Στη συνέχεια υπό τη διδασκαλία του Domat και του Pothier ο Γαλλικός Αστικός Κώδικας αναγνώρισε την υπαναχώρηση, ασκούμενη όμως με δικαστική απόφαση. Ήδη μετά την τροποποίηση του γαλλικού ΑΚ με την Ordonnance της 10.2.2016 στο άρθρ. 1217 προβλέπεται δικαίωμα υπαναχώρησης σε περίπτωση αθέτησης της σύμβασης. Αντίθετα, στο αγγλικό δίκαιο η έννοια και η λειτουργία της υπαναχώρησης είχε μία αυτοτελή πορεία εξέλιξη της θεωρίας του *consideration* και της σιωπηρής αίρεσης (*implied terms*) επί πάσης αμοτεροβαρούς σύμβασης.

Το Ρωμαϊκό και το Βυζαντινό Δίκαιο αναγνώρισαν **την καταγγελία** (*renuntiatio*) ως μονομερή δήλωση βούλησης εκ του νόμου, η οποία έχει ως αποτέλεσμα τη μελλοντική κατάλυση συμβατικών σχέσεων, των οποίων βασικό χαρακτηριστικό ήταν η αμοιβαία εμπιστοσύνη μεταξύ των μερών, όπως στον γάμο, στην εντολή και την εταιρεία. Ειδικά όμως στη περίπτωση της μίσθωση πράγματος ή υπηρεσιών, οι οποίες συστάθηκαν για αόριστο χρόνο, τα συμβαλλόμενα μέρη ήταν αρχικά ελεύθερα να λύσουν μονομερώς τη σύμβαση οποτεδήποτε. Το δικαίωμα αυτό περιορίστηκε κατά του μεσαιωνικούς χρόνους, όπου και επεβλήθησαν περιορισμοί, σύμφωνα με τις αρχές της καλής πίστης, και προστέθηκε η υποχρέωση προηγούμενης ειδοποίησης. Έτσι διαδόθηκε στα ηπειρωτικά δίκαια ο θεσμός της «προμηνύσεως», ήτοι της καταγγελίας μετά από προηγούμενη ειδοποίηση. Στην Ελλάδα μέχρι την εισαγωγή του ΑΚ, είχαν καθιερωθεί δύο συστήματα νόμιμης καταγγελίας, το οποίο το ένα ρύθμιζε το κοινό δίκαιο, και το άλλο το εργατικό δίκαιο με τον ν. 2112/1920. Την ειδική αυτή ρύθμιση της καταγγελίας συμβάσεως εργασίας διατήρησε ο ΕισΝΑΚ, άρθρ. 38.

Όσον αφορά το πρόβλημα της απρόοπτης μεταβολής των συνθηκών, οι θεωρητικοί από παλιά προσπάθησαν να βρουν μία νομική θεμελίωση που θα επέτρεπε την αποδέσμευση υπό τις συνθήκες αυτές. Αρχικά, υποστηρίχθηκε η διεύρυνση της έννοιας της αδυναμίας παροχής, ώστε

να συμπεριλαμβάνει και την οικονομική αδυναμία, αλλά δεν θεωρήθηκε η θεωρία αυτή επαρκής γιατί άφηνε ακάλυπτες πολλές περιπτώσεις ανατροπής της ισορροπίας. Κατά την παλιά θεωρία, κατά τη περίοδο του φυσικού δικαίου, ήτοι τον 17^ο με 18^ο αιώνα, της *clausula rebus sic standibus* έπρεπε να γίνει δεκτή σε κάθε συμφωνία και μία σιωπηρή ρήτρα, ότι οι όροι της συμφωνίας θα ισχύουν, εφόσον δεν μεταβληθούν ουσιωδώς οι συνθήκες που υπήρχαν κατά τον χρόνο της σύναψης της. Η θεωρία αυτή αντίθετα με την προηγούμενη διευρύνει υπέρμετρα τις δυνατότητες αποδέσμευσης από τη σύμβαση. Στη συνέχεια στο 19^ο αιώνα αναπτύχθηκε στη Γερμανία από το νομικό Windscheid η θεωρία της προϋπόθεσης, όπου κάθε συμβαλλόμενος δηλώνοντας τη βούλησή του, θέλει η βούλησή του αυτή να ισχύει μόνο υπό την «προϋπόθεση» της ύπαρξης και εξακολούθησης ορισμένου περιστατικού, το οποίο γνώριζε ή μπορούσε να γνωρίζει ο αντισυμβαλλόμενος. Και πάλι όμως η θεωρία αυτή απορρίφθηκε λόγω διεύρυνσης του πεδίου. Τέλος, στον 20^ο αιώνα και πάλι στη Γερμανία, συναντάμε την διάταξη 242 γερμΑΚ. Σύμφωνα με αυτή, θεμέλιο κάθε δικαιοπραξίας αποτελούν ορισμένα περιστατικά, στα οποία μπορεί να θεωρηθεί, κατά την καλή πίστη και τα συναλλακτικά ήθη, ότι κάθε δικαιοπρακτών, στηρίζει τη σύμβαση. Το δικαιοπρακτικό θεμέλιο είναι κοινό και για τους δύο και η ανατροπή του δικαιολογεί την αποδέσμευση από τη σύμβαση. Μειονέκτημα, η υποκειμενικότητα του κριτηρίου που προβάλλει. Επί πρόσθετα, στη Γαλλία αναπτύχθηκε κυρίως νομολογιακά, η θεωρία του απρόβλεπτου, όπου αν μεταβλήθηκαν απρόβλεπτα οι συνθήκες που επικρατούσαν κατά την κατάρτιση της σύμβασης με δυσμενείς συνέπειες για τον έναν ή τον άλλον συμβαλλόμενο δικαιολογείται η αναθεώρηση των όρων της σύμβασης.

γ. Μετά από αυτή τη σύντομη επισκόπηση της ιστορικής εξέλιξης κάποιων εκ των μονομερών τρόπων λύσης της σύμβασης, θεωρώ ότι είμαστε σε θέση να πούμε ότι η ανάπτυξη τους και η διαμόρφωσή τους στη μορφή που βρίσκονται σήμερα στον ελληνικό Αστικό Κώδικα, αλλά και σε άλλες έννομες τάξεις, δεν είναι απλά ένα τυχαίο γεγονός που εκίνησε από την τυχαία διαφοροποίησή τους, κατά το παρελθόν και ως απόρροια τυχαία διαφοροποιήθηκε. Εξ αρχής οι μονομερείς τρόποι λύσης μίας σύμβασης εμφανίστηκαν υπό διαφορετική μορφή και με διαφορετικά αποτελέσματα, για τον λόγο ότι, η εκάστοτε είχε να αντιμετωπίσει μία διαφορετική πρακτική περίπτωση, όπου η εφαρμογή κάποιου άλλου τρόπου θα ήταν ανεπίτρεπτη, καθώς θα οδηγούσε σε μη ανεκτές καταστάσεις, αντίθετες με το πνεύμα δικαιοσύνης και καλής πίστης.

Η ανάκληση έρχεται να αντιμετωπίσει περιπτώσεις όπου ο λαμβάνων την ανάκληση υφίσταται έναν ηθικό ψόγο για τη συμπεριφορά την οποία ακολούθησε, χωρίς όμως να

ανατρέπει τη σχέση αναδρομικά, καθώς επρόκειτο για μία σύμβαση ετεροβαρή, η οποία έγινε στα πλαίσια ελευθεριότητας και παρά την συμπεριφορά του δωρεοδόχου, εκείνος πρέπει σύμφωνα με το αίσθημα δικαίου να βρεθεί στη ίδια κατάσταση στην οποία βρισκόταν πριν τη δωρεά και όχι σε δυσμενέστερη.

Από τη άλλη η υπαναχώρηση δίνει τη λύση αποδέσμευσης του ενός συμβαλλομένου από μία υποσχετική σύμβαση στο πεδίο των στιγμιαίων αμοτεροβαρών συμβάσεων, ενώ η καταγγελία στο πεδίο των διαρκών συμβάσεων, όπως εκτέθηκε νωρίτερα. Η διαφορετική τους πρόβλεψη και εν γένει αντιμετώπιση είναι απαραίτητη, λόγω της διαφορετικότητας των έννομων σχέσεων που αντιμετωπίζουν. Αν η υπαναχώρηση εφαρμοζόταν σε μία διαρκή σύμβαση, όπως η μίσθωση, και ανατρεπόταν η σχέση αυτή αναδρομικά, τα πρακτικά θέματα τα οποία θα ανέκυπταν σχετικά με τις παροχές δεν θα μπορούσαν να αντιμετωπιστούν και θα δημιουργούταν μία κατάσταση αστάθειας στις συναλλαγές αυτές.

Αν πάλι δεν υπήρχε η πρόβλεψη της ακυρώσιμης δικαιοπραξίας, και ο πλανηθείς, εξαπατηθείς ή απειληθείς δεν μπορούσε να εξαλείψει πλήρως τα αποτελέσματα της σύμβασης στην οποία εισήλθε, θα ήταν σαν ο νομοθέτης να παρέμενε σκληρός και αμείλικτος υπηρέτης του *pacta sunt servanda*, χωρίς να ενδιαφέρεται για τον κοινωνό του δικαίου, ο οποίος θέλοντας να αναπτύξει την οικονομική του δραστηριότητα έπεσε θύμα του αντισυμβαλλόμενου του.

Όλες οι παραπάνω μορφές λύσης μίας σύμβασης, εκκινούν από υποκειμενικές ενέργειες των αντισυμβαλλόμενων. Θα ήταν λογικό και δίκαιο να εφαρμόσουμε αυτές τις διατάξεις σε περιπτώσεις που η ανατροπή δεν οφείλεται σε υποκειμενικές ενέργειες, αλλά σε αντικειμενικές συνθήκες; Θα φάνταζε σύμφωνο με το κοινό περί δικαίου αίσθημα η αντιμετώπιση με τα ίδια μέσα η περίπτωση της αχαριστίας του δωρεοδόχου, με την περίπτωση εμφάνισης ένοπλης σύρραξης και πολέμου; Φυσικά και στις δυο περιπτώσεις έχουμε να κάνουμε με λόγους που δικαιολογούν την ανατροπή μίας σύμβασης, αλλά όπως είναι προφανές το μέγεθος και η δυνατότητα προβλεψιμότητας της εκάστοτε περίπτωσης, δεν είναι δυνατόν να μας οδηγήσει σε όμοια αντιμετώπιση.

Για όλα τα παραπάνω καταλήγω στο συμπέρασμα, ότι οι συντάκτες του Αστικού Κώδικα, επιδεικνύοντας για μία ακόμα φορά πνεύμα σοφίας, δεν επέλεξαν τη διαφορετική ρύθμιση των τρόπων μονομερούς λύσης μίας σύμβασης, απλά και μόνο επειδή επηρεάστηκαν από την νομοθετική ιστορία, αλλά ακριβώς μελετώντας την εξέλιξη των θεσμών αυτών και την εφαρμογή τους στη πράξη, με πνεύμα διορατικότητας, μπόρεσαν να κατανοήσουν εις βάθος

την ανάγκη διαφορετικής αντιμετώπισης διαφορετικών καταστάσεων και εξ ου προχώρησαν στην διαφορετική νομοθετική τους ρύθμιση.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ αντί επιλόγου

Ολοκληρώνοντας την παρούσα μελέτη, θεωρώ σκόπιμο να παραθέσω τα βασικά πορίσματα της έρευνας που προηγήθηκε, καθώς και εστιασμένες συμπερασματικές κατακλείδες.

→ Όσον αφορά τη σύμβαση δωρεάς για την οποία έγινε λόγος στο πρώτο κεφάλαιο: Δωρεά είναι η σύμβαση με την οποία ο δωρητής παρέχει σε κάποιον ένα περιουσιακό αντικείμενο χωρίς αντάλλαγμα, με αποτέλεσμα με την επίδοση αυτή να επέρχεται μείωση της περιουσίας του δωρητή και αύξηση της περιουσίας του δωρεοδόχου κατά την αξία του αντικειμένου της δωρεάς. Η δωρεά είναι μία αυστηρώς τυπική σύμβαση, η οποία απαιτεί τη σύνταξη συμβολαιογραφικού εγγράφου, με εξαίρεση όσον αφορά τα κινητά, όπου η έλλειψη τύπου και η κατ' επέκταση ακυρότητα θεραπεύεται με τη παράδοση του πράγματος. Η σύμβαση της δωρεάς είναι σύμβαση ενοχική, καθώς με την κατάρτισή της γεννώνται ενοχικά δικαιώματα και υποχρεώσεις και υποσχετική, καθώς δεν επιφέρει μεταβολές στις εμπράγματες σχέσεις των μερών, αλλά γεννά το δικαίωμα του δωρεοδόχου και αντίστοιχα την υποχρέωση του δωρητή ως προς την παροχή. Δωρητής ή δωρεοδόχος μπορεί να είναι οποιοδήποτε φυσικό ή νομικό πρόσωπο. Ο δωρητής ευθύνεται αποκλειστικά για δόλο και βαριά αμέλεια και δεν ευθύνεται για την ύπαρξη πραγματικών και νομικών ελαττωμάτων, εκτός και αν είχε συμφωνήσει την έλλειψη αυτών.

→ Όσον αφορά το δεύτερο κεφάλαιο και κύρια θεματική της παρούσας: Εδώ αναλύσαμε την ανάκληση της δωρεάς, το οποίο δικαίωμα προβλέπεται στην ΑΚ 505. Το δικαίωμα ανάκλησης είναι διαπλαστικό, καθώς μετατρέπει τη σύμβαση δωρεάς σε σχέση εκκαθάρισης. Επίσης, είναι δικαίωμα αμεταβίβαστο, ακατάσχετο και ακληρονόμητο μέχρι την άσκηση του από τον δωρητή. Λόγοι ανάκλησης είναι η αχαριστία του δωρεοδόχου, η θανάτωση του δωρητή, η εμπόδιση ανάκλησης της δωρεάς, η παράλειψη εκτέλεσης του τρόπου και η επιγένεση ή η αναγνώριση τέκνου. Η ανάκληση της δωρεάς γίνεται με απλή δήλωση του δωρητή προς τον δωρεοδόχο ή το νόμιμο εκπρόσωπό του. Πρόκειται για μονομερή, απευθυντέα και άτυπη δήλωση, ακόμα και όταν το αντικείμενο της δωρεάς είναι ακίνητο. Είναι ανεπίδεκτη αιρέσεως ή προθεσμίας και επιφέρει τα αποτελέσματά της από την περιέλευση της στο δωρεοδόχο. Η δήλωση το δωρητή για

την ανάκληση της δωρεάς μπορεί να περιλαμβάνεται και σε δικόγραφο του δωρητή, πχ σε αγωγή ή προτάσεις. Στη περίπτωση αμφισβήτησης της νομιμότητας του λόγου ανάκλησης της δωρεάς, ασκείται αναγνωριστική αγωγή και ο δωρητής βαρύνεται με την απόδειξη της αλήθειας των θεμελιωτικών του λόγου ανάκλησης περιστατικών και ο δωρεοδόχος με την απόδειξη των περιστατικών που καταλύουν το δικαίωμα ανάκλησης της δωρεάς. Τα αποτελέσματα της ανάκλησης δεν είναι αναδρομικά, αλλά αναπτύσσουν την ενέργεια για το μέλλον. Έτσι η δωρεά δεν καθίσταται άκυρη, αλλά αφαιρείται η νομική της αιτία, η οποία έκτοτε καθίσταται ανίσχυρη. Με την ανάκληση δεν μεταβάλλεται η εμπράγματη κατάσταση που υπάρχει τη στιγμή της ανακλήσεως της δωρεάς, ούτε ανατρέπεται αυτοδικαίως η εκποιητική δικαιοπραξία του αντικειμένου της δωρεάς, δηλαδή ο δωρητής δεν αποκτά ξανά την κυριότητα του αντικειμένου της δωρεάς αυτοδικαίως και φυσικά δεν δικαιούται κατά το χρονικό αυτό σημείο να μεταβιβάσει την κυριότητα σε άλλον. Για τον λόγο αυτό, ο δωρητής έχει το δικαίωμα να αναζητήσει το αντικείμενο με βάση τις διατάξεις για τον αδικαιολόγητο πλουτισμό και ειδικότερα λόγω λήξης της αιτίας για την οποία δόθηκε το πράγμα.

→ Στο τρίτο κεφάλαιο της παρούσας έγινε αναφορά στην ιδιαίτερη σύμβαση της γονικής παροχής: Πρόκειται για την περιουσιακή επίδοση του γονέα προς το παιδί, την οποία ο νόμος μεταχειρίζεται προνομιακά, όταν γίνεται για τη δημιουργία ή τη διατήρηση οικονομικής ή οικογενειακής αυτοτέλειας, είτε για την έναρξη ή την εξακολούθηση επαγγέλματος και δεν υπερβαίνει το μέτρο που επιβάλλουν οι περιστάσεις. Αν η παροχή υπερβαίνει το μέτρο που επιβάλλουν οι περιστάσεις, τότε πρόκειται για μικτή σύμβαση, δηλαδή σύμβαση γονικής παροχής για το ποσό που ανταποκρίνεται στο μέτρο των περιστάσεων και για το ποσό που περνάει τα όρια του μέτρου, σύμβασης δωρεάς, οπότε και εφαρμόζονται οι αντίστοιχες διατάξεις περί δωρεάς του ΑΚ, μεταξύ των οποίων και οι περί ανάκλησης διατάξεις των άρθρων 505 έως και 510 ΑΚ.

→ Στο τέταρτο και τελευταίο μέρος της παρούσας μελετήσαμε τους λοιπούς τρόπους μονομερούς λύσης μίας σύμβασης και συγκεκριμένα την υπαναχώρηση, την καταγγελία, την λύση της ακυρώσιμης δικαιοπραξίας και την ανατροπή του δικαιοπρακτικού θεμελίου. Αφού μελετήθηκε ο κάθε τρόπος λύσης της σύμβασης, έγινε η σύγκριση του εκάστοτε με την ανάκληση της δωρεάς και διαπιστώθηκαν οι ομοιότητες και οι διαφορές. Δόθηκε ιδιαίτερη σημασία στον τρόπο άσκησης του κάθε δικαιώματος, ήτοι αν ασκείται εξωδικώς ή δικαστικώς, καθώς και τα αποτελέσματα τα οποία επιφέρει στις συμβατικές σχέσεις, δηλαδή αν λύει τη σύμβαση για το μέλλον ή την ανατρέπει αναδρομικά και είναι σαν να μην καταρτίστηκε ποτέ.

Παράλληλα, τονίσαμε τις αξιώσεις που γεννιούνται από τη λύση της σύμβασης και τους τρόπους διεκδικησής τους. Τέλος, σημαντική παρατήρηση, για την διαφοροποίηση των μονομερών τρόπων λύσης μίας σύμβασης, ήταν η φύση των συμβάσεων που αναφέρεται ο κάθε τρόπος αντίστοιχα. Μετά από τη σύγκριση αυτή, και λαμβάνοντας υπόψη μας την θέση του κ. Σταθόπουλου, αλλά και έχοντας υπόψη την ιστορική πορεία των ως άνω τρόπων λύσης της σύμβασης, καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι δεν πρόκειται απλά για μία διαφορετική νομική ορολογία, αλλά για διαφορετικούς τρόπους κατ' ουσία, όπου ο καθένας έρχεται να αντιμετωπίσει και να δώσει λύσεις σε διαφορετικές καταστάσεις. Άλλωστε, από το συνταγματικό δικαίωμα της ισότητας, το οποίο βρίσκεται στο πυρήνα των ατομικών δικαιωμάτων, προκύπτει ότι οι διαφορετικές καταστάσεις, οφείλουν να έχουν και διαφορετική μεταχείριση.

Βιβλιογραφία – Αρθρογραφία

- Βαθρακοκοίλης Β. Αντ., ΕΡΝΟΜΑΚ Ερμηνεία Νομολογία Αστικού Κώδικα, Τόμος Γ' Ημιτόμος Α', Ειδικό Ενοχικό, Άρθρα 489 – 618, Αθήνα 2004
- Βαθρακοκοίλης Β. Αντ., ΕΡΝΟΜΑΚ Ερμηνεία Νομολογία Αστικού Κώδικα, Τόμος Ε' Οικογενειακό Δίκαιο, Αθήνα 2004
- Γεωργακόπουλος Χ., Ανάκλησις γονικής παροχής ΠειρΝομ 2007, 13
- Γεωργιάδης Απ. – Σταθόπουλος Μιχ. Π., Αστικός Κώδιξ: κατ' άρθρο ερμηνεία, Γενικό Ενοχικό, Ειδικό Ενοχικό και Οικογενειακό Δίκαιο (Τόμοι ΙΙ, ΙΙΙ και ΙΙΙΙ), Εκδοτικός Οίκος ΑΦΟΙ Π. Σάκκουλα, Αθήνα 1979
- Γεωργιάδης Απ., Ενοχικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, Εκδόσεις Δίκαιο και Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 1999
- Γεωργιάδης Απ., Ενοχικό Δίκαιο, Ειδικό Μέρος, , Εκδόσεις Δίκαιο και Οικονομία Π.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2004
- Γεωργιάδης Απ., Κληρονομικό Δίκαιο, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2010
- Γεωργιάδης Απ.: Γνωμοδότησις ΝοΒ 21, 719
- Δημοσθένους: Ανάκλησις δωρεάς εν επιγεννήσει τέκνων, ΕΕΝ 32, 462
- Ευθυμίου, «Δωρεαί εξ ευπρεπειάς ή καθήκοντος», ΕλλΔνη 22/1981 396
- Ζέπος Παν. Ι. , Ενοχικόν Δίκαιο: Α' Μέρος Γενικόν, Αθήνα 1947
- Ζέπος Παν. Ι., Ενοχικόν Δίκαιο: Β' Μέρος Ειδικόν, Αθήνα 1953
- Καρακώστας Ιωαν. Κ., Αστικός Κώδικας: Ερμηνεία – Σχόλια – Νομολογία, Γενικό Ενοχικό Άρθρα 287 – 495 και Οικογενειακό Δίκαιο Άρθρα 1485 – 1694, Νομική Βιβλιοθήκη, 2006
- Καρακώστας Ιωαν. Κ., Αγωγές Ενοχικού Δικαίου, Ερμηνεία – Υποδείγματα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2017
- Καυκάς Α. Κων., Ενοχικόν Δίκαιον (Ερμηνεία κατ' άρθρον), Ειδικό Μέρος, Τόμος Α', Έκδοσις Έβδομη, Αφοί Π.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη 1993

- Κορνηλάκης Κ. Παν., Ειδικό Ενοχικό Μέρος, Τόμος Ι, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη 2002
- Κωσταράς Ε.Γ.: Το κληρονομητόν της αξιώσεως εξ ανακλήσεως δωρεάς εν ζωή λόγω αχαριστίας, Ν.Δ. 7, 445
- Λαδάς Παν., Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2007 - 2009
- Λαμπίρης: Επί της ανακλήσεως δωρεάς διά μη εκπλήρωσιν όρου, ΕΕΑΝ 1962, 168
- Παπαζήση Θ., Γονική παροχή (1987),
- Παπαστερίου Δημήτριος Η., Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη, 2009
- Ράμμος Γ., Χ. Φραγκίστας, Π. Ζέππος και λοιποί, Ερμηνεία του Αστικού Κώδικος, Τόμος ΙΙΙ, Ενοχικόν Δίκαιον, Ειδικό Μέρος, Τμήμα Πρώτον, Άρθρα 496 – 573, Αθήνα 1972
- Μπόσδας Δημ.: Ανάκλησις δωρεάς λόγω αχαριστίας, Ελλ Δνη 5, 285 Δημ.
- Σπυριδάκης Ιωάννης Σ., Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα 2007
- Σταθόπουλος Μιχ. Π., Γενικό Ενοχικό, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2004
- Τριάντος Νικ., Αστικός Κώδικας Ερμηνεία κατ' άρθρο, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη 2009
- Φίλιος Π. Χρ, Ενοχικό Δίκαιο, Ειδικό Μέρος, Πρώτος Τόμος, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 2007